

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА BULGARICA

40/2020

София • 2020

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

На корицата: Златоуст на Ягич, ръкопис Q.п.I.56 от началото на XIV в.,
Руска национална библиотека, Санкт Петербург

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, „Българистика“

Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltanova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2020

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020

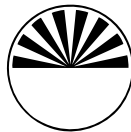
ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

40/2020

Sofia • 2020

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

On the cover: Vatroslav Jagić' Zlatoust, Q.п.I.56, beginning of 14th c., Russian National Library, Saint Petersburg

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emilia Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2020

© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2020

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОДНИ ДУМИ

Маргарет Димитрова, Андрей Бояджиев – „Настана светлият празник ...“ (40 години Катедра по кирилometодиевистика в Софийския университет „Св. Климент Охридски“)	9
--	---

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Книги 2019–2020	
Съст. Емилия Волева	30
Периодика 2019–2020	
Съст. Емилия Волева	51

ДИСЕРТАЦИИ

Съст. Никола Казански	65
-----------------------------	----

НАУЧНИ ФОРУМИ

Съст. Емилия Волева	69
---------------------------	----

ХОРИЗОНТИ

Боян Вълчев – Българистиката в Кьолнския университет	71
---	----

НАУЧЕН ЖИВОТ

Анна-Мария Тотоманова – Национална научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“	83
--	----

ПРОФИЛИ

Диана П. Атанасова – Климентина Иванова на 80 години	91
Синтия Вакарелийска – Марта Форсайт на 80 години	97

Николай Аретов – Мари Врина-Николов на 60 години	99
Андрей Бояджиев – Елена Иванова на 60 години	103
Татяна Илиева, Екатерина Дикова – In memoriam Боряна Велчева	111

ОТЗИВИ

Деница Петрова – ΑΘΑΝΑΣΙΑ. Юбилеен сборник в чест на 75-годишнината на проф. Пиринка Пенкова-Люейер	115
Екатерина Тодорова – Sapere Aude: Сборник в чест на проф. дфн Искра Христова-Шомова	120
Деница Петрова – Иван Асен II (1218–1241). Сборник по случай 800-годишнината от неговото възшествие на българския престол	129
Екатерина Дикова – Bugari i Zagreb. Povijest, kultura i politika / Българи и Загреб. История, култура и политика	135
Емилия Волева – Орлин Събев. Просветени на Изток с лъчите на Запада: българската ученическа колония в Цариград (XIX–XX век)	137
Радослава Лесневска – Ингеборг Братоева-Даракчиева и др. Българският XX век в изкуствата и културата	140

CONTENTS

PREFACE

Margret Dimitrova, Andrey Boyadzhiev – A Great Day Came on... (Fortieth anniversary of the Department of Cyril and Methodius Studies at Sofia University „St. Kliment Ohridski“	9
--	---

BULGARIAN LITERATURE

Books 2019–2020	
Comp. by Emilia Voleva	30
Periodicals 2019–2020	
Comp. by Emilia Voleva	51

THESES

Comp. by Nikola Kazanski	65
--------------------------------	----

SCIENTIFIC EVENTS

Comp. by Emilia Voleva	69
------------------------------	----

OUTLOOKS

Boyan Valchev – Bulgarian Studies in the University of Cologne (Universität zu Köln)	71
---	----

SCIENTIFIC ACTIVITY

Anna-Maria Totomanova – National Scientific Program „Cultural and Historical Heritage, National Memory and Social Development“	83
---	----

PROFILES

Diana P. Atanasova – Klimentina Ivanova at 80	91
Cynthia M. Vakareliyska – Martha Forsyth at 80	97
Nikolay Aretov – Marie Vrina-Nikolov at 60	99
Andrey Boyadzhiev – Elena Ivanova at 60	103
Tatyana Ilieva, Ekaterina Dikova – In memoriam Boryana Velcheva	111

REVIEWS

Denitsa Petrova – ΑΘΑΝΑΣΙΑ. Festschrift in Honour of 75 th Anniversary of Prof. Pirinka Penkova-Lyager	115
Ekaterina Todorova – Sapere Aude: Festschrift in Honour of Prof. DSc Iskra Hristova-Shomova	120
Denitsa Petrova – Ivan Asen II (1218–1241). Collection on the Occasion of 800 th Anniversary of His Ascension to the Bulgarian Throne	129
Ekaterina Dikova – Bugari i Zagreb. Povijest, Kultura i Politika / Bulgarians and Zagreb. History, Culture and Policy	135
Emilia Voleva – Orlin Sabev. Enlightened in the East by the Flames of the West: Bulgarian Students in Istanbul (19 th –20 th c.)	137
Radoslava Lesnevskva – Ingeborg Bratoeva-Darakchieva et al. Bulgarian 20 th Century in the Arts and Culture.....	140

ЎВОДНИ ДЎМИ

„Настана светлият празник ...“

**(40 години Катедра по кирилometодиевистика
в Софийския университет „Св. Климент Охридски“)**

Катедрата по кирилometодиевистика е основана през 1980 г. като част от една обща тенденция за поставяне на акцент върху проучванията по българистика като отделно научно поле (не само в рамките на славистиката и балканистиката)¹. Част от тази тенденция в България е организирането през 1981 г. на първия международен конгрес по българистика. В рамките на подчертаното внимание към специфично българистични изследвания е и интересът към средновековното българско наследство. Няколко години преди основаването на Катедрата се появява Националната гимназия за древни езици и култури, в която освен старогръцки и латински се преподава и старобългарски език и освен западноевропейска и византийска култура, акцент има и върху средновековната българска култура и изкуство. Със същия министерски указ, с който е учредена Катедрата по кирилometодиевистика, е основано и отделно научно звено в БАН – Кирило-Методиевският научен център, който и до днес е един от основните партньори на Катедрата.

Катедрата е уникално средище на университетското образование и наука не само в България. Обединените в нея специалисти с различен профил допринасят с изследванията си за цялостно осмисляне на средновековната българска писмена култура и като базират курсовете си на резултатите от научните си дирения, те поднасят на студентите знание за българското средновековно книжовно наследство, погледнато от различни гледни точки. Така те стимулират участието на студентите в разработването на самостоятелни задачи при индивидуален „сблъсък“ с изворите – най-добрият начин на пре-

¹ С идеи и материали за написването на този текст ни помогнаха Анна-Мария Тотоманова, Анега Димитрова, Венета Савова, Гергана Ганева, Диана Атанасова, Димитър Пеев, Искра Христова-Шомова, Петко Петков и Татяна Славова. Сърдечно им благодарим. Отговорността за написаното обаче е само на авторите.

подаване. Разбира се, старобългаристични дисциплини има във всички университети в страната, в които се изучава българска филология, има и отлично подготвени специалисти, но там тези дисциплини са по-скоро придатък към курсове, съсредоточени към настоящето, към съвременната българска литература, култура, език. Катедрата по кирилometодиевистика е плодотворна среда, която дава възможност за обмен на информация, на идеи, както и за съревнование при проучване на средновековните писмени паметници – най-вече български, но разглеждани в широкия контекст на *Slavia orthodoxa* и византийската и европейската средновековна култура. Именно в такава среда се създават високи научни критерии, което несъмнено се отразява и върху задълбочения начин на преподаване, в експериментирането с нови методи, в запалването на искрата на любовта към знанието и диренето на нови хоризонти.

Именно защото работата на специалистите от Катедрата със средновековните български книги и текстове винаги контекстуализира тези писмени източници в естествената им среда, то надежден неин партньор е Катедрата по класическа филология в университета, една от най-елитните катедри в Софийския университет, продължителка на солидната традиция при проучването на антични и средновековни гръцки и латински извори в България. Разцветът на тези проучвания в България от 80-те години насам е благоприятно условие за създаването на среда (катедра) за проучване на историята на българската писмена култура.

Анализирането и осмислянето на стари източници никак не е лесно, изисква се специална подготовка: познаване не само на старите езици като граматика и лексика, но познаване и на друг тип култура на мислене и изразяване, на друг тип менталност. Опасността при такива проучвания иде от това, че човек е склонен да налага своите съвременни представи върху светоусещането на хора, които са живеели отдавна. А те има какво да ни кажат, ние има какво да научим от тях, въпросът е да знаем как „да ги попитаме“, да ги разберем и да преведем на съвременен „език“ опита, до който те са стигнали. Елена Коцева (1936–2018), която допринесе много за високото ниво на дискусия в Катедрата и за изграждането на строги мерки за оценка на научните резултати, казваше в частни разговори, че има много и различни културни традиции, от които човек може да черпи с широки шепи, но друго е, когато си рече „ето така казваше/правеше баба ми“, т.е. човек изпитва по-дълбока привързаност и може по-добре да разбере уроците на миналото, идещи от предците му. Вече е станало трафаретно да се говори, че трябва да си познаваме миналото, за да се гордеем с него. Не е само това – хубаво е да познаваме миналото си не само за да градим самочувствие, но и за да се поучим от грешките и заблудите, да овладеем многопосочно опита на живелите по нашите земи. Например чрез *История славянобългарска* преподобният Паисий Хилендарски не ни учи само на гордост и величаене на българско-

то минало, а ни дава примери и за лошо, нечестиво поведение, довело до много беди на българите и техните съседи. Затова е полезно да се изследва историята на българското книжовно наследство, което предава дълбинния опит на християнската култура, разбирането ѝ за добро и зло, представено чрез широка палитра от текстове – преводни от гръцки на старобългарски, но и оригинални или компилативни съчинения, които показват българския опит в осмислянето на живота и човека. Плодотворно е това наследство да се изследва в цялост и затова идеята за създаване на отделно звено е била далновидна.

Звеното е наречено Катедра по кирилometодиевистика, защото ние, българите, сме имали късмета в началото на книжовната ни култура да стоят талантиливи мъже, отлични филолози и познавачи на онези християнски текстове, които са фундаментът на християнската цивилизация – солунските братя Константин Философ, приел монашеско име Кирил, и брат му Методий. Още Черноризец Храбър отбелязва този факт в своята апология на славянската книжнина чрез типичния стил на онова време, казвайки, че милостивият Бог, който не изоставя хората, е пратил на славянското племе свят човек – мъдър и богобоязлив. Освен че е притежавал безспорен филологически талант, Константин е бил и по християнски милостив и загрижен за неуките, за онези, които не са имали шанс да се докоснат до християнското учение на своя език, за да го разберат издълбоко. Светите солунски братя съграждат солидна основа на по-сетнешната българска християнска култура, дават образци за книжовност с високо качество, изковават богат, но и разбираем книжовен език – от език, използван във всекидневието, в обикновени разговори, те създават висок книжовен стил, без да имитират безкритично чужди образци.

По-горе казахме „късмета“ – всъщност не става дума за късмет, а за мъдрост и далновидност, за дълбоко премислено решение на хан/княз Борис (852–889) да приеме отлично подготвените ученици на св. св. Кирил и Методий, които да изградят основите на писмената християнска култура на българите на основата на говоримия език, като следват високите образци на учителите си.

Разбирането за кирилometодиевистика може да бъде широко: това е не само наука, занимаваща се с писмеността и преводите на св. Кирил и св. Методий и техните последователи, а изобщо с различните прояви на българската книжовна култура до XIX в. включително. Имаме предвид не само историята на ранните преводни, компилативни и оригинални текстове или историята на почитта към светите Седмочисленици, но и следването на идеята да се създават религиозни текстове и на говорим език, като обаче се използват думи, назоваващи основни християнски и етични понятия от съществуващата вече книжовна традиция. Нашите книжовници от XVII–XIX в., които създават проповеди на говорим вече новобългарски език, са имали предимството, че са могли да черпят от лексикалната съкровищница на старобългарските пи-

сатели, те вече са имали думи от сферата на абстрактната лексика, създадени от светите Седмочисленици, като *добродетел*, *благодат*, *благодаря*, *лицемер*, *ходатай*, *възкресение*, *възнесение*. Затова е широк профилът на научните интереси на преподавателите от Катедрата по кирилometодиевистика.

Но да се върнем на създаването ѝ през 1980 г. В нея влизат преподаватели по старобългарски език, история на българския език и средновековна българска литература. Неин пръв ръководител и организатор е проф. Донка Петканова (1930–2015), специалистка по старобългарска литература, чиито учебници и помагала са използвани от поколения студенти слависти и се ползват и днес².

Учен с висок международен авторитет, Хердеров стипендиант, дългогодишен преподавател в Софийския университет, с опит в преподаването на български език и литература и в Германия, тя до последния си дъх пишеше, изследваше старобългарски произведения, показваше творческия гений на българските средновековни творци. Родолюбив учен, проф. Петканова отдаде цялата си любов на проучването на историята на българската литература и разпространяването на това знание сред студенти, учители, любознателни българи. Като директор на международния семинар по старобългаристика с участието на редица чужди учени, тя допринесе много за издигането авторитета на българската наука и за създаването на международни критерии за задълбочено научно дирене с обективни резултати. Подкрепяше и активно участваше в сътрудничеството с други институти и университети³. Студентите и колегите ѝ я обичаха и ценяха. Тя възпита отлично подготвени медиевисти като Нина Гагова (Институт по литература, БАН), Аделина Ангушева (Манчестърски университет), Емилия Гергова (1962–2015). След пенсионирането си проф. Петканова продължи да помага на Катедрата, като водеше курсове в програмата на магистратурата, участваше активно в научните дискусии, които понякога пренасяше и у дома си – канеше цялата катедра у дома си на кафе, сладкиши и баница, които сама приготвяше. Стремеше се към широко разпространение на знанията на стара българска литература и насочваше и колегите си към това. Тя основа и издателство „Врѣмa“ с идеята да

² Последното коригирано издание на нейния двутомен учебник е в едно книжно тяло и носи названието *Българска средновековна литература* (Велико Търново: Абагар, 2001). Широко използвана не само от студентите и преподавателите е съставената по нейна идея и с нейно редакторство енциклопедия *Старобългарска литература. Енциклопедичен речник* в две издания (София: Петър Берон, 1992; 2-ро изд. – Велико Търново: Абагар, 2003).

³ Тя е сред инициаторите на поредицата от преводи *Стара българска литература* на издателство „Български писател“ е и съставител на том I: *Апокрифи* (1981); участва като автор в *Кирило-Методиевска енциклопедия*. I. София: АИ Проф. Марин Дринов, 1985.

тиражира изследвания и пособия, подпомагащи изучаването на средновековната книжовност и нейното популяризиране, например в това издателство излиза книгата ѝ *Средновековна литературна символика* (2000). Освен нейни книги⁴ се публикуват и трудове на редица други изследователи. За пръв път бе издаден превод на съвременен български език на средновековния роман за Александър в книгата *Животът на Александър Македонски. Александрия* в превод на Антоанета Делева (Гранберг) и коментар от Майя Йонова (1994). Сред изданията на „Врѣмѧ“ ще споменем изследването за гадателните книги на Аделина Ангушева⁵, медиевист, който се отличава с оригинален концептуален и холистичен поглед към средновековната българска литература, контекстуализиращ я в средновековната европейска литература (член на Катедрата през 90-те години). В това издателство бе отпечатана и книгата на Андрей Бояджиев за Григорий Цамблак⁶. Проф. Бояджиев е член на Катедрата, първопроходец на дигиталната хуманитаристика у нас, още от 90-те години той търси платформи за проучването на средновековното българско ръкописно наследство с нови цифрови методи; специалист по въпросите на двете старобългарски азбуки и на писмото, правописа и правописната норма в славянската средновековна книжнина, на славянската етимология и историческата лексикология.

Когато е създадена Катедрата, голяма е заслугата на проф. Петканова да привлече в нея елитен кръг от учени и преподаватели, да създаде креативна научна атмосфера. Сред първите е непрежалимият Петър Илчев (1927–1995)⁷, учен с много висок международен авторитет, отличен познавач не само на старобългарските паметници и техния език, но и на историята на българския език, на античността (елинска и римска) и музиката. Ето защо, изследвайки преписвачите на Синайския псалтир, той заключава, че те са се сменяли подобно на ритъма на рондото. Той е един от хората, които задават

⁴ Библиография до 1997 г. вж. в *Медиевистика и културна антропология*. Съст. Анисава Милтенова и Аделина Ангушева. София: Мнемозина, 1998. Последните ѝ книги са: *По книжовния друм на миналото*. София: Врѣмѧ, 2005; *Разноликото Средновековие*. Велико Търново: Абагар, 2006; *Безсънни нощи*. Велико Търново: Абагар, 2009. Вж. и автобиографичната *Слово за самата себе си. Откровения*. София: Врѣмѧ, 2005.

⁵ А. Ангушева-Тиханова. *Гадателните книги в старобългарската литература*. София: Врѣмѧ, 1996.

⁶ А. Бояджиев. *Григорий Цамблак. Слово за Врѣбница*. София: Врѣмѧ, 2005.

⁷ П. Илчев. *Статии по палеославистика*. Съст. А.-М. Тотоманова, Т. Славова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2017. Тази година излезе и останалият дълги години в ръкопис негов труд върху глаголическата азбука: *Старобългарската глаголица като графична система*. Ред. А.-М. Тотоманова, Т. Славова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020.

високите научни стандарти в Катедрата и неотменното изискване за обективност на тезите – чрез гледните точки, които предлага и които се коренят в дълбокото познаване на източниците, глаголически и кирилски; неговите идеи никога не се влияят от конюнктурата (политическа, идеологическа) и модата (на научни платформи); човек честен, смел, понякога ироничен, проникновен.

За щастие в Катедрата влиза тогава и днешният професор, член-кореспондент на БАН, проф. дфн Иван Добрев, изключителен ерудит и филолог, чиито книги и открития се цитират по цял свят – учен, разчел сложни глаголически и кирилски палимпсести, вещ познавач не само на старите текстове, но и на българската шевица, на българската народна култура, на българския фолклор и на българската духовност изобщо, човек, който се противопоставя смело и аргументирано на неиздържащи критика тези, често станали традиционни, човек, надарен с любознателност, широта на погледа и неподражаем, оригинален начин на мислене⁸. Той никога не се предверява на авторитети, никога не върви по утъпкани пътища, а проверява, съпоставя и преосмисля сведенията, които има, търси нови и нови данни в скрити за обикновеното око източници, за да си изгради непредубедено мнение. Познаването на различни сфери на българската, балканската и европейската култура му дава възможност да строи мостове там, където никому другиму не би хрумнало или където никой не би се осмелил да проследи пътищата на идеи и мотиви от дълбока древност до наши дни. Той направи нещо много важно за професор с такъв размах – създаде своя школа: негови докторанти работят не само в Софийския университет (Татяна Славова, Мария Йовчева, Димитър Пеев), но и в БАН (Ивона Карачорова, Лора Тасева, Екатерина Дикова), в други университети у нас (ПУ „Паисий Хилендарски“ – Иван Илиев, ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Любка Ненова) и в чужбина (Испания – Таня Лалева, Италия – Татяна Лекова, Швеция – Антоанета Гранберг). Помним, че с удоволствие ходехме на курсове, предлагани от него, които не бяха задължителни, а той ни водеше умело из древни митологии и християнството, водеше ни и на екскурзии на място да видим църква, манастир или друг обект на народна почит.

Когато се създава Катедрата, негова възпитаничка е днешната професор Татяна Славова, тя е първият аспирант в новоизградената катедра по кирило-

⁸ Библиография на трудовете му до 2004 г. вж. в: *Някъде оученик надъ оучителемъ своимъ. Сборник в чест на Иван Добрев*. Съст. А.-М. Тотоманова, Т. Славова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2005. След тази година в сп. *Онгъл*, брой 16, 2019 (http://www.spisanie.ongal.net/broi16/0_profDobrev.pdf). Подборно издание на негови студии и библиография до 2017 г. вж. в: Иван Добрев. *Избрани трудове по медиевистика*. Съст. Т. Славова, А.-М. Тотоманова, М. Димитрова, Л. Ненова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2018.

методиевистика, днес тя е член на Катедрата, учен с колосални научни резултати за българската преводна книжнина през X в., за библейските преводи и преславския принос в тях, за прабългарския слой (названията на длъжности и титли); изследовател на един от сложните средновековни текстове – Тълковната палея⁹; автор на най-новата старобългарска граматика, в която са включени данни не само от старобългарските ръкописи от X–XI в., но и от по-късни преписи на старобългарски произведения от IX–X в. и пр.¹⁰

В Катедрата влиза младият тогава Красимир Станчев, днес професор в Рим, който предлага нови подходи за разбиране на средновековната литература, който пръв у нас заговори за богословието на св. Дионисий Ареопагит, за двойното отражение в християнските текстове, който промени значително призмата, през която се гледа на средновековните текстове в съответствие със средновековната менталност, любим лектор, преподавател и научен ръководител¹¹.

Първият назначен на щат асистент в Катедрата през есента на 1980 г. е Анна-Мария Тотоманова, днес член на Катедрата, професор по история на българския език, чиито лекции, достъпни и в дигитален формат, предлагат най-новия и най-съвременния подход към промените във фонетиката и граматиката на езика ни¹². Тя е учен, анализирал редица средновековни текстове, включително трудния за разчитане Ватикански кирилски палимпсест от X в.; учен, открил ново компилативно българско историко-тълкувателно произведение¹³; отличен лексикограф. Неотменна част от нейната дейност е иницирането и ръководството на мащабни научноизследователски проекти върху българското културно наследство, които допринасят то да стане по-широко известно в света. Сред нейните докторанти са Гергана Ганева, член на Катедрата, Кирил Кирилов и Валентина Стефанова (Институт за български език, БАН).

Сред първите назначени на щат в Катедрата е Таня Лалева, която днес е университетски преподавател в Мадрид и чиито публикации са несъмнен

⁹ Тълковната палея в контекста на старобългарската книжнина. София: УИ Св. Климент Охридски, 2002.

¹⁰ Старобългарски език. София: УИ Св. Климент Охридски, 2017.

¹¹ Вж. напр. неговите *Поетика на старобългарската литература. Основни принципи и проблеми*. София: Наука и изкуство, 1982; *Стилистика и жанрове на старобългарската литература*. София: Просвета, 1995.

¹² Вж. книгите ѝ: *Из българската историческа фонетика. Явления, свързани с изграждането на категорията мекост – твърдост на съгласните в българския език*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2001; *Из историята на българския език: сборник статии*. София: ПАМ Пъблишинг къмпани, 2009.

¹³ *Славянската версия на хрониката на Георги Синкел*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2008.

принос към старобългаристиката¹⁴. В ранните години на съществуване на Катедрата в нея работи Румяна Златанова, която по-късно става авторитетен професор по българистика и славистика в Хайделбергския университет; отличен познавач на старобългарския книжовен език, на библейските преводи, правени в България¹⁵.

Скоро след основаването на Катедрата в нея е привлечена и проф. Ангелина Минчева (1933–2016), доктор хонорис кауза на Фрайбургския университет, изключителен ерудит, разчела и издала едни от най-трудните старобългарски паметници – запазените от X–XI в. старобългарски фрагменти¹⁶; автор на монография за старобългарския език в светлината на балканистиката¹⁷; тя има изключителен принос в анализите на техниките и стратегиите на преводите от гръцки на старобългарски книжовен език¹⁸. Тя също бе всеотдаен научен ръководител и под нейно ръководство израснаха ценни специалисти като проф. Искра Христова, днес член на Катедрата, неуморен изследовател на творчеството на св. Климент Охридски, на старобългарските библейски книги, на книга Йов¹⁹, на средновековните славянски апостоли²⁰ и средновековните български църковни песни; учен с несъмнен принос в изследване на старобългарската химнография, разчел изключително сложния палимпсест Драготин миней от XI–XII в., най-ранния запазен български миней²¹. Сред учениците на проф. Минчева са отличните познавачи на средновековните български текстове Татяна Мострова (Кирило-Методиевски научен център) и двама членове на Катедрата – Петко Петков, вещ проучвател на български-

¹⁴ Вж. напр. нейната уникална по начина на своето поднасяне *Кратка старобългарска граматика във фишове*. София, Полис, 2003; както и образцовото издание с изследване *Севастияновият сборник в българската ръкописна традиция*. София: Полис, 2004.

¹⁵ Напр. *Структура на простото изречение в книжовния старобългарски език*. София: УИ Св. Климент Охридски, 1990; *Старобългарският превод на Стария завет Т. I. Книга на дванадесетте пророци с тълкования*. София: АИ Проф. Марин Дринов, 1998.

¹⁶ *Старобългарски кирилски откъслеци*. София: БАН, 1978.

¹⁷ *Старобългарският език в светлината на балканистиката*. София: Наука и изкуство, 1987.

¹⁸ Библиография на трудовете ѝ вж. в: *Acta Palaeoslavica vol. 2. In honorem professoris Angelinae Minčeva*. Съст. М. Димитрова, П. Петков, И. Христова. София: Heron press, 2005.

¹⁹ *Книга Йов с тълкувания в славянски превод. По Владиславовия препис от 1456 г., ръкоп. №4/14 от сб. на Рилския манастир*. София, Анубис, 2007.

²⁰ *Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция*. Т. 1–2. София: УИ Св. Климент Охридски, 2004, 2012.

²¹ Списък на публикациите ѝ до октомври 2019 г. вж. в: *Sapere aude. Сборник в чест на проф. д-н Искра Христова-Шомова*. Съст. В. Савова, И. Трифонова, Ив. П. Петров, П. Петков. София, УИ Св. Климент Охридски, 2019, 404–424.

те монашески ръкописни книги като език и текст, и Анета Димитрова, която успешно продължава търсенията на А. Минчева върху характера на преводите на старобългарски книжовен език от гръцки.

Сравнително рано към Катедрата е привлечена като преподавателка по стара българска литература Климентина Иванова, най-добрият днес специалист по описание и анализ на средновековни ръкописи, както и на текстовете, които те пазят; учен, създал безценната и изключително популярна книга справочник върху преводите на текстове, посветени на светци *Bibliotheca hagiographica balcano-slavica* (София, 2008), изградена по модела на *Bibliotheca Hagiographica Graeca* (съставен от Франсоа Алкен и издаден в Брюксел през 1957 г.). Авторката е систематизирала своите дългогодишни изследвания на агиографските текстове, включени в неподвижния календар, в повече от 150 южнославянски ръкописа. Преводите са разпределени по текстови семейства и са посочени гръцки паралели. Освен в областта на агиографията професор Климентина Иванова е не по-малък специалист и по средновековна българска химнография, откривател на акростиси²². Нейни възпитанички в Катедрата са Диана Атанасова и Венета Савова, които днес преподават средновековна българска литература и имат значим принос към средновековната българска агиография и химнография. Докторанти на проф. Иванова работят днес в БАН – Радослава Станкова и Цветомира Данова.

В Катедрата са работили и други отлични специалисти като Аделина Ангушева, Антоанета Гранберг, Ренета Александрова, Татяна Лекова, чиито публикации са несъмнен принос към анализа на средновековното българско наследство. На хонорар са били привлечани да водят часове по старобългарски и история на българския език други големи учени, като Стефан Смядовски, Елка Мирчева, Лора Тасева, Мария Йовчева, Нина Гагова и др. Днес нейни членове са проф. дфн Анна-Мария Тотоманова, проф. дфн Татяна Славова, проф. дфн Искра Христова, доц. д-р Майя Йонова, доц. д-р Петко Д. Петков, проф. д-р Андрей Бояджиев, проф. д-р Маргарет Димитрова, доц. д-р Венета Савова, доц. д-р Диана Атанасова, доц. д-р Анета Димитрова, гл. ас. д-р Димитър Пеев, гл. ас. д-р Гергана Ганева. Проф. дфн Вася Велинова (Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“) дълги години води курсове по средновековна българска литература и редица избираеми дисциплини, като със своята вещина и професионализъм поставя важни акценти в научните обсъждания и проекти на Катедрата. Дългогодишен филолог специалист в Катедрата е Илианка Дамянова, която със своя такт и любов към знанието допринася много за добрата атмосфера на колегиалност.

²² Списък на публикациите ѝ до 2006 г. вж. в: *Старобългарска литература*, кн. 33–34.

Днес научните успехи на Катедрата по кирилometодиевистика са безспорни и това личи от много успешно завършени проекти и издадени книги. Преди обаче да ги изредим, бихме искали да обърнем внимание на традицията, на която стъпва работата на Катедрата. Тези успехи и висок научен авторитет на учените в Катедрата не идват *ex nihilo*. В началото на българската наука за историята на езика ни стоят учени ерудити от началото на XX в., учени с високо образование, придобито, както може да се очаква за края на XIX и началото на XX в., в чужбина, в елитни европейски университети. Ще споменем имената на Беньо Цонев, автора на първата пространна история на българския език, описал славянските ръкописи в Националната ни библиотека; Любомир Милетич, познавач не само на старобългарските ръкописи, но и на значително по-късната традиция, например на наследството на чергедските българи (преселени през XIV в. в Трансилвания, но оставили църковни песни на своя език, записани с латински букви); Стефан Младенов – издал на немски история на българския език в Лайпциг през 1927 г., в която езикът ни е разгледан като индоевропейски език с множество паралели в други езици от това семейство и с множество данни от българските диалекти; автор на проникновен етимологичен речник на българския език. Макар и да не са членове на новосъздадената през 1980 г. Катедра по кирилometодиевистика, идеите, знанията, постиженията на университетските преподаватели и безспорни научни авторитети Кирил Мирчев, Мирослав Янакиев, Петър Динеков и Георги Герджиков имат своето благодатно отражение в работата, в подходите, в посоките на търсене на членовете на Катедрата и до днес. А това са все хора ерудити и отлични познавачи на историята на българския език, на неговите диалекти, на най-добрите методи на изследване на езика и на средновековната литература; хора неконформисти, всеки избрал различен път и метод на проучване.

В този текст не можем да разкажем за всички открития и проекти на настоящите членове на Катедрата, но не може да не отбележим, че основна нейна грижа е работата с новата смяна, със студентите. Още от създаване на Катедрата преподаватели водят дисциплините старобългарски език за студенти по българска, руска и различните други славянски филологии, по балканистика, а също и история на българския език и старобългарска литература, водят и курсове по старобългарски в други факултети. Това са курсове за бакалаври. Предлагаме и различни избираеми курсове, като каним и колеги извън Университета (например Василка Тъпкова-Заимова, Елена Коцева, Миглена Иванова, Росен Малчев (дипломант на Красимир Станчев, години по-късно защитил докторска дисертация за присъждане на степен доктор на филологическите науки след обективно обсъждане в Катедрата), Константин Рангочев и др., защото смятаме, че не е важно студентите да наизустят каквото ние им казваме, а да се сблъскат с различни гледни точки, с различни подходи и методи и начини на представяне на резултатите от проучванията.

Катедрата администрира две магистърски програми, уникални за България, а и за света: едната е по старобългаристика, видяна в контекста на византийската книжовност (в началото ръководител бе Петко Петков, след това и до днес е Диана Атанасова), а другата, посветена на начините на опазване на културното наследство, е съвместна с Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, с който Катедрата има отлична съвместна работа и чийто днешен директор Вася Велинова допринася много за високото равнище на научното общуване в Катедрата. Програмата е ръководена първоначално от Татяна Лекова, а днес ръководители са ѝ Андрей Бояджиев и Анета Димитрова. В тези две магистърски програми се предлагат, освен задължителните, още и множество избираеми курсове, за да се отговори на търсенията на различните ни студенти, идващи от различни специалности (освен филолози слависти, сме имали и бакалаври с немска, английска или класическа филология, богослови, журналисти, юристи, историци, компютърни специалисти и др.), но основните дисциплини са върху българското писмено наследство и формите и методите на неговото проучване, а при втората магистърска програма и неговото опазване и показване, презентирани.

Даваме си сметка, че дисциплините, които преподаваме, са сред най-трудните, защото се изискват много усилия да се овладее езикът на миналото и да се анализират изворите обективно в широк европейски контекст, при сравнения със средновековните гръцки източници, а понякога и с латински, с други славянски и неславянски извори. Това, което е характерно за нашите студенти, е, че след като преодолееят стреса от срещата с нещо различно и отдалечено във времето, те се запалват, става им интересно и приятно да се ровят, да търсят, да предлагат свои идеи и проекти. В повечето случаи защитават отлични магистърски тези, които не са компилативни, а са разработка на конкретна задача, например неизследван досега текст, ръкопис, дума, семантично гнездо с хвърляне на мостове към нашето съвремие и неговите потребности. Сред тези студенти израснаха и се утвърдиха отлични млади учени и преподаватели като Андрей Бобев, о. Козма Поповски, Иван И. Илиев, Радостина Стоянова, Амбър Иванов (Белгия) и др. Още по-голяма наша гордост са докторантите на Катедрата, станали двигател на старобългаристиката днес не само в национален, но и в световен план. Ще споменем няколко имена от по-младите поколения: Анета Димитрова и Гергана Ганева, които работят в Катедрата, Ива Трифонова и Мария Тотоманова-Панева, които работят в Кирило-Методиевския научен център, Явор Милтенев и Валентина Стефанова – в Института за български език, и др. В Катедрата са били обучавани и успешно са защитили дисертации в двете десетилетия на новия век Пресиян Борисов, Гергана Николова, Ю Джънг Че (Корея), Иван Петров, Жени Жикова, Камелия Христова, Десислава Узунова и др. Техните трудове преминаха през задълбочени, критични обсъждания. Именно тези обсъждания съграждат фундамента на бъдещото

развитие на младите хора (в каквато и да е сфера) – изграждат критерии за обективност, за честност, за задълбоченост.

Общуването със студентите не се ограничава само до университетската аудитория и задължителните и избираемите дисциплини. Катедрата има дълга традиция в организирането на неформални занятия със студенти, в които гради школа от последователи и бъдещи колеги. В „Старобългаристичния салон“ под грижата на Аделина Ангушева (днес в Манчестърски университет) и Антоанета Делева (днес Гранберг, Гьотеборгски университет) са работили заедно и обменяли идеи Венета Савова, Димитър Пеев, Диана Атанасова, Анета Димитрова (днес членове на Катедрата), Ива Трифонова, Ирина Кузидова, Цветана Димитрова, Явор Милтенев (БАН) и други. На тези сборки бяха канени и лектори извън Университета, обсъждаха се изследователски проблеми на студентите, пробваха се средновековни рецепти за чай или масило. От няколко години ученолюбиви и любопитни студенти от различни специалности (главно от „Българска филология“ и „Класическа филология“) се събират всяка седмица и в неформалния „Старобългаристичен кръжок“ с Анета Димитрова.

Много важна форма на обучение за нас са Климентовите четения. От 90-те години по идея на Андрей Бояджиев те се организират всяка година през есента около патронния празник на Университета – на тях студенти от различни хуманитарни специалности представят свои работи по медиевистика и всички членове на Катедрата участват като дискусанти. За някои от младите колеги това е първото „кръщение“ в света на научните дискусии. На този форум се раждат отлични идеи и се очертават жалони за бъдеща работа. Днес главен организатор е Диана Атанасова, която с любов и всеотдайност поддържа огъня на първопроходците във въвлечането на студенти в изследователска работа, в която най-важни са доказателствата, и в обучаването им как да представят своя труд пред публика. Високият научен потенциал на разработките на тези млади хора – студенти и докторанти, с интереси в областта на медиевистиката, показват и публикуваните избрани доклади от Климентовите четения в специално издание, което започва да се оформя като поредица²³.

²³ *Климентови четения за млади изследователи*. Том. 1 (Сборник с доклади от едноименната конференция). София: УИ Св. Климент Охридски, 2019 (съст. Диана Атанасова и Мария Антонова); *Климентови четения за млади изследователи*. Том. 2 (Сборник с доклади от едноименната конференция). София: УИ Св. Климент Охридски, 2020. (съст. Диана Атанасова и Пламена Костова) (под печат).

Ключово значение за работата с млади изследователи, както и за популяризирането на българската наука по света, имат големите международни конференции на Факултета по славянски филологии – „Филологически форум”, чиято организация се дължи преди всичко на неуморните усилия и ентузиазма на Венета Савова от Катедрата по кирилometодиевистика и Надежда Стоянова от Катедрата по българска литература. Вече бяха проведени три Филологически форума (през 2014, 2016 и 2018 г.), в които взеха участие над 500 млади учени от повече от 20 страни. Във всеки от тези форуми важно място заемаха средновековните секции, на които младите колеги от цял свят можаха да обменят опит и идеи. Продължение на тази научна инициатива е факултетското списание *Филологически форум* (<https://philol-forum.uni-sofia.bg/about-magazine>), трибуна за млади изследователи и техните търсения, в което наред с тях са публикувани множество материали от утвърдени учени от Факултета. Вече излязоха 11 броя от това списание. Сред неговите основатели и редактори е Венета Савова, а в последните години към редакторите се причисли и възпитаникът на Катедрата д-р Иван П. Петров.

Още преди тегобите на ерата „Ковид19“ в Катедрата по проект, ръководен от Татяна Славова, бе изградена електронна платформа за обучение *e-medievalia*, в която има лекции по старобългарски език, старобългарска литература, история на българския език и др., с разработени електронни упражнения и тестове и с начини за изпитване по електронен път заедно с възможности за писмено общуване и за виртуална класна стая, така че студентите да могат да задават въпроси и да предлагат идеи по всяко време. Това е една нова стъпка в методите на обучение, съобразени с особеностите на новата дигитална епоха, когато студентите могат да черпят идеи от много и различни канали. Тук преподавателят възприема себе си не като дидактичен ментор, а като помощник, съветник откъде студентът да почерпи най-достоверна информация, как да я прецени, използва, преобразува за решаване на конкретна индивидуална задача, която преподавателят му е поставил. Ясно е, че човек най-добре се учи не като гледа или слуша, а като работи, като се радва на успехите си или пък понася последиците от грешни решения, учи се, запомня грешките си. Всъщност в началото на използването на електронни методи за обучение по палеославистика у нас стои именно преподавател от Катедрата, Андрей Бояджиев, който е разработил електронна *Старобългарска читанка* (<https://naum.slav.uni-sofia.bg/liliseries/diss/2016/11>) в три части и ръководи редица дипломни работи в областта на електронното описание и публикуване на извори в съоснованата и от него магистърска междукатедрена програма *Компютърна лингвистика. Интернет технологии в хуманитаристиката*.

Успешната работа на Катедрата с младите хора е резултат не само от любовта, която не противоречи на строгостта, към нашите възпитаници, но и от изключително задълбочената научна работа, която личи по резултатите от

проектите, които инициират или в които участват членовете на Катедрата, и най-вече по научните публикации.

Ако можем да обобщим, основните теми, по които работят учените от Катедрата, са проявите на гръко (византийско)-българския диалог през вековете: анализ на средновековните български преводи от гръцки (избор на текстове за превод, сводове с преводни текстове, преводачески умения, стратегии, техники), анализ на оригинални и компилативни средновековни български съчинения, разгледани във византийски и общоевропейски контекст, описание и анализ на носителите на текстовете – средновековните ръкописи, правописни, лексикални и граматични особености на старобългарския книжовен език, исторически развой на българските диалекти, история на книжовната норма в контекста на историята на българите, издание на извори.

Членове на Катедрата инициират и/или участват в редица научни проекти – повечето имат партньорски организации и участници от други институции, най-вече БАН и други университети от страната и чужбина. Тъй като няма публикуван голям исторически речник на българския език, Анна-Мария Тотоманова и Татяна Славова и техният екип работят върху дигитален исторически речник – вече е изграден електронен корпус от текстове, на базата на които се извлича електронният речник с най-нови компютърни средства (<http://www.histdict.uni-sofia>)²⁴. На основата на този текстови корпус вече е извлечен електронен речник на езика на Патриарх Евтимий, който има и печатна (по-кратка) версия²⁵, както и речник на термините в произведенията на Йоан Екзарх²⁶.

През 2007–2012 г. под ръководството на Искра Христова-Шомова се провежда националният проект *Дигитален архив „Българска ръкописна кни-*

²⁴ За работата и резултатите по проектите, свързани с изграждането на корпус с текстове и проучванията им, както и за проведените научни конференции вж. публикациите: *Компютърни и интерактивни средства за исторически езиковедски изследвания*. Сборник доклади от заключителната конференция 15.12.2011. Съст. А.-М. Тотоманова. София: ГРАФИС – Ал. Жеков, 2011; *Проблеми на историческата лексикология и лексикография*. Съст. А.-М. Тотоманова. София: ГРАФИС – Ал. Жеков, 2011; *Информатика, граматика, лексикография* BG051-3.3-06-0024/2012. Сборник доклади и материали от заключителната конференция, София, 29–30.06. 2015 г. Съст. А.-М. Тотоманова, Т. Славова. София: ГРАФИС – Ал. Жеков, 2015. От тази година системата е част от Националната пътна карта за научни инфраструктури като *Електронна инфраструктура за изследване на българското средновековно писмено наследство*.

²⁵ *Речник на езика на Патриарх Евтимий*. Част I. А–Н. Ред. Т. Славова, Р. Станков, А. Димитрова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019; Част II. О–А. Ред. Т. Славова, Р. Станков, А.-М. Тотоманова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020.

²⁶ *Терминологичен речник на Йоан Екзарх*. Съст. А.-М. Тотоманова и Иван Христов. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019.

га“, чиято цел е да дигитализира ръкописите от Рилския манастир. Опитът от този проект ще се окаже ключов при дигитализацията и описанието на архива на Зографската света обител. Значим дигитален проект, ръководен също от Искра Христова-Шомова, е електронната *Encyclopedia slavica sanctorum* (<http://www.eslavsanct.net/>) (в сътрудничество с Института за литература, БАН), чийто основен акцент е върху текстовете за християнските светци в средновековни славянски ръкописи, но включва също и данни за техни изображения в българските земи и фолклорни записи (<http://www.eslavsanct.net>) (по проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“)²⁷.

Членове на Катедрата поставят началото на поредици. Иван Добрев издава Библиотека „Св. Наум“, в която освен проучвания се публикуват оригинални старобългарски произведения и нови техни преводи, например *Слова на светлината*. (Съст. И. Добрев и Т. Славова, редактор М. Байрамова. София, 1995 – Библиотека „Св. Наум“ 2). Поредицата пък *История и книжнина* е замислена като неотделима част от проекта *История и историзъм в православния славянски свят. Изследване на идеите за история*, финансиран от Националния фонд за научни изследвания. Проектът проследява възникването и развитието на историческата концепция на православните славяни и връзката ѝ с византийския историографски модел²⁸. Днес поредицата включва 13 заглавия с разнообразни по жанр и подход изследвания, сред които са книги на членове на Катедрата: Татяна Славова. *Владетел и администрация през ранното Средновековие в България. Филологически аспекти* (2010) и *Славянският превод на Посланието на патриарх Фотий до княз Борис-Михаил*. (2013), както и издание на един безценен среднобългарски паметник – Борилевия синодик²⁹. Сред тези книги е и ценната монография на Вася Велинова от Центъра за славяно-византийски проучвания: *Среднобългарският превод на Хрониката на Константин Манасий и неговият литературен контекст* (2013).

През 2011 и 2012 г. Петко Петков и Маргарет Димитрова, членове на Катедрата, чиито интереси и приноси са не само в проучване на средновековните паметници, но и на книжнината от по-късната епоха, включително XIX в., основават заедно с Елена Тачева (ЮЗУ „Неофит Рилски“) Библиотеката *Отец Неофит Рилски*, от която излизат 4 тома, сред които издание

²⁷ Друг важен резултат е публикуването на докладите от международната конференция през 2012 г. в София в две последователни книжки на авторитетното списание *Старобългарска литература* 47 и 48 (2013) под наслов *Светци и свети места на Балканите*.

²⁸ За проекта вж. (<https://cyrillomethodiana.uni-sofia.bg/about/46-hystory>)

²⁹ Иван Божилков, Анна-Мария Тотоманова, Иван Билярски. *Борилев синодик. Издание и превод*. София: 2010; 2-ро изд. 2012; Анна-Мария Тотоманова, Иван Христов. *Речник-индекс на словоформите в Борилевия синодик*. София, 2015.

на ръкопис 2/23, съдържащ жития³⁰, и на втората част на ръкопис 2/24 от Рилската света обител, единствения запазен свидетел на преводна катена с тълкувания на библейската книга Песен на Песните³¹.

В последните години Искра Христова-Шомова, Венета Савова и Петко Петков основаха Библиотека *Охридски извори*, която включва издания и изследвания на творби от и за св. Климент Охридски, патрона на Софийския университет, както и издания и изследвания на други паметници, които произлизат от Охрид и охридския регион – досега са излезли седем книги, респектиращи както със съдържанието си, така и с типографията си³². Първата книга от Библиотека *Охридски извори*, под заглавие *Песни за Климент* (2016), беше съвместно дело, в което се включиха мнозина от членовете на Катедрата по кирилometодиевистика, както настоящи (Искра Христова-Шомова, Венета Савова и Петко Петков, Анета Димитрова), така и бивши (Аделина Ангушева), а също и докторанти на Катедрата, някои вече защитили и извоювали си имена на солидни учени (Ива Трифонова, Екатерина Дикова), а други още в процес на обучение (Иван П. Петров, Камелия Христова-Йорданова). Преди създаването на Библиотека *Охридски извори* отново съвместно дело на колеги от Катедрата бе публикуването на друг том в чест на патрона на Университета – неговите слова и служби: нормализирани по правопис старобългарски текстове с превод на съвременен книжовен език и с бележки. Съставители са Петко Петков, Искра Христова-Шомова и Анна-Мария Тотоманова, предговорът е написан от Искра Христова-Шомова³³. Пътят към това безспорно значимо издание бе трасиран от изданията на Свети-Климентовите съчинения в три тома през 70-те години, в които участва и Климентина Иванова.

³⁰ Петко Д. Петков. *Ръкопис 2/23 от сбирката на Рилския манастир: сборник с жития от края на XV век*. София: Херон прес, 2011.

³¹ Маргарет Димитрова. *Тълкувания на Песен на Песните в ръкопис 2/24 от Рилската света обител*. София: Херон Прес, 2012 г.

³² Досега са излезли следните седем книги от Библиотека *Охридски извори* в издателството на Софийския университет: *Песни за Климент. Служби за св. Климент Охридски, писани от X до XX в.* Под редакцията на И. Христова-Шомова, В. Савова и П. Петков. София, 2016; Христова-Шомова, И. *Песни от Климент. Служби от св. Климент Охридски за пророк, апостол, отец, мъченик и мъченица*. София, 2017; Савова, В. *Песни от Климент. Химничната прослава на св. Алексий Човек Божий сред православните славяни*. София, 2017; Христова-Шомова, И. *Драготин миней. Български ръкопис от началото на XII в.* София, 2018; Савова, В. *Песни за Йоан Владимир. Изследване и издание на словесната традиция за св. Йоан Владимир*. София, 2018; Христова-Шомова, И. *Слово за Въведение Богородично от охридския архиепископ Теофилакт Български*. София, 2019; Петков, П., И. Христова-Шомова. *Драготин апостол. Български ръкопис от XII–XIII в.* София, 2019.

³³ *Климент Охридски. Слова и служби*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2008.

Диана Атанасова, чийто научен ръководител бе проф. Климентина Иванова, продължава работата с агиографски текстове, като търси нови посоки на анализ на средновековните славянски сборници. Значим проект, който тя инициира, е проучването и издаването на Станиславовия сборник от XIV в., който съхранява преводи на житийни текстове от епохата на Първото българско царство³⁴.

Важен проект, в началото на който стоят отново членове на Катедрата, Димитър Пеев и о. Козма Поповски (магистър на Катедрата), а по-късно и Петко Петков и Андрей Бояджиев, е проучването на книжовното наследство на Зографската света обител. През 2014 г. манастирът дари на Библиотеката на Софийския университет дигитални копия на повече от 600 кирилски ръкописа. Така бе създадена Зографската електронна научноизследователска библиотека (<https://zograflib.slav.uni-sofia.bg/>), като към масива от дигитални копия на ръкописи други български институции добавиха нови колекции и днес това е едно от най-добрите места за работа със средновековни славянски ръкописи – на едно и също място може да се сравняват снимки на ръкописи, съхранявани на Атон, в Румъния, Самоков, Център за славяно-византийски проучвания и др. Подобен проект се развива през 70-те години в Университета в щата Охайо – Матей Матеич и Предраг Матеич създават Хилендарската изследователска библиотека, в която се съхраняват и са достъпни за изследователите микрофилми на ръкописите, пазени в Хилендарския манастир, обогатени по-късно с микрофилми и от други хранилища (<https://library.osu.edu/hrl>). Катедрата винаги е била в отлични професионални отношения с тази институция. Пряко свързана с идеята за Зографската стая е инициативата за електронно описание на всички извори на манастира, която в момента е в ход с участието на международен екип от учени.

Осигуряването на достъп до ръкописното наследство на Зографския манастир не е единствената дейност на Зографския проект. Част от резултатите са две значими издания – каталог на 119 неописани ръкописа под редакцията на Климентина Иванова³⁵ и издание на пергаментните фрагменти, пазени в

³⁴ Агиославика. Проблеми и подходи в изследването на Станиславовия четиминей., София: УИ Св. Климент Охридски, 2016 и изданието на текста с автори и редактори А.-М. Тотоманова и Диана Атанасова – *Станиславов четиминей*. Том 1. Издание на текста. София: УИ Св. Климент Охридски, 2018, които са предшествани от проучване на мъченическите жития в този ръкопис от Д. Атанасова в книгата *Мъченици, текстове, контексти: Мъченическите повествования в ръкопис N 1039 от Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“*. София: Стигмати, 2008.

³⁵ Климентина Иванова, Елисавета Мусакова, о. Козма (Красимир) Поповски, Петко Петков, Андрей Бояджиев, Андрей Бобев, Любка Ненова, Маргарет Димитрова. *Каталог на славянските ръкописи от Зографската света обител (287–405)*. Зографски манастир, Света гора Атонска, 2017.

манастира от Петко Петков, Козма Поповски и Андрей Бояджиев³⁶. Особеност на членовете на Катедрата е тяхната отвореност за работа със специалисти от различни институции – от БАН и други университети, включително от чужбина. Така резултатите от съдружие на различни специалисти – слависти, османисти, византинисти, бяха публикувани в обемист сборник, посветен на проучването на книжовното и документално наследство на Зографската света обител³⁷. Именно дългогодишната дейност на братството на Зографската света обител, на различните научни екипи и отделни учени по опазването и проучването на културното наследство на манастира доведе до създаването на този том. В него са събрани проучвания по всички теми, по които изследователите са работили през последните години: подходи при изследването и описанието на славянските ръкописи, документалните архиви, българската историопис и Зограф, културното пространство на манастира в контекста на връзките му с Балканите, Византия, Молдова, манастирското книгохранилище и съвременните форми на съхранение на културното наследство.

Всъщност в началото на общата работа с манастира стои дейността по най-новото издание на *История славянобългарска*, за която изключителен принос имат Димитър Пеев от Катедрата и йеродякон Атанасий от манастирското братство и в създаването на което участват Маргарет Димитрова и Петко Петков от Катедрата. Книгата излиза през 2012 г. и има 5 издания. Тя съдържа факсимилно издание, ново наборно издание на Зографския първообраз, снабдено с разночетения от още 6 преписа, превод на съвременен български книжовен език от Д. Пеев, бележки и предговор на йеродякон Атанасий, който предлага нов прочит на този емблематичен текст в контекста, в който е роден – монашеския, християнския³⁸.

Както казахме, не е възможно да се изредят всички научни проекти и публикации, за които членове на Катедрата имат принос, но не можем да отминем вештото проучване на ранни преводи на агиографски произведения от Диана Атанасова³⁹, както и на Симеоновия сборник *Златоструй*, направено

³⁶ Петков, П., К. Поповски, А. Бояджиев. *Пергаментни кирилски откъслечи от библиотеката на Зографската света обител*. Св. гора Атон, 2019.

³⁷ Димитър Пеев, Маргарет Димитрова, Екатерина Дикова, Генчо Банев и Любка Ненова (Съст.). *Зографски сборник*. Зографска света обител, Атон, 2019.

³⁸ Паисий Хилендарски. *История славянобългарска*. Критическо издание с превод и коментар. Текста подготвиха за печат Димитър Пеев, Маргарет Димитрова, Петко Петков. Превод на съвременен български книжовен език Димитър Пеев. Коментар Александър Николов, Димитър Пеев. Света гора Атон, Славянобългарска зографска обител. I изд., 2012.

³⁹ Атанасова, Д. *Реторика на историчното: Деяние на св. Никола в южнославянски контекст*. София: Фондация Литературен вестник, 2015.

от Анета Димитрова,⁴⁰ отличен познавач както на старобългарския книжовен език, така и на средновековния гръцки; анализът и изданията на молитви за родилки в средновековните ръкописи от Маргарет Димитрова⁴¹, новост в съвременната медиевистика, както и резултатите на Гергана Ганева от проучването на граматичните основи в старобългарски и праславянски⁴². Дори споменаването само на тези книги показва широтата на научните дирения на членовете на Катедрата и разнообразието на творческите профили – един императив, заложен още при създаването на Катедрата.

Много от идеите в цитираните в този текст трудове на членове на Катедрата, както и в още по-многобройните статии, са апробирани и добиват по-съвършен вид на конференции, организирани от Катедрата по кирилومتодиевистика. Катедрата има ежегоден форум, на който членовете ѝ споделят с научната общност своите дирения и колебания. Кирило-Методиевските четения, които се провеждат всяка година около празника на св. Константин Философ – Кирил, 11 май. Първите четения по идея на проф. Иван Добрев са организирани скоро след основаването на Катедрата – през 1984 г. Най-важното на тях са дискусиите. Смятаме, че този форум е едно от средствата, които поддържат плодотворния дух в Катедрата и високото научно равнище. През 2015 г. в чест на 35-годишнината на Катедрата бе издаден сборник с докладите от четенията: *Кирило-Методиевски четения 2015. Юбилеен сборник*. (Съст. А.-М. Тотоманова, Д. Атанасова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2015). Тази година излезе от печат друг юбилеен том, отбелязващ 35-тите по ред Кирило-Методиевски четения, озаглавен: *Кирило-Методиевски четения 2019* (Съст. А. Тотоманова и Д. Атанасова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019). Тези сборници са своеобразен наследник на един емблематичен за интересите и постиженията сборник, излязъл 30 години преди това, широко цитиран в световен мащаб: *Изследвания по кирилومتодиевистика* (съст. А. Минчева и К. Станчев, София: Наука и изкуство, 1985), в който се очертават ясно и професионално мащабите на Кирило-Методиево наследство.

Освен на ежегодните Кирило-Методиевски четения и Климентови четения Катедрата беше организатор и на няколко други големи научни конференции. Още през втората половина на 90-те години по идея на Аделина Ангушева се организира Есенен семестър на Катедрата, инициатива, която започна с конференция *Култът към св. Иван Рилски и средновековната манастирска култура*, проведена в София през ноември 1996 г., продължава по-

⁴⁰ Димитрова, А. *Синтактична структура на преводната агиография*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2012; *Златоструят в преводаческата дейност на старобългарските книжовници*. София: Авалон, 2016.

⁴¹ Димитрова, М. *Средновековни молитви за родилки*. София: Херон прес, 2014.

⁴² Ганева, Г. *История на граматическите основи*. София, 2018.

късно с три последователно проведени научни форума, назовани *Ватрослав Ягич и Славянската филология*; *Григорий Цамблак – свещеник, писател, исихаст и Култовете към раннохристиянските светци в Централна и Югоизточна Европа* (август, 1999, София), а по-сетне *Средновековната медицина: Текстове, Практики, Институции* (август, 2000, Рилски манастир). В новото столетие инициативата е продължена с конференция на тема *Между ангели и демони* (септември, 2001, Лесидрен). Редица конференции са посветени на първостроителите на Катедрата – *Малката Света гора* (септември, 2004, Жеравна), посветена на проф. Донка Петканова; *Великата рилска пустиня* (октомври, 2008, София), посветена на проф. Иван Добрев; *Апокрифи и канонични книги* (ноември 2010, София), посветена отново на проф. Донка Петканова; *Агиографията в нашата библиотека* (ноември, 2010, София), посветена на проф. Климентина Иванова; *Юбилейна научна конференция по случай 90 години от рождението на Петър Илчев, основател на Катедрата по кирилometодиевистика* (2017, София) и др. Благодарение на несекващия ентузиазъм на Аделина Ангушева бяха проведени и три дискуссионни семинара: *Вецици в манастира* (септември, 2010); *Песни и молитви* (септември, 2011); *Продуктивни методи в изследването на жените и светостта в Средновековието* (май, 2014).

Катедрата беше организатор и на няколко изложби. Първата, посветена на 25-годишнината от основаването ѝ, бе представена през 2005 г. във фоайето на Университетската библиотека. Последва фотоизложбата с фотоконкурс *Молитвени места в България* (2007 г., централно фоайе на Софийския университет); изложбите *Великата рилска пустиня* (2008 г., Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“); *Ръкописи от Регионалния музей в Кюстендил* (2011 г., фоайе на Университетската библиотека); *Денят на св. Василий Велики* (2012, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“). Итерактивната изложба *Искони б'в слово* бе показана за първи път през май 2013 г. в Софийския университет по случай 1150-годишнината от създаването на глаголическата азбука и Моравската мисия на Солунските братя; поради успеха си тя претърпя две последващи издания през 2016 и 2019 г.

Да си пожелаем Катедрата по кирилometодиевистика да продължава да е едно от най-добрите научни и преподавателски средища в България и все така да успява да предава на бъдещите поколения искрата любознателност и всеотдайност към словото и писмеността.

Маргарет Димитрова, Андрей Бояджиев

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2019–2020 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилometодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2019–2020 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2019–2020

BOOKS 2019–2020

ОБЩ ОТДЕЛ/ GENERAL

АЛИПИЕВА, Антоанета. Вера Мутафчиева: между литературата, историята, политиката и геополитиката. София: Нов български университет, 2020, 312 с.
ISBN 978-619-233-116-0.

Биографично изследване за живота и делото на видната българска историчка и романистка Вера Мутафчиева (1929–2009).

БИБЛИОТЕКИТЕ – ключ към миналото – портал към бъдещето. София: ББИА, 2019, 116 с.

ISBN 978-954-9837-33-9.

Съдържа доклади от XXIX национална конференция на Българската библиотечно-информационна асоциация, проведена в София през юни 2019 г.

Свободен онлайн достъп: https://www.lib.bg/publish/BBIA/sbornik_konf_2019.pdf

ВАТИКАНСКИ извори за българската история (XVII в.). София: Държавна агенция „Архиви“, 2019, 304 с.

ISBN 978-619-7070-28-6.

Съставители: Красимир Станчев и Анна Влаевска-Станчева

Документите са издирени в библиотеката на Ватикана от Йоанна Списаревска и са разчетени и преписани от нея. В изданието са включени 66 документа от периода 1608–1692 г., които проследяват непознати или по-слабо известни страни от живота на католическите общности в българските земи. Част от публикуваните материали са писани от най-известните български католически дейци от епохата: Петър Богдан, Петър Парчевич, Филип Станиславов, Франческо Соимирович, Антон Стефанов и др. Читателите ще се запознаят и със сведения за българи, учили в Италия и Дубровник, за българските павликяни, както и за отношенията между католици, православни и мюсюлмани в българските предели.

Поредица „Архивите говорят“, том 71

ГРАДИВО за изследване на детето, децата, детството. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий –

Том I. 2019, 352 с. ISBN 978-619-208-202-4.

Съставители: Маргарита Карамихова и Борислава Петрова-Нанкина

Включва доклади от Националната конференция „Детето, децата, детството (етнокултурни аспекти)“, проведена през юни 2018 г. в гр. Сопот.

ДАНОВ, Данаил. **Медийната грамотност: преосмисляне на опита.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 240 с.
ISBN 978-954-07-4912-9.

Книгата разглежда медийната грамотност като цялостна концепция, както и формирането ѝ в България. Център на изследването е създаването на цялостна обучителна програма по медийна грамотност, целяща да подобри развитието ѝ у нас и използваща средствата на различни професионални направления: педагогика, психология, методика, медиазнание, етика и др.

ИВАНОВА, Диляна. Социалистическото всекидневие в устната история на Русе. София: Импресарско-издателска къща „Род“, 2020, 420 с.
ISBN 978-954-476-082-3.

В основата на изследването са устни и визуални материали (свидетелства от семейни албуми и серия от пропагандни снимки, характеризиращи времето), събирани повече от десетилетие. Текстът се фокусира върху неразработвани проблеми, каквито са темите за всекидневието и празниците през социализма в индустриалния град.

ИДЕИ, идеали – възход и крушение. Русе: Регионална библиотека „Любен Каравелов“ –

Т. 1. 2019, 426 с. ISBN 978-619-7404-08-1.

Т. 2. 2019, 416 с. ISBN 978-619-7404-09-8.

Редактори: Теодора Евтимова и др.

Сборник с доклади от международната научна конференция под едноименния наслов, проведена през април 2019 г. в Русе. Авторите представят различни гледни точки и интерпретират темата за влиянието на идеи и идеали в областта на историята, литературата, езикознанието, антропологията, археологията, социалните науки, теологията, изкуствознанието, културологията, международните отношения и др.

КОНСТИТУЦИЯ и държавност. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2020, 196 с.

ISBN 978-619-208-206-2.

Сборникът съдържа доклади от научната конференция по повод 70-годишнината от приемането на втората българска конституция, проведена през септември 2017 г. във Великотърновския университет.

КУЛТУРА на пътуването в Европейския Югоизток. София: Институт за балканистика с Център по тракология при БАН, 2020, 536 с.

ISBN 978-619-7179-13-2.

Съставител: Антоанета Балчева

Книгата е плод на широкомащабен научен проект и включва 33 студии и статии на изтъкнати български и чуждестранни изследователи. Основен акцент е интерпретацията на пътя като описание, текст или съдба, като конструкт на цивилизацията, около който се изграждат културни центрове и се преподават понятията за свое и чуждо, център и периферия в региона. Научните разработки

обхващат широк хронологичен диапазон от Античността до нашето съвремие и са групирани около историографската, литературоведската, изкуствоведската и езиковедската интерпретация на феномена на пътуването, очертавайки една съвременна визия за миналото, настоящето и бъдещето на Югоизточна Европа.

МАРШРУТИ на книжовно общуване между източните и южните славяни.

София: Издателски център Боян Пенев, 2020, 415 с. + 8 ил.

ISBN 978-619-7372-24-3

Съставители и научни редактори: Анисава Милтенова, Игор Калиганов

Сборникът съдържа статии на участниците в Международната конференция „Маршрути на книжовно общуване на източните и южните славяни (XI–XX век)“, състояла се в София на 21–22 ноември 2019 г., Българска академия на науките, по проекта: Южните и източните славяни: многообразие и взаимодействие на писмените култури XI–XX век (<https://sesdiva.eu/>). – европейска програма ERA-NET RUS Plus. В проекта участват учени от Белгия (Катедра „Езици и култури“, Университет в Гент, с ръководител на проекта проф. Дитер Щерн), Русия (Институт за славистика, Руска академия на науките, с ръководител на проекта проф. Игор Калиганов) и България (Институт за литература при БАН, с ръководител на проекта и координатор по ERA-NET RUS Plus проф. Анисава Милтенова). Публикациите в този сборник на български, руски и английски отразяват четири насоки в работата на конференцията през 2019 г.: Пленарни доклади, Средновековна книжнина: връзки и влияния, Културни контакти през вековете, Руската ръкописна и старопечатна книга на Балканите, Приносът на руската емиграция.

МАТЕРИАЛНОТО и нематериалното наследство в строителството: сборник доклади от международна научна конференция, 24–25 октомври 2019, Габрово.

Велико Търново: Фабер, 2019, 528 с.

ISBN 978-619-00-1045-6.

Научен редактор: Светла Димитрова

Докладите обхващат времевия диапазон от Античността и Ранното средновековие до съвременността. Разглежданата тематика застъпва строителството и реставрацията на крепости, жилища, култови и обществени сгради, градоустройство. Разгледани са различни аспекти на проектирането, изграждането, нововъведенията в строителството, данни за изявени майстори строители, реставрацията на отделни сгради или комплекси. Нематериалното наследство визира вярванията, свързани със строежа на нова къща, наричанията при завършването ѝ, знанията за материалите и старите строителни техники и практики, строителната терминология. Специално внимание е отделено на теренни обходи и намерените все още съществуващи обекти в региона на Централна Стара планина от Сдружение „Меџра“.

МИКОВ, Любомир. Османски обществени чеими в България (XV–XIX век).

София: Главно мюфтийство, 2020, 170 с.

ISBN 978-619-7406-24-5

Включените в изследването османски обществени чеими в България са разгледани в историко-културологичен план. Подложени са на историко-типологичен и функционално-художествен анализ 82 чеими от различни райони на страната, строени

в периода от XV до края на XIX век. Основният извод във връзка с това е, че османските обществени чеими въвеждат, разпространяват и утвърждават една нова за българите култура – на течащата вода. Коментира се и най-ранната засега българска обществена чеима. Изследването е илюстрирано с 83 цветни и черно-бели снимки.

НЕДЕВА, Тодорка. **Търновските кметове 1877–2019**. Велико Търново: Фабер, 2019, 352 с.

ISBN 978-619-00-1034-0.

Книгата описва миналото и съвременността на Велико Търново през личните истории на хората, които са управлявали града от Освобождението до днес. Проследен е 142-годишен управленчески период на 45 кметове.

РУСЕВ, Иван. **Висшето търговско училище – Варна (1920–1945) и началото на висшето икономическо образование в България**. Варна: Наука и икономика, Икономически университет – Варна, 2020, 262 стр.

ISBN 978-954-21-1026-2.

Монографично изследване. Представя историята на Висшето търговско училище – Варна в контекста на стопанското и културното развитие на България (в частност на гр. Варна) в края на XIX и началото на XX в. Проследени са предпоставките и условията за възникването на висше икономическо образование в Европа и в България, първите опити в тази насока във Варна и свързаните с това институции и дейци, действията по създаването на варненското Висше търговско училище, неговото развитие през годините, статут и структура, финансиране, учебна дейност, студенти, преподаватели, библиотечен и сграден фонд.

СЪБЕВ, Орлин. **Просветени на Изток с лъчите на Запада: българската ученическа колония в Цариград (XIX–XX) век**. София: Авангард Прима, 2019, 646 с.

ISBN: 978-619-239-230-7.

Монографията представя българските възпитаници на различни учебни заведения в Цариград през периода преди и след Освобождението. Състои се от две части, приложения и библиография. Първата част изследва българската колония в града и отделните учебни заведения, класифицирани според националната им принадлежност (гръцки, френски, амеркиански, османски). Втората част включва справочни таблици, в които фигурират имената на около две хиляди българи, а за периода след Освобождението – и на ученици с небългарски произход, но родени в пределите на днешна България. Трудът е базиран на слабо използван или напълно неизползван досега изворов материал (многобройни османски източници) и запълва празнини не само в историята на българското образование и краезнание, но и в стопанската и демографската история.

ТАШЕВ, Спас. **Българските общности в Западните Балкани**. София: Орбел – Том I. Албания. 2020, 252 с. ISBN 978-954-496-134-3.

В изследването се проследяват политическите процеси и тяхното влияние върху етнодемографското развитие на историческите български общности в Западните Балкани през периода от 1913 г. до наши дни.

Книгата е свободно достъпна за изтегляне: <https://bit.ly/3bv4XcV>

ЯНЕВА, Светла. Българи – откупвачи на данъци във фискалната система на Османската империя. Към историята на българския делови и социален елит през XIX в. София: Нов български университет, 2020, 424 с.

ISBN 978-954-535-661-2.

Монографично изследване върху практическото функциониране на османската фискална система през XIX в. Представени са важни аспекти от икономическото и социалното развитие на българите през този период в съвременния им контекст. Разгледани са въпросите за промените в османската данъчна система през Танзиматския период както в сферата на официалната ѝ регламентация, така и на практическото ѝ приложение. Обърнато е внимание на все по-активното участие на немюсюлмани и в частност на българи в откупната система. Предложен е и един алтернативен на досегашните историографски изследвания поглед върху мястото и ролите на българите – откупвачи на държавни приходоизточници – като част от българския делови и социален елит и като част от провинциалните елити на Империята през XIX в.

ЯНКОВА, Венета. Историческа памет и образи на миналото. По примери от България, Унгария, Полша и Литва. София: Парадигма, 2019, 452 с.

ISBN 978-954-326-393-6.

Монографично изследване, насочено към актуална антропологическа проблематика – концепта историческа памет и осмислянето на миналото като образ, преживяване и социална дейност. Главната му цел е да очертае различни модели на културно формирани представи за миналото, да открие тяхното основополагащо значение при моделирането и поддържането на общностни идентификации, осмислянето им като когнитивен капитал, средство за легитимация и гаранция за кохерентност и устойчивост във времето и пространството, както и като мотивация за съвременни дейности и мемориални политики. Миналото на проучваните общности се разглежда с помощта на историко-антропологически подходи като „социална памет“, като връзка между структури и процеси, преживявания и действия, като интерпретации и реинтерпретации. В подкрепа на основната изследователска теза са привлечени неизвестни, слабо познати, трудно достъпни архивни източници и материали, както и ценни свидетелства на устната история.

SAPERE AUDE. Сборник в чест на проф. дфн Искра Христова-Шомова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 432 с.

ISBN 978-954-07-4890-0.

В сборника са включени 30 статии от видни български и чуждестранни изследователи в областта на палеославистиката. Научните приноси на специалистите в областта на езикознанието, литературознанието и фолклористиката обогатяват съвременната хуманитаристика с нови извори, изследвани със съвременна методика и поставени в контекста на византийско-българските взаимоотношения. В края на сборника е поместен списък с публикациите на проф. Христова-Шомова, ценен библиографски материал за всички, интересувани се от старата българска книжовност и език.

ИСТОРИЯ / HISTORY

АЛЕКСАНДРОВА, Елена. **Дисциплина и всекидневие в политиката на ВМОРО (1893–1912 г.)**. София: Иврай, 2020, 376 с.
ISBN 978-954-9388-89-3.

Книгата представя нетрадиционен поглед върху широко известни аспекти от дейността на Македоно-одринската революционна организация, които се оказват важни с оглед на целесъобразността и авторитета ѝ сред населението. Изследването се фокусира върху дисциплиниращата политика и надзора, които ВМОРО налага както на населението с българско национално съзнание в Македония и Одрин, така и на членовете си.

БЪЛГАРИЯ и българите в Ново и най-ново време. Сборник с научни изследвания в чест на 70-годишнината на проф. дин Калчо Калчев. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2019, 318 с.
ISBN 978-619-208-204-8.

Сборникът съдържа изследвания на 27 автори: български историци, състуденти, приятели и колеги на проф. К. Калчев, както и на българисти от Молдова. В статиите се разглеждат въпроси от областта на военната история на България и историята на бесарабските българи, от новата и най-новата българска история и проблеми от областта на общата история.

ГЕОРГИЕВ, Драгомир. **Участието на провадийци в Българското опълчение и във войните за национално обединение (1877–1945)**. Варна: Славена, 2019, 320 с.
ISBN 978-619-190-125-8.

Съдържа информация за съдбата на около 700 мъже и жени, родени или живели в Провадия, които вземат участие в Българското опълчение през Руско-турската освободителна война (1877–1878 г.), Сръбско-българската война (1885 г.), Балканските войни (1912–1913 г.), Първата световна война (1914–1918 г.) и Втората световна война (1939–1945 г.).

ГЕОРГИЕВА, Сашка. **Брачна дипломатия на средновековните български владетели**. Пловдив: Фондация Българско историческо наследство, 2019, vi+473 с.
ISBN 978-954-8536-27-1.

Монографично изследване, посветено на един от ключовите елементи в средновековната политика в Европа и в частност на Балканите. Осветлени са принципите на брачната дипломатия като метод в дипломатията изобщо и най-вече неговото основаване на теологично-патримониалното схващане за властта на монарха през средновековната епоха, когато междудържавните отношения се прекриват с междуличностните. Поставен е въпросът за значението на християнската религия, която допълнително придава дълбок морален смисъл на брачната дипломатическа практика. Разгледани са всички осъществени и планирани бракове през целия период на средновековна България с цел решаване на външнополитически проблеми, като се започне с предисторията, т.е. причините за пристъпване към династически брак, и се продължи с протичане на преговорите, реализиране или не на проектите за тези съюзи и последиците от конкретните бракове.

ГЮДУРОВ, Димитър. България, мюсюлманското малцинство и турската пропаганда (1923–1944). София: Нов български университет, 2020, 271 с.
ISBN 978-619-233-108-5.

Изследването е посветено на кемалистката пропаганда в България през междувоенния период, и по-специално тази част, която се отнася до изселването на турското население от страната през 30-те години на миналия век. На фона на сложните и неразрешени проблеми в дипломатическите отношения между София и Анкара се разглеждат събития и до днес слабо застъпени в българската историография.

ЕНЕВА, Наталия. Чувство за историчност. Сборник, посветен на 160-годишнината от рождението на Карел и Хермин Шкорпил. Варна: Онгъл, 2019, 196 с.
ISBN 978-954-7373-54-7.

В книгата са разгледани най-важните моменти от живота на двамата братя; тематично са представени различните области, в които работят: проучванията им във Варна и Варненско, приносът им за създаване на музейното дело, научната археология и културния туризъм в България, проучванията на тракийската култура, на първата българска столица Плиска, на Аладжа манастир и др.

ИСТОРИЯ на Шумен. Шумен: Ивис, 2019, 786 с.
ISBN 978-619-205-133-4.

Съставители: Бисер Георгиев, Васил Параскевов, Димитър Игнатовски, Иво Топалилов, Стефан Минков, Тодор Тодоров

В първата част на сборника са разгледани и коментирани артефактите, открити на Шуменското плато, крепостта и околностите от праисторическата епоха и Античността. Втората част разглежда историята на Шуменската крепост и нейния хинтерланд през епохата на Средновековието, т.е. времето на Първото българско царство, византийската власт и Второто българско царство. Третата част представя историята на град Шумен през периода XV–XIX в. до 1878 г. Особен акцент в тази част е поставен на значимата роля на Шумен и шуменци през епохата на Възраждането. Четвъртата част разглежда историята на града от Освобождението до 1944 г. Проследено е формирането и развитието на държавните и общинските структури, икономиката на града, неговото политическо, демографско и социално състояние. Последната част обхваща периода от 1944 г. до наши дни.

НИКОЛА Стоянов. Живот и дейност. Мемоари (1875–1939). Дневник (1940–1944). София: Нов български университет, 2020, 772 с.
ISBN 978-619-233-102-3.

Съставители: Калинка Анчова и Алека Стрезова

Първо издание на спомените и дневника на Никола Стоянов – фигура, оставила трайни следи в различни сфери от политическия и обществен живот на следосвобожденска България. Документалната част на сборника е съпроводена от обширна встъпителна студия на доц. д-р Даниел Вачков за мястото на Никола Стоянов в новата българската история.

1869

НОВИ документи за издирването и следствието срещу Васил Левски и участниците в Арабаконашкия обир. София: Златен змей, 2020, 56 с.

ISBN 978-954-776-046-2.

Съставители: Дора Чаушева, Виктор Комбов

Изданието включва преводите на част от откритите през октомври 2018 г. в Османския архив в Истанбул неизвестни досега архивни материали, свързани със залавянето на участниците в Арабаконашкия обир и комитетските дейци, както и на съдебните действия срещу тях. Сред документите е снимката, с която османската полиция е издирвала Апостола, заловени документи на революционната организация, прихванати писма от Каравелов до Левски и др.

ПАВЛОВ, Пламен. Династията на Крум. София: БИ 93, 2019, 416 с.

ISBN 978-619-7496-40-6.

Книгата изследва управлението на българския хан Крум (800/803–814 г.) и неговите наследници, формирали най-дълго управлявалата династия в българската история.

С ПОГЛЕД към света и България. Сборник в памет на проф. д-р Костадин Грозев. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 592 с.

ISBN 978-954-07-4759-0.

Съставител: Евгения Калинова

Първият раздел на сборника включва статии на 18 автори (четирима от тях чуждестранни) с хронологичен обхват от XIX до XXI век, посветени на проблеми от световната история. Във втората част присъстват статии, посветени на теми от историята на България. Сборникът съдържа и подобрена библиография на проф. Костадин Грозев – един от най-добрите български американисти, ръководител на Катедрата по нова и съвременна история в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

СВИЛЕНГРАД – град на бежанци. Свиленград: Общински исторически музей, 2020, 360 с.

ISBN 978-954-92947-6-7.

Съставители: Е. Митева и др.

Съдържа доклади, изнесени на организираната през октомври 2013 г. конференция под едноименния наслов с участието на учени от различни институции и на краеведи. В материалите се открояват няколко тематични кръга: наследството и наследниците на тракийските българи бежанци в Свиленград и региона; обезбългаряването на Източна Тракия; ролята на бежанците като фактор за промяна на етнорелигиозния облик на Свиленград и селата в неговата околност; българската гимназия „Касъров“ в Одрин; гимназия „Д-р Петър Берон“ като наследник на Одринската гимназия; тракийските войводи и др. Втората част на сборника включва спомени, фотографии и документи, запазени от наследници.

СОФИЯ – Скопие: културни модели и миграции. София: Ерове, 2019, 254 с. ISBN 978-619-7313-13-0.

Съставители: Марина Иванова, Божидар Първанов, Стамен Кънев, Надежда Иванова

Сборник с доклади от конференцията под едноименния наслов с участие на учени от България и Северна Македония.

СТОЯНОВ, Иво. Разград и войните на Османската империя през XV–XIX век. Велико Търново: Фабер, Регионален исторически музей – Разград, 2019, 323 с. ISBN 978-619-00-1028-9.

Изследването е посветено не само на военните действия, но и на битата и историята на населението на Разград през периода XV–XIX век. Разгледано е възникването и развитието на града в състава на Османската империя, участието на Разград в Руско-турските войни от XVIII в., мястото на Разград по време на османската експанзия в Европа до края на XVII в. Отделни глави са посветени на бойните действия, които се водят около Разград през кампаниите от 1774, 1810, 1828–29, 1853–56 и войната от 1877–78 г. Специална глава е отделена и на функциониращата през XIX в. в Разград фабрика за филтриране на селитра.

ЦЕНТРАЛНА Европа и Балканите XIX–XX век. Сборник в памет на проф. Милчо Лалков. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 464 с. ISBN 978-954-07-4720-0.

Съставители: Иван Първев и др.

Съдържа материалите от научната конференция, посветена на връзките между Централна Европа и Балканите през XIX–XX в., организирана през есента на 2015 г. от катедра „История на Византия и балканските народи“ при Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

ЗЛАТКОВА, Мария. Рилският манастир в най-ново време (1944–2019). Политика, идеология, вяра. София: Гутенберг, 2020, 224 с. ISBN 978-619-176-168-5.

Книгата разглежда развитието на Рилската света обител от края на 1944 г. до нашето съвремие. Периодът от 1944 г. до 1990 г. е време на противопоставяне между православната вяра и установяващата се в българския обществен живот идеология, налагана от комунистическата партия. Представени са репресиите срещу несъгласни с новата политика монаси, лишаването на обителта от икономическа самостоятелност чрез отнемане на обработваема земя, гори и индустриални предприятия. Специално внимание е отделено на одържавяването на обителта през 1961 г. и изгонването на монасите, връщането на част от тях през 1968 г. и конфликтното им съжителство с новосъздадения Национален музей. Последният период в развитието на Рилската обител е времето след възстановяването на нейния монашески статут през 1991 г., когато започват усилията да бъдат възвърнати заграбените земи и ценности, усилия, които продължават и досега.

СБОРНИК доклади от научна конференция, посветена на 180-годишнината от основаването на училището при храма „Св. Николай“ във Велико Търново. Велико Търново: Абагар, 2019, 184 с.

ISBN 978-619-168-245-4.

Отговорен редактор: Петко Ст. Петков

Съдържа докладите от конференцията под едноименния наслов, проведена във Велико Търново през декември 2019 г.

СВЕТИТЕ братя Кирил и Методий – съпокровители на Европа. София: Уникарт, 2019, 64 с.

ISBN 978-954-2953-83-8.

Съставители: Нина Вутова и др.

Представени са експонати, свързани с култа към славянските първоучители и техните ученици, съхранявани в Националния исторически музей.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

ВОДИНЧАР, Елена. **Календарна обредност и идентичност у българите в Бесарабия**. София: Парадигма, 2019, 384 с.

ISBN 978-954-326-408-7.

Монографично изследване на традиционната календарна обредност при двете групи на преселническата българска общност в Бесарабия – българи и гагаузи. Публикуваният изворов материал е резултат от лични теренни изследвания на автора в три села на български преселници – Чийший (българско), Кубей (българо-гагаузко) и Александровка (гагаузко). Проследява се функционирането на народните календарни празници и обичаи от началото на ХХ в. до наши дни не само като зафиксирани етнографски данни, но и като жива народна практика. Направен е опит да се изведат през призмата на традиционната календарно-обредна система на българските преселници в Бесарабия някои аспекти на идентичността: социално-нормативни, етнорелигиозни, локални, етнически.

ЕТНОЛОГИЯТА в променящия се свят. Сборник в чест на 80-годишния юбилей на проф. д-р Радост Иванова. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2020, 450 с.

ISBN 978-619-245-016-8.

Съставители: Ана Лулева и др.

Основните тематични акценти в сборника са в областта на традиционната и съвременната култура: епос, митология, обреди и обреден фолклор, традиционна и съвременна празничност, етнология на града, етнология на туризма, политическа антропология, етнология на социализма и постсоциализма. Петте раздела, в които са групирани текстовете, насочват вниманието към фолклористичните и етнографските интерпретации на традицията, към лицата и маските на социализма и постсоциализма, поставят въпроси за изобретяването на традициите, за развитието на идентичностите, хвърлят светлина върху някои нови изследователски проблеми на етнологията в началото на ХХI век.

КОМИТСКА, Анита. **Чипровският килим: посланият път към Бога.** София: Фатум, 2019, 100 с.

ISBN 978-954-92256-9-3.

Книгата представя колекцията чипровски килими на Исторически музей – Чипровци и на колекционера Якоб ван Бейлен. Показаните килими са от периода на началото на XVIII век до втората половина на XX в. Архивни снимки и документи представят развитието на чипровското тъкачество.

МИШЕВ, Георги. **Ритуални измивания. Поливки.** София: Шамбала, 2019, 124 с.

ISBN 978-954-319-238-0.

Изследването е посветено на магическите лечебни обреди, известни в българската традиционна култура като „поливки“, свързани с измиването с помощта на отвари или настойки от билки и/или с други съставки.

НАРОДНИТЕ занаяти: минало, настояще и бъдеще. Велико Търново: Фабер – Т. 13. 2019, 480 с. ISBN 978-619-00-1017-3.

Съдържа материали, представени в секциите „Иконопис“ и „Народни занаяти в миналото и днес“ по време на Тринадесетата международна научна конференция под едноименния наслов. Авторите са музейни специалисти, университетски преподаватели и научни работници, които засягат широк кръг от теми, свързани с църквите, иконописата и църковната книжнина; представена е дейността на практикуващи майстори, регионалното развитие на отделни занаяти и проекциите на старото занаятчийство днес като приложно изкуство, обогатено с нови материали, техники и изделия.

ПРОЛЕТТА в празничния обреден календар: традиция и модерност. София: За буквите – 0 писменехъ, 2019, 266 с.

ISBN 978-619-185-388-5.

Съставители: Нина Дебрюне и др.

Сборник с доклади от научна конференция, посветена на опазването на нематериалното културно наследство, проведена в София през април 2019 г.

ХАДЖИЕВ, Петър. **Кожухаро-калпакчийският занаят в град Троян и Троянско.** Троян: Музей на нар. худож. занаяти и приложните изкуства, 2019, 104 с.

ISBN 978-619-00-0969-6.

Непубликувано изследване на троянския краевед. Машинописът постъпва в архива на Музея на занаятите през 1984 г. и представлява ценен принос към проучването историята на занаятите в Троянския край. Представя миналото на занаята, материалите за производство, начините на обработка на кожите, работилницата, както и списък на майсторите, които са работили в Троян през XIX в. и след Освобождението.

Поредица „Културно-историческо наследство на Троянския край“, кн. 21

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

ВАСИЛЕВА, Красимира. **Концептът „любов“ в съвременната българска лингвокултура.** Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2019, 282 с.
ISBN 978-619-208-205-5.

Изследването е опит за когнитивно-културологичен анализ на един от базовите концепти в българската езикова картина на света – любовта. Моделът на проучването е изграден в съответствие със структурното разчленяване на концепта на три основни компонента – понятиен, образен и знаков. Чрез съпоставянето на начините, по които любовта е представена в текстовете на мъже и жени, носители на българската лингвокултура, се цели да се разкрие дали и как категорията пол на езиковата личност оказва влияние върху съдържанието на изследвания феномен. Резултатът от анализа е обобщено описание на някои от най-характерните сигнификативни, образни и системноезикови аспекти на концепта „любов“ в съвременния български език.

ИЛИЯЗОВА, Айля. **Ценностни ориентации в немската и българската фразеология.** Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2019, 275 с.
ISBN 978-619-201-333-2.

Монографично изследване, което тематизира проблема за ценностните ориентации в българската и немската културна общност и съчетава лингвистичния анализ с културологичните изследвания. Въз основа на фразеологични единици от двата съпоставяни езика се прави анализ на промените в културната идентичност в двете езикови пространства.

Свободен онлайн достъп: <https://bit.ly/31waCxU>

ЙОРДАНОВА-ПЕТРОВА, Десислава. **Съпоставителен анализ на членните системи в българския и гръцкия език.** Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2020, 214 с.
ISBN 978-954-00-0215-6.

Предмет на изследването са членните системи на българския и гръцкия език, като под членна система се има предвид трикомпонентната система в българския и гръцкия език, състояща се от определителен член, неопределителен член и нулев член, като за българския език, що се отнася до неопределителния член, авторката се придържа към схващането на някои изследователи, че функциите му се изпълняват от наричаната от други „неопределителна лексема един“.

МАНОВА-ГЕОРГИЕВА, Яна. **Номинативна символика (типология и характеристика на имена и прозвища в българския и английския език).** Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2020, 161 с.
ISBN 978-954-00-0217-0.

Предметът на настоящото изследване е личноименната система, прякорите и прозвищата в българския и английския език и техните преводни еквиваленти. В хода на изследването се проследява начинът на предаване на имена и прякори/прозвища при двама български и двама английски автори, с позоваване на техни произведения и преводен корпус, където такъв е наличен. Разгледан е и въпросът за превода на прякорите и прозвищата, разтълкуването на значението и произхода на прякора или прозвището и неговото ясно и адекватно предаване от един на друг език.

ПЕТКОВ, Петко, Искра Христова-Шомова. **Драготин апостол. Български ръкопис от XII–XIII век (Библиотека Охридски извори)**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 480 с.

ISBN 978-954-07-4869-6.

Изследването съдържа кодикологично и палеографско описание на Драготиния апостол, както и детайлна езикова характеристика на графичните, правописните, фонетичните, текстологичните и лексикалните му особености. Разгледана е украсата на ръкописа и съставът на четивата, календарът и песнопенията, които включва. Съдържа и текста на ръкописа.

ПЕТРОВ, Иван П. **Праславянските nt-основи: предистория и наследство**. Велико Търново: Фабер, 2020, 296 с.

ISBN 978-619-00-1094-4.

*В книгата се разглежда склонението на съществителните с показател *-nt-, засвидетелствано във всички славянски езици. Изследването протича в диахронен и в синхронен план. Специално внимание е отделено на индоевропейската перспектива на проблематиката, свързана с произхода на форманта *-nt- в праславянски, и настоящите научни дискусии в индоевропеистиката, свързани с морфологичния клас, образуван с него. Обстойно се анализират старобългарските и среднобългарските данни, които могат да се извлекат от достигналите до наши дни писмени паметници. Изследването стига до съвременното състояние и диалектите на българския език, като по този начин се стреми да очертае едно пълно диахронно вглеждане в изследвания клас имена. Подробно се разглежда състоянието в останалите езици от славянското семейство, като се прави опит за анализ както в диахронна, така и в синхронна перспектива.*

СТЕРЕОТИПЪТ в славянските езици, литература и култури. София: УИ Св. Климент Охридски –

Том първи. Езикознание. 2020, 710 с. ISBN 978-954-07-4883-2.

Съставител: Маргарита Младенова

Съдържа езиковедските доклади, представени на XIV международни славистични четения под едноименния наслов, проведени в София през 2018 г., обособени в разделите: „Етно- и социолингвистика, лингвокултурология и стереотипи“, „Лексикална семантика, лексикография и стереотипи“, „Фразеология, ономастика и стереотипи“, „История на езика и стереотипи“, „Граматика и стереотипи“ и „Превод, чуждоезиково обучение и стереотипи“.

СТОЙЧЕВ, Стилиян. **Българският морфологичен релатив и чешкият език, или За съвременния български морфологичен релатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език**. София: ИК Ваньо Недков, 2019, 403 с. ISBN 978-619-194-054-7.

Детайлно представяне на езиковата асиметрия между чешки и български език на определени морфологични категории (резултатив и релатив), представени с максимална изчерпателност, подкрепена с отлично познаване на съществуващата научна литература по темата не само в български и чешки, но и в общославянски контекст, с последователна и точно подбрана методология и с голяма прецизност в терминологията.

1869

СТОЯНОВ, Красимир. Езикovedите българисти през първото десетилетие на социализма (1944–1954): принос към историята на българското езикознание.

Велико Търново: ИК Знак‘94, 2019, 244 с.

ISBN 978-954-8305-54-9.

Социолгвистична монография, в която са изследвани процеси в българската езиковедска наука, обусловени от социално-политически и идеологически фактори, и резултатите от идеологическия натиск на върху българските езиковеди през първото десетилетие след 9 септември 1944 г.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

АНДРЕЕВ, Христо. Три евхаристийни формуляра. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 210 с.

ISBN 978-954-07-4857-3.

Научни редактори: Тома Томов, Анисава Милтенова, Иван И. Илиев

Монографията, издадена посмъртно, съдържа детайлен анализ и критично издание на текста на три божествени литургии: на св. Йоан Златоуст, на св. Василий Велики и на Преждеосвещените дарове според византийския ръкопис D. Gr. 143 (ff. 1r–35v, 48r–139v, 215r–v), датиран 1368 г., от сбирката на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“. В приложение са издадени молитвени текстове от същия ръкопис и разчитането на евхаристийния код според литургичните надписи от свитъците на архиереите, изобразени в църквата „Св. Богородица Перивлента“ в Охрид (1294/1295 г.). В края на книгата е публикуван послеслов от Тома Томов за научното творчество на автора.

АНТОВ, Пламен. Анималистиката на Емилиян Станев – биополитически и философски проблеми; критика на политическото. Станев и Хайдегер. София:

Книги за всички, 2019, 444 с.

ISBN 978-619-7535-03-7.

Книгата е пръв опит за конструиране и дълбинно изследване на философската система на Емилиян Станев, определена като зоантропология. Фокусът е върху ранната анималистика на писателя от 1930–40-те години и особеная, философски натоварен образ на животното в нея. За пръв път се обръща специално внимание върху последния период в творчеството му от 70-те години като израз на страстна ангажираност с глобалните проблеми на „епохата“ и преди всичко като опит за морална философия на науката. Наред с българския писател обект на изследване е немският философ Хайдегер. Специален акцент е поставянето му в контекста на Изтока (Дао) и на разбирането на природата и битието, близко до което е и Е. Станев.

БОДАКОВ, Марин. Кой „уби“ критиката? Политики на представяне на българската литература в печатните медии през 90-те години на ХХ век: проблеми на критическата авторефлексия. Велико Търново: Фабер, 2019, 192 с.

ISBN 978-619-00-0866-8.

Монографията изследва политиките на представяне на българската литература в печатните медии през 90-те години на ХХ век и проблемите на критическата авторефлексия. Монографията предлага два основни извода: националното литературно поле се разпада при отсъствието на оперативна критика в медиите; жанрът на обзора и сравнителния анализ, каквито вече липсват в българската литературна периодика, могат да бъдат по-полезни в реституирането на единното българско литературно поле от жанра на рецензията, посветена на една-единствена нова книга.

БОДАКОВ, Марин. Критика и искреност. Случаят Йордан Маринополски. Велико Търново: Фабер, 2019, 263 с.

ISBN 978-619-00-1055-5.

Социопсихологически и литературен анализ на творчеството на един малко познат български писател, преводач и литературен критик, живял и творил в първата половина на ХХ век.

БОРИСОВА, Елена. Фантастика и познание: без/граничност на познанието в българската фантастична проза. София: Издателски център Боян Пенев, 2019, 328 с.

ISBN 978-619-7372-22-9.

Монографично изследване върху българската фантастика от 60-те години на ХХ век до наши дни. Проследено е развитието на естетическите и художествените ѝ търсения, както и постепенното отместване на повествователния и познавателния фокус от пространствено-времевите пътувания в космическото пространство и биотехнологичното моделиране на тялото и мозъка, характерни за българската литературата до началото на 90-те години, към произведения, в които преобладава окултната и религиозната проблематика. Очертани са особеностите на начините, по които човеикото познание се опитва да преодолее своите ограничения, а човекът да се освободи от несъвършенствата на собствената си биология в замяна на по-съвършена конструкция

БЪРЛИЕВА, Славия. Паметници на кирило-методиевската традиция. София: КМНЦ-БАН, 2019, 392 с.

ISBN 978-954-9787-40-5.

Сборникът съдържа проучвания, писани в различни периоди върху паметници на кирило-методиевската традиция, интерпретирани като феномени на идентичността – конфесионална, политическа, етническа, културна, върху новооткрити или непознати за кирилметодиевистиката извори или техни преписи – като например непознатата поема, записана във вътрешното поле на иначе добре известната латинска Казаурийска хроника, изданието на втория препис на Списъка на охридските архиепископи, старопечатните латински служби за св. св. Кирил и Методий, инвентарните описи и писма със сведения за мощите на светите братя и др.

Поредица Cyrillo-Methodiana et varia mediaevalia

ДВЕТЕ лица на писателя. Персонални казуси в източноевропейските литератури. София: Кралица Маб, 2020, 300 с.
ISBN 978-954-533-186-2.

Съставител: Пламен Дойнов

Сборникът включва текстове, представени на Международния научен семинар под едноименния наслов, състоял се през май 2018 г. в Нов български университет. Авторите разглеждат отделни случаи с писатели, които се опитват да съчетаят външната лоялност към комунистическия режим с относително автономно творчество и езиково поведение, с колебания и напрежения да бъдат коректни граждани на „социалистическата държава“, но и да останат създатели на качествена литература. Текстовете изграждат общ свод на разбиране над литературите от Източна Европа – общи кодове за решения както в индивидуалното писане, така и при позиционирането на писателите в литературното поле.

ЕЛИСАВЕТА Багряна – 125 години от рождението ѝ. София: Парадигма, 2019, 398 с.
ISBN 978-954-326-410-0.

Съставители: Людмила Малинова, Кр. Йорданова, М. Димитрова

Съдържа докладите от научния форум през 2018 г., посветен на 125 години от рождението на Е. Багряна, организиран от Института за литература при БАН. Разностранните изследователски наблюдения и различните литературоведски почерци се пресичат в своеобразен диалог, съдействащ за по-пълноценно осмисляне на личността ѝ, на биографичния ѝ сюжет, на ролята ѝ в културната история на България и особено на художественото ѝ наследство.

ЕФТИМОВ, Йордан. Литература около нулата. Сбъднати и несбъднати проективни анализи и ангажирани прогнози. София: Просвета, 2019, 288 с.
ISBN: 978-954-01-3980-7.

Изследването включва полемични статии за социологически феномени като литературните награди, проучванията за най-четени книги, политиката на книжарските вериги, телевизионните предавания за книги, смяната на писателските поколения с техните реторики. Приложен е богат фактологичен материал – анкети, конкурсни резултати, статистики за продажби.

ИЛИЕВ, Иван И. Жития на български светци в латинската традиция. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2020, 223 с.
ISBN 978-954-00-0229-3.

Книгата съдържа издание на две жития: на св. Петка Търновска от патриарх Евтимий в превод на латински, направен от старопечатна книга от католическия мисионер Рафаел Левакович (ок.1590–1.12.1649) и на св. Иван Рилски в превод на латински, направен по старопечатен Пролог от монаха йезуит Иван Мартинов (1821–1894). Преводите са възникнали в различни епохи и са обусловени от специфични причини, които детайлно са проучени от автора. Левакович осъществява превода си на латински вероятно между 1638 и 1640 г., а Мартинов – почти двеста години по-късно. Направен е анализ на техниката на преводите и езика им. Книгата включва старобългарско-латински и латинско-старобългарски речник на двете жития и пълна библиография.

КРЕЙЧОВА, Елена. Преводът и неговите предизвикателства. София: Парадигма, 2020, 165 с.

ISBN 978-954-326-414-8.

Без да претендира за изчерпателност, авторката представя различни аспекти на съвременния преводачески труд както в реалната практика, така и в процеса на подготовка за успешна работа в конкурентна комерсиална среда. Книгата отразява опита на авторката като преподавател по български език в Масариковия университет в гр. Бърно, Чехия и като съдебен преводач с лиценз от Министерството на правосъдието в Чехия.

МАГИЧЕСКИЯТ реализъм. София: Изд. център Боян Пенев, 2019, 412 с.

ISBN 978-619-7372-21-2.

Съставител: Пламен Антов

Сборник с доклади от научната конференция под едноименния наслов, проведена в София през юни 2016 г. Първият дял е посветен на магическия реализъм в българската литература с акцент върху класическите му прояви през 60-те и 70-те години на XX век. Специално внимание е отделено на късните му заглъхвания в прозата на 80-те години и преди всичко на сливането му с постмодерните тенденции в най-новата българска литература. Вторият дял съдържа статии върху сходни рефлексии на магическия реализъм и магическото в различни европейски и латиноамерикански литератури през XX и в началото на XXI век. Автори на текстовете са изследователи от България, Сърбия, Македония, Украйна, Полша, Унгария, Италия и Казахстан.

ПЕРГАМЕНТНИ кирилски откъслечи от библиотеката на Зографската света обител. Света гора, 2019 г. 272 с.

ISBN 978-954-770-453-4.

Съставители: Петко Петков, свещ. Козма (Красимир) Поповски, Андрей Бояджиев
Издаването има за цел да представи някои от най-старите и ценни писмени паметници на Зографската света обител. Едни от представените тук фрагменти, като т. нар. Зографски листове, са отдавна известни в науката, други, като Зогр.288 (Студийски типик) или Зогр.289 (Последование на монашеско пострижение), са публикувани в последните години, без обаче техните издатели да са имали достъп до оригиналните ръкописи. Представени са дванадесет пергаментни фрагмента от XI до края на XIV век с разнообразно текстово съдържание, с различен палеографски и езиков облик, представящи част от многообразието, което манастирската библиотека е съхранила през вековете.

РАДОСЛАВОВА, Диляна. Българската книжнина от XVII век: центрове, книжовници, репертоар. София: Издателски център Боян Пенев, 2020, 296 с. + 16 ил. ISSN 1314-4170.

Монографията представлява комплексно изследване на продукцията на книжовните центрове през XVII в. – съчетава палеографски и кодикологичен анализ, текстологичен анализ, сравнително-типологическо проучване на ръкописите на отделни книжовници и средища, статистически анализ на разпределението на ръкописите по средища и според творческото дело на книжовниците. Резултатите се

основават на критичен археографски преглед на ръкописното наследство, който включва: подписани преписи със заявено авторство (атрибуирани) и/или място на преписване (локализирани), на неподписани ръкописи (с предполагаем или спорен произход), както и опити за нови локализации и атрибуции въз основа на съпоставителен анализ. Установяването на обема на продукцията на средищата и преписвачите, от своя страна, е основа за очертаване на особеностите в репертоара от преписвани книги и текстове.

Поредица *Studia mediaevalia Slavica et Byzantina*, 6

РАЧЕВА, Лилия. Големите теми в детските книги. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 432 с.

ISBN 978-954-07-4813-9.

Книгата съдържа преработени и допълнени статии по въпроси на литературата за деца, публикувани в България, Австрия, Полша, САЩ и др., както и доклади от теоретични конференции по детска литература в България и по света.

САБОУРИН-ДРЕНСКА, Владимир. Ляво поколение, дясно поколение. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2020, 152 с.

ISBN 978-619-208-210-9.

Монографичното изследване представя съпоставка между конституирането на „лявото поколение“ на Иван Мешков (1891–1970) и „дясното поколение“ на Ернст Юнгер (1895–1998) във фронтовия опит на Първата световна война. И двамата автори са емблематични фигури съответно на лявото и дясното интелектуално пространство, бидейки същевременно „бели врани“ в собствения си политически лагер. В дълбоко премисленото екзистенциално и концептуално безразсъдство на радикално усамотяващите решения и постъпки, отвеждащи ги към решително поколенческо обвързване на естетическата привидност със сиянието (и заслепелението) на политическото, Иван Мешков и Ернст Юнгер са братя по оръжие в децисионистичната ситуация, в която се намира „изгубеното поколение“, търсец и намиращо себе си (или смъртта) по фронтовете на Първата световна война.

СЛАВОВА, Мая. Матвей Вълев отблизо. Спомени, писма, документи. София: ИК Ваньо Недков, 2019, 196 с.

ISBN 978-619-194-057-8.

Книгата съдържа непубликувани документи за живота на Матвей Вълев — един от незаслужено забравените писатели в българската литература. Като анализира издирените в архивите документи, писма и спомени, авторката реконструира образа на писателя, притежаващ едно от най-остроумните хумористични пера в българската литература. Изданието е съпроводено с изобилни бележки, насочващи към слабо известни издания и източници.

СТОЙКОВА, Ана. Първоучителят Методий. София: Захари Стоянов, 2020, 208 с.

ISBN 978-954-09-1392-6.

В книгата е направен опит на широкия фон на историческите събития в Европа през IX в. да се очертае величествената и трагична фигура на Методий, без чиято неуморна учителска и книжовна дейност славянската писменост и култура

биха загинали още с ранната смърт на своя създател Кирил. Чрез известията на средновековните извори и научните хипотези на многобройни изследователи се изгражда представата за същността и смисъла на Методиевото дело – основа и най-съществената част на старобългарското духовно наследство.

ИЗКУСТВО / ART

АКТЬОРЪТ и паметта: Андрей Чапразов. София: Институт за изследване на изкуствата, 2020, 256 с.

ISBN 978-954-8594-88-2.

Съставител и автор на въстъпителната статия: Йоана Спасова-Дикова

Съдържа интервюта на сина му Михаил Чапразов с колеги, работили с актьора на сцената, на екрана, на концертния подиум, както и спомени на проф. Васил Стефанов, Виолета Бахчеванова, Михаил Петров, Невена Мандаджиева, Стефан Стайчев, Красимира Игнатова-Киселичка, Кристиян Фоков и др. За първи път са публикувани ценни документи, както и материали от личния архив на актьора.

БРАТОВЕВА-ДАРАКЧИЕВА, Ингеборг, Ирина Генова, Клер Леви, Йоана Спасова-Дикова, Теодора Стоилова-Дончева, Стела Ташева и Елка Трайкова. Българският XX век в изкуствата и културата. София: Институт за изследване на изкуствата, 2019, 648 с.

ISBN 978-954-8594-76-9.

Изследването има за цел да представи обобщен исторически поглед към хода и битието на изкуствата в България през XX век. Открити са специфични, но и общи, паралелни интелектуални и художествени процеси, наблюдавани в полето на литературата, театъра, музиката, киното, визуалните изкуства и архитектурата. Поставен е акцент върху явления, свързани с модернизацията на българската култура и мястото ѝ в контекста на гъбкавите, динамични културни измерения на съвременна Европа. Текстовете са структурирани в три части: „Под знака на модерна Европа“ (1878–1944), „Метаморфози на модерността“ (1945–1989), „Предизвикателства по време на преход“ (1989–2000). Очертани са акценти върху различни „аспекти на промяната“ в развитието на дадено изкуство и неговите специфични рефлексии от гледна точка на личностната и общностната идентичност, анализирани в синхронен или диахронен план. Маркирането на подобни „пресечни“ ядра (времеви, социокултурни, институционални, жанрови и пр.), следвайки мозаечно-хронологичен принцип, е условно и провокативно спрямо традиционната представа за развойните тенденции в българската култура през изминалия век.

ГЕОРГИЕВА, Калина. Оркестровото дело в Шумен: от първия български оркестър до днес. Велико Търново: Фабер, 2019, 332 с.

ISBN 978-619-00-1056-2.

В изследването се проследява създаването на първите оркестри в България, работата на първите диригенти, които ги оглавяват, както и историята на една от първите цигулки по българските земи.

КОЛБАСОВА, Ирина. Медалиерното изкуство в България от Освобождението до наши дни. София: Нов български университет, 2020, 216 с.
ISBN 978-619-233-110-8.

Монографично изследване. Обхваща значителен художествен материал, създаден за век и половина в една област, слабо осветена в българската научна литература. Съдържа задълбочен анализ на медалиерната пластика през всичките периоди на нейното развитие в България и обемен албум с характерни и представителни образци.

МОТИВИ, модели, подготвителни рисунки. София: Институт за изследване на изкуствата, 2020, 528 с.
ISBN 978-954-8594-85-1

Съставители: Емануел Мутафов и Маргарита Куюмджиева
Съдържа докладите на учени от България, Гърция, Сърбия, Италия, Албания и Франция, представени на Международната конференция „Изкуствоведски четения 2019 – модул „Старо изкуство“, организирана от Института за изследване на изкуствата в София.

НИКОЛОВА, Румяна. Модел на функциониране на българския театър в периода 1944–1989 година. София: Петко Венедиков, 2020, 288 с.
ISBN 978-619-7469-12-7.

В изследването се проследява как на ниво институции се конструира моделът, в който е поставен българският театър след 1956 г., разликите и продължаването на някои от процесите от предходния период. Вниманието е фокусирано върху границите и събитията на периода, модела на управление и контрола на театралните процеси, театралната мрежа; структурите на централизираната културна администрация и нейните функции; функционирането на цензурен апарат на различните нива на театралния процес; репертоарната политика; налагането на социалистическия реализъм като „единствено правилния метод на художествено творчество“; политиките към българската драматургия и др.

ПЕНЧЕВА, Жана. Между греха и наказанието. Дидактични теми от българската християнска монументална живопис. София: ИК Св. Георги Победоносец, 2020, 140 с. + 64 ил.
ISBN 978-619-7283-20-4.

В монографията е анализирана част от стенописната украса на църкви в Югозападна България, интерпретирани предимно от късните представители на Банската художествена школа през Възраждането – Михалко Голев, Димитър Сирлещов и техните помощници. Изследването включва композициите: Праведното и неправедното изповедание, Колелото на живота, Смъртта на праведника и Смъртта на грешника, Архангел Михаил взема душата на богатия, Мерило праведно, Мажосниците и другите грешници в Страшния съд. Представени са изображения, запазени в редица храмове: Чуриловския манастир „Св. Георги“, в църквите в Благоевград, Сандански, Рила, Петрич и в селата Златолист, Долен, Тешово, Палат, Кръстилци, Велювец, Лешко, Логодаж и други.

ПОПОВ, Чавдар и Стефана Вълчева. **Възрожденско църковно изкуство в Дряново**. Велико Търново: Фабер, 2019, 126 с.

ISBN 978-619-00-1077-7.

Албум с колекциите на Исторически музей – Дряново (постоянна експозиция в Икономовата къща), представени детайлно и обстойно в двете встъпителни студии: на Ст. Вълчева – историк и уредник в отдел „Възраждане“ на музея, и на изкуствоведа проф. Ч. Попов.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2019–2020

PERIODICALS

Балканско езикознание/Linguistique balkanique. БАН, Институт за български език. Гл. ред. проф. Анна Чолева-Димитрова. ISSN 0324-1653.

2019, № 2: Schaller, H. W. Die „makedonische Sprache“ aus bulgarischer und internationaler Sicht: Aspekte zu Geschichte und Gegenwart, 109–124; **Abadzhieva, M. and M. Tzibranska-Kostova.** Cyrilic and Latin in the 17th and 18th Century Literature of Bulgarian Catholics, 125–138; **Шапошников, А.** Болгарские народные географические термины со значением „место, изобилующее чем-либо“, 139–144; **Garavalova, I.** The missing Bulgarian Dialectical Map Entry for the *Denomination of Tree Branch* in the Second Fascicule of the Atlas Linguarum Europae (ALE), 145–154; **Vitanova, M. and K. Micheva-Pecheva.** Musical Instruments and Musicians in the Toponymy and Anthroponymy of the Bulgarian Language, 155–163; **Kirilov, K.** Les termes qui désignent des fluids corporels dans *l'Hexameron et Une exposition exacte de la foi orthodoxe* de Jean Exarque, 164–171; **Leseva, Sv., I. Stoyanova, M. Todorova and Hr. Kukova.** A Theoretical Overview of Conceptual Frames and Semantic Restrictions on Frame Elements, 172–186.

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Анелия Касабова. ISSN 1310-5213.

2019, № 3: Димитрова, М. Архивен документ с описание на облеклото в Трънско окръжие през 1888 г., 271–291; **Станоева, И.** Типове народни костюми в Софийско в архивен документ от 1889 г. I. Самоковска и Софийска околия, 292–307; **Русев, Д.** Етнодемографският облик на Североизточна България през погледа на провинциалната администрация в края на XIX век, 308–325; **Иванова, М.** Между спецификата, стереотипа и „осиновяването“ на дрехата на другия, 326–339; **Янчева, Я.** Отглеждане на коноп и производство на конопени влакна през 50-те години на XX век. По примера на с. Мездрея, област Монтана, 340–362.

2019, № 4: Ирери А. и В. Барова. Социална динамика на конструирането на Другия. Възприятията на младите хора за младежките субкултури и културното многообразие, 415–434; **Богданова, Зл.** Рокерската субкултура в малкия град, 435–462; **Илиева, А.** Ролевите игри на живото действие като субкултура, 463–479; **Петкова-Антонова, Е.** Клуб LAZARUS: идентичност и динамика в групата, 480–490; **Ангелова-Игова, Б.** Субкултурата на бегачите на дълги разстояния, 491–511; **Йорданова, Кр.** Българските футболни фенове в чужбина. Случаят Vienna boys, 512–526.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. доц. д-р Т. Александрова. ISSN 0005-4283.

2019, № 4: Малджиева, В. Формално описание на наречията в нормативната граматика на българския език, 13–33; **Станчева, Р.** Акомодационни характеристики на простите синтактични конструкции в структурния тип $V_1 \rightarrow \text{да}V_2$ при модификацията му V_1 (личен) $\rightarrow \text{да}V_2$ (личен), 34–62; **Чаралозова, К.** Акомодационни особености на синтактичните конструкции, изграждащи структурния подтип V_1 (личен) $\rightarrow \text{да}V_2$ (безличен), 63–79; **Александрова, Т.** Някои акомодационни характеристики на простите синтактични групи от структурния тип безличен глагол $\rightarrow \text{да}$ -конструкция с личен глагол: V_1 (безличен) $\rightarrow \text{да}V_2$ (личен), 80–103; **Кунева, И. и Н. Паскалев.** Формално описание на синтактичните структури със съществително име и *да*-конструкция в българския език ($N \rightarrow \text{да}V$), 104–112; **Томов, М.** Прости синтактични групи с главен член прилагателно име и подчинен член *да*-конструкция ($A \rightarrow \text{да} V$), 113–123; **Сатола-Сташковак, Й. и В. Сосновски.** Феминативите в полския, руския и българския език, 124–141; **Петкова, Е. и Я. Банасяк.** Някои наблюдения върху синонимията в терминологията, 142–157; **Хаджиева, Е. и Р. Манова.** Етикетните речеви модели в обучителния процес по чужд език, 158–168; **Кунева, И.** По-специфични случаи на употреба на бройната форма на съществителните в българския език, 169–171.

2019, Приложение 1: Алексова, Кр., Р. Станчева, И. Янков и Б. Гюров. Методологически и методически решения на емпиричното социологическо изследване, 14–37; **Станчева, Р.** Кодификацията в контекста на езиковите нагласи, 38–148; **Станчева, Р.** Типология на граматичните норми с отклонения в писмен текст, 149–162; **Станчева, Р.** Самооценка и действително езиково поведение при владенето на граматични норми с отклонения, 163–164; **Станчева, Р.** Норма за писане пълен и кратък член, 165–184; **Станчева, Р. и Л. Микова.** Норма за употреба на *кого*-формите, 185–204; **Кунева, И.** Норма за употреба на възвратното притежателно местоимение, 205–224; **Станчева, Р. и Ж. Златева.** Норма за употреба на деепричастието, 225–245; **Микова, Л.** Норма за употреба на бройната форма, 246–365; **Кунева, И.** Норма за съгласуване по число при учтивата форма, 266–285; **Златева, Ж.** Норма за променливо я в мн.ч. на миналите причастия, 286–308; **Томов, М.** Норма за употреба на окончанието *-и* в 1 л. мн.ч. сегашно време на глаголите от 1. и 2. спрежение, 309–329; **Томов, М.** Норма за правопис на съставни собствени имена, 330–350.

2019, Приложение 2: Алексова, Кр., Р. Станчева, И. Янков, и Б. Гюров. Методологически и методически решения на емпиричното социологическо изследване, 12–35; **Алексова, Кр. и Й. Тишева.** Персонална и обществена мотивация за спазване на писмените книжовни норми, 36–99; **Алексова, Кр. и Й. Тишева.** Оценки за спазването на писмените правила на книжовния език, за причините за тяхното нарушаване и за социално-демографската детерминираност на правилното писане, 100–213; **Алексова, Кр. и Й. Тишева.** Изводи, 214–226.

2020, № 1: Китанова, М. Антропоморфизмът в българската народна зоология (по материали от традиционната българска култура и език), 13–25; **Мичева, В.** Християнски и архаични представи за болестите и изцелението в *Бдинския сборник*, 26–42; **Женюхова, К.** Аксиологичен аспект на названията на болестите в кирилски ръкопис на лечебник, 43–52; **Витанова, М.** Зъбите – болести и народно лечение в българската езикова картина на света, 53–63; **Данчева, Н.** Ландшафтни термини за назоваване на водопади и места, където се сливат води в българската микротопонимия от Западна България, 64–75; **Митринов, Г.** Употреба на числителните имена в южно-родопските български говори и представянето им в граматиките на „помашкия език“, 76–91; **Илиева, Т.** Идиолектът на Дионисий Дивни – преводач на Хомилетичния цикъл *За серафимите* от св. Йоан Златоуст (Основни принципи и техники на превод), 92–106; **Вашичкова, Св.** Традиционните християнски ценности и отражението им в хомилетичната традиция на Мукачевската епархия през XVII–XVIII в., 107–118; **Мурдаров, Вл.** Словотворчество под карантина, 119–120.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://www.balgarskiezik.eu/archives.html>

Български език и литература. МОН, Гл. ред. проф. д-н Маргарита Георгиева.
ISSN 0323-9519,

2020, № 1: Ефтимова, Е. Напрежението между маскулинизмите и феминативите в езика на политическата коректност, 19–36; **Веселинов, Д.** Френски нюанс в езика на Йордан Йовков, 37–42; **Владиминова, Б.** Символика на женските коси в поезията на П. Яворов, 55–63; **Гюлемерова, В.** „Тютюн“ – между политическите пристрастия и библейската проблематика, 64–85;

2020, № 2: Илиева, Л. Данни за запазени екземпляри от трудовете на Петър Богдан (отпечатани или приготвени за печат от него), 111–122; **Георгиева, Цв.** „Змейова сватба“ на Петко Ю. Тодоров и „Горска песен“ на Леся Украинка (Сецесионна/неоромантична топография), 123–140; **Баркалова, П.** Кръгла маса по проблемите на преподаването на български език в университетите в чужбина „Лекторатите – между „Държавата на духа“ и геополитическите рестрикции“, 141–149; **Алипиева, А.** България и българите в съвременната сръбска представа (наблюдения над студентската рецепция на българска литература, над студентски текстове по български език), 150–155; **Дакова, Б.** Предопределеното послание (Мисия сред свои), 156–162; **Савеска, О.** Списание „Кресчендо“: едно късче от пъзела на европейската авангардна култура, 163–169; **Янкова, В.** Добруджа в изследванията на Ищван Дьорфи, 170–179; **Колева, Кр.** Българистиката в Украйна: Центърът по българистика в Мелитопол, 180–185; **Laskova, V.** On Temporality, 186–194.

Резюмета на статиите на български език: <https://bel.azbuki.bg/>

Български фолклор/Bulgarian folklore. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Станой Станоев. ISSN 0323-9861.

2019, № 2: Кръстев, П. „Пирин пее 2018“ – между изворния фолклор, художествената самодейност и професионалното изкуство, 115–129; **Братанова, Р.** Фолклорен събор, фестивал, конкурс в съвременността. Значение и място на музиката в тях, 130–144; **Манолева, М.** „Пирин пее 2018“ и живата песенна традиция на село Брезница, 145–157; **Тончева, В.** Водици в с. Добърско – обредност и музика, 158–184; **Немет, Д.** История на българските фолклорни танци от европейска гледна точка, 210–227; **Бошнаков, М.** Обреди и празници в селата Долен и Сатовча – песенната традиция на християни и мюсюлмани, 228–237; **Любенова, М.** Съборът на народното творчество „Пирин пее“ в архивни документи, съхранявани в Националния център за нематериално културно наследство при ИЕФЕМ – БАН, 246–248.

2019, № 3: Ненов, Н. По пътя на римските императори и дунавския път на виното – в търсене на местно наследство, 259–272; **Демирев, Вл.** Топосът „Монастиря“ – изгубен в миналото или с шанс в настоящето (По материали от Сливенско), 273–293; **Сираков, Н.** Тракийското наследство в РИМ – Сливен: за семантиката и функциите на „женските предмети“ в царското погребение, 294–302; **Великов, И.** Войводите в музея: биографични репрезентации от Русенско и Сливенско, 303–313; **Ненов, Н. и С. Трифонова-Костадинова.** „Предметите говорят“ – споделени наследства и съучастие на публики, 314–337.

Българско музикознание/Bulgarian Musicology. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. ди Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2019, № 3: Влаева, И. Музикална информация с един „клик“, 3–21; **Мицов, В.** Терминология в попмузиката – проблеми, реалности и парадокси, 22–36; **Димчев, В.** Традиционното тамбурджийско свирене от Югозападна България днес в практиката на няколко изявени местни изпълнители, 37–59; **Пастармаджиев, В.** За музикалната среда в документалния филм (представяне на културноисторическо наследство), 60–73.

2019, № 4: Петрова, А. Препрочитане на текстове от 1956: критически полета срещу сталинизма, 3–26; **Найденова, Г.** Държавният ансамбъл за народни песни и танци, композиторите, властта и самодейността през 1952, 27–47; **Булева, М.** Минор и радост: опит за проникване в музикалното мислене през масовата песен от 40-те до края на 50-те години на ХХ век, 48–60; **Becker-Naydenov, P.** Beyond Ideology – Aspects of the Musical Thaw in Bulgaria, 61–79; **Пейчева, Л.** Властови динамики около отношението социалистически медии – авторски песни в народен дух, 80–99; **Маргаритова, Р.** Музикалният фонд на радиопредаванията за турското население в България: формиране, личности, съдържание (60-те–80-те години на ХХ век), 100–114.

2020, 1: Библиография на трудовете на чл.-кор. Светлана Куюмджиева (хронологично, подборно), 9–16; **дякон Иванов, Иван (Кюмурджийски).** Освещаване чрез ангелската песен: Sanctus – Benedictus – Post’ Sanctus (принципи в изследването на евхаристийната ангелология на древните анафори), 36–55; **Хърков, Ст.** За богослужебната музикална интерпретация на псалмите в средата на IV век, 56–65; **Куюмджиев, Ю.** Първата българска многогласна литургия, 66–75; **Венкова, Ст.** Николай Николаев и музикалната съдба на неговите питомци, 76–79.

Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“. Отг. ред. проф. дфн Вася Велинова. ISSN 1311-784X.

2019, 100 (19): Destephen, S. La Constantinopolarisation des Balkans dans l’Antiquité tardive, 9–20; **Степанов, Цв.** За двата *Изтока* и двата *Запада* в българската историко-културна съдба до 1018 г., 21–32; **Николов, Ал.** „Измаилтяни на Дунава“: мит или реалност?, 33–40; **Йорданов, К.** Едно отражение на Четвъртия кръстоносен поход в стенописите на Боянската църква (1258/9), 48–67; **Бенчева, Й.** Да шпионираш на Балканите през XV век, 91–96; **Попова, И.** Различни култури на Балканите през погледа на западни пътешественици от XV в., 97–104; **Данова, П.** Границите на България според италиански пътеписи от XV в., 105–114; **Pavlikianov, S.** Catalogue of the Moldavian and Wallachian Slavic Acts Kept in the Bulgarian Athonite Monastery of Zografou (1420–1698), 115–150; **Mincheva, K.** Michael of Kolasia: A Metropolitan Bishop from the Pax Postbyzantina, 151–159; **Василева, Е.** Католическото духовенство в българските земи и преносът на идеи в Османската империя (XVII в.), 160–173; **Milanova, A.** Messages culturels et identitaires de la sculpture bulgare du Hout Moyen Age, 195–218; **Yordanova, L.** Patronage impérial entre Byzance, Valachie et Bulgarie: la donatrice de l’église semi-rupestre de saints Théodore Téron et Théodore Stratélate, 219–233; **Йовчева, М.** Търновските светци в българската и сръбската староизводна литургична книжнина от XIII–XIV в., 248–277; **Симеонова, Л.** Преплетени съдби: римската църква „Сан Клементе“ и мощите на св. Кирил, 278–293; **Santek, G.-P. and A. Antolkovic.** Culture and Identity of Bulgarians in Zagreb, Croatia from 19th to 21st century, 294–303; **Маркова, М.** Състоянието на народната култура в Централна и Източна Странджа в началото на XXI в., 322–344; **Коцева, В.** Разказ на/за лечител (етнологски аспекти), 345–360; **Василева-Груева, П.** „Защо се страхуваме от бежанците?“ – публичен контекст и политическа култура, 376–390.

Епохи. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. доц. д-р Николай Кънев. ISSN 1310-2141.

2019, № 2: Горанчев, В. За връзките между Русия, православния Изток и българските земи през периода XV–XVII век, 373–392; **Hristov, Y.** A Glimpse at the Fate of the Byzantine Prisoners of War in Bulgaria during the Period from 976 to 1018, 406–414; **Грудков, В.** Реконструкции на средновековния код в прозата на Емилиян Станев, 422–435; **Чокоев, И.** Текстилни ленти от некропола на църквата „Св. София“ в София, проучен през 1910 година, 436–443; **Хатглас, Й.** Иван Колев – забравен и новооткрит герой на българската армия, 451–457; **Пенчев, П. Д.** Мизес и Хайек в МК „Кремиковци“, 458–474; **Голийски, П.** Древните и средновековните българи в сирийските и сирийско-арменските извори, 487–546.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <http://journals.uni-vt.bg/epohi/bul/>

Известия на държавните архиви. Държавна агенция архиви. Отг. ред. доц. д-р Михаил Груев. ISBN 0323-9780.

2019, 115–116: Либератос, А. Гърците във Варна (XIX–XX в.). Аспекти на политическата и социалната демография, 3–36; **Маркова, Р.** Василе Христу – изследовател на българо-румънските отношения, 37–80; **Цачевски, В.** Дипломатът Трайчо Доброславски, 81–118; **Спасов, Р.** Подбрани британски документи за църковната борба на българите от 1839 г. до Кримската война (1853–1856), 119–145; **Чаушева, Д. и В. Комбов.** Нови документи за следствието срещу участниците в Арабаконашкия обир и издирването на Васил Левски, 146–187; **Тодоракова, М.** Документи на Рафаел Камхи за участието му в Македонското революционно движение, съхранени в семейния архив на Нацо Христов Боболев, 188–329; **Константинова, Ю. и Й. Желев.** Българите в Солун според екзархийското преброяване от 1907 година, 330–509; **Найденова, Д.** „На борба за делото на Кирил и Методий“. Антифашистките демонстрации по повод Деня на славянските апостоли през 1942–1943 година, 510–536; **Мевсим, Х.** Спомените на Христо Димитров Бръзицов за българското трикласно училище „Йосиф I“ в Цариград, 553–581; **Ницов, Д.** Гълъб Д. Гълъбов и работата му върху османотурските документи в Окръжен държавен архив – Бургас, 582–588; **Пейковска, П. и Ст. Петкова.** Евдокия Петрова – виден български архивист и изворовед, 589–613.

Исторически преглед. БАН, Институт за исторически изследвания. Гл. ред. И. Тодев. ISSN 0323-9748.

2019, № 2: Жечев, Н. Проникване и разпространение на българската възрожденска книжнина в град Крайова през XIX в. (до 1878 г.), 5–36; **Кирилова, А.** Българите в голямата политика: Найден Геров в „българския“ контекст на 1867 г., 37–74; **Петрова, Д.** Сведения за българската история в Западноруската редакция на руския Хронограф, 89–108; **Огнянов, Л.** Вълко Червенков и процесът срещу Трайчо Костов. Нов документ за ролята на Вълко Червенков в процеса срещу Трайчо Костов, 109–164.

2019, № 3: Шопов, А. Щрихи към взаимоотношенията между Марин Дринов и Васил Чолаков, 5–21; **Божинов, Пл.** Образът на Марин Ст. Дринов в ранното творчество на Петър Динеков, 22–35; **Иванов, И.** Към въпроса за придобиването на Никифоровия препис на Паисиевата история от проф. Марин Дринов в Пирдоп, 36–47; **Готовска-Хенце, Т.** Марин Дринов и неговите контакти със старочехите (60-те–70-те г. на XIX в.), 48–70; **Куманов, М.** Духовното завръщане на проф. Марин Дринов в България, 71–85; **Деянова, М.** Привременният Устав за народните училища на проф. Марин Дринов, развитието и подпомагането на карловските училища в периода 1878–1936 г., 86–96; **Ботева, И.** Комитетът „Бележити панагюрци и Панагюрско“: „Паметникът на Марин Дринов“ – първа и повелителна задача“, 97–107; **Костадинова, Д.** Професор Марин Дринов за палеографията като помощна историческа наука..., 108–116; **Соленкова, Л.** Дружеството „Българо-чехословашка взаимност“ (1918–1938), 117–169; **Тодев, И.** Диарбекирски писма до и от чорбаджи Патъо от Видраре (1873–1875), 170–203.

История. МОН. Гл. ред. проф. д-р Пламен Митев. ISSN 0861-3710.

2019, № 6: Янчев, В. и М. Кипровска. Повратни времена: Ихтиманският вакъф на Михалоглу Махмуд Бей от неговото създаване през XV до началото на XX в., 559–598; **Бурнаски, Г.** Просветното дело и „културната революция“ в модернизационната политика на Българската комунистическа партия спрямо турчините в България, 599–624; **Жечкова, Н.** Спомени и рефлексии за всекидневието на българските турци по време на тоталитарния режим, 625–638; **Александров, Е.** Смъртта на крал Едуард VII и политическите отношения между България и Великобритания, 639–651.

2020, № 1: Лори, Б. и И. Русев. Неизвестен план на Търново от 1857 г., 8–22; **Беров, Хр.** Постапокалиптични реалии. Икономическото възстановяване на Кралството на сърби, хървати и словенци (КСХС) и България след Първата световна война, 23–47; **Самуилова, С.** „Експанзията“ на Корпуса на мира в Централна и Източна Европа след края на Студената война, 48–59;

2020, № 2: Николов, Г. Периодизация на българската средновековна история, 111–133; **Найденев, И.** Условия за появата на предприемаческо съсловие в Сопот, Карлово и Калофер през Възраждането, 134–150; **Йорда-**

нов, К. Към ранната история на едно българско книжовно средище: възникване и развитие на Аджар според османски данъчни регистри от XVII век, 151–173; **Главчева, М.** Лабиринт и избор в творческите търсения на Христо Попконстантинов – виден родопчанин и общественик, 174–185.

Резюмета на статиите на български език: <https://history.azbuki.bg/history/archive/>

Културно-историческо наследство: Опазване, представяне, дигитализация. БАН, Институт по математика и информатика. Редактори: проф. д-р Петко Ст. Петков и доц. д-р Галина Богданова. ISSN 2367-8038.

2019, 5, № 2: Вапцарова, Г. и Д. Илиева. Участието на академичния архив в научната политика на БАН в последните години, 7–13; **Илиева, Д.** Опазване на културно-историческото наследство в риск на база опита на НА–БАН (2019), 14–20; **Панайотова, Е.** Човешки образи и периодика в творчеството на Владимир Димитров – Майстора, 62–70; **Ст. Петрова и М. Петров.** Фитонимична символика в българското и руското народно творчество, 125–129; **Желев, С.** Исторически сведения за неофициални надписи преди възникването на съвременните графити, 172–185; **Владева, П.** Възрожденски учебници от старопечатната сбирка на читалище „Надежда–1869“, 208–232; **Господинова, Г.** Изчезналият чин – Маслосвет за покойник според богослужебен сборник № 64 (XV–XVII в.), съхраняван в НА–БАН, 233–244; **Тодорова, Г.** Чинът обучение според богослужебен сборник № 66, съхраняван в НА–БАН, 245–251.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/series-bg.php>

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Николай Аретов. ISSN 0324-0495.

2019, № 3: Врина-Николов, М. Многоезичието като „non-lieu de mémoïre“ в българското литературно пространство (XIX–XX в.), 5–14; **Лулева, А.** Традиции, традиционализация и културна полиглосия в съвременното българско общество, 15–30; **Займова, Р.** Солунската католическа Семинария (края на XIX в. – началото на XX в.), 45–56; **Александрова, Н.** Билингвизмът и българските авторки от 19 век: Рахил Душанова, Екатерина Василева, Богдана Хитева, 57–71; **Ламбрева Йекер, Е.** Да пишеш на два езика между две култури, 72–74; **Антов, Пл.** Литература за деца и „жесток реализъм“ – между морала и природата, 85–100.

2020, № 1: Данова, Н. Неофит Бозвели и детската възраст, 31–69; **Мирчева, К.** Към историята на антисемитизма в Пловдив в късния 19 век, 70–89; **Георгиева, Цв.** Сецесионно-декоративната лирика на Николай Райнов (египетски мотиви), 90–114; **Ташев, А.** Първите стъпки на Босеяка. За литературния дебют на Матвей Вълев, 115–122.

Македонски преглед/Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред. проф. Александър Гребенаров. ISSN 0861-2277.

2019, № 2: Гребенаров, А. Парижката мирна конференция и „смъртникът“ от Ньой (1919), 5–12; **Grebenařov, A.** Paris Peace Conference and the „Corpse“ from Neuilly (1919), 13–20; **Митев, Тр.** Македонистката реакция срещу условията на Република България за приемането на Република Северна Македония в Европейския съюз, 21–46; **Попов, Т.** Куберовите българи и техните потомци след 718 г., 47–70; **Иванов, Н.** Франция и училищата на лазаристи, възкресенци и сестрите йосифинки в Османската империя (Македония и Тракия) от средата на XIX в. до Балканските войни 1912–1913 г., 71–86; **Христосков, Р.** Български войнишки гробове в Гърция, 87–98; **Спасов, П.** Запазен архив на българските гимназии в Солун, 99–142; **Хаджиева, Р.** Из архивното наследство на Антон Попстоилов, съхранено във фондовете на Регионален исторически музей – Благоевград, 143–148.

2019, № 3: Филипов, К. Северна Македония: маневри в изборно време, 7–18; **Filipov, K.** North Macedonia: Manoeuvres in Election Times, 19–28; **Поппетров, Н.** Македония в българската литература (1878–1989), 29–50; **Ракъовски, Цв.** Темата „Македония и „Хайдушки копнения“ на Яворов – възможните контексти, 51–68; **Елдъров, Св.** Ньойският диктат и трансформацията на официалната празнично-обредна система на Царство България 1919–1944 г., 69–82; **Георгиев, Г. Н.** Геоикономически перспективи на България според стопански експерти при Щаба на Действащата армия през Първата световна война, 83–94; **Никифорова, С.** Отражение на Ньойския договор върху социално-икономическото състояние на България след Голямата война, 95–108; **Николов, Ст.** Българските пленници в Гърция след Първата световна война, 109–124; **Славов, Сл.** Един варненски инцидент от периода на съглашенската окупация (1919 г.), 125–132; **Христосков, Р.** Националните борби на българите в Енидже Вардар и гръцкият гнет (по спомените на Георги Каяфов), 133–150.

Резюмета на статиите на български език: <https://www.makedonski-pregled.com>

Минало/Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2019, № 4: Венедиков, И. Именникът и старобългарският фолклор, 25–34; **Ганчев, Хр.** Българската църква „Свети Стефан“ и метохът в Истанбул, 35–38; **Мушанов, Н.** Проучване и проект за реконструкция с реставрация на Южното крило на манастира „Св. вмч. Георги Зограф“ в Света гора, Атон, 39–42; **Георгиев, В.** Масонското поприще на Александър Теодоров-Балан, 43–56; **Петров, Л.** Документ за българо-американските преговори за примирие от началото на 1944 г., 57–64; **Ангелов, В.** Разрушителни удари върху Неврокопската епархия и народната ни църква (1944–1948 г.), 65–77; **Хепнер, Х.** Историята като межкултурно търсене: случаят „Югоизточна Европа“, 85–95.

2020, № 1: Влайков, Вл. Орчо войвода – поборникът на поробеното отечество и участникът в няколко въстания, 4–11; **Попов, Т.** Крепостта Колидрос, 16–21; **Звездов, Ст.** Споменаване на България в анонимната грузинска хроника от XIV век „Жамтаагмцереи“, 22–25; **Младенов, Р.** Философията на средновековната апокалиптична пророческо-провиденциална книжнина, 26–55; **Бонева, В.** Епископ Софроний Врачански в културната памет на съвременна България, 56–66; **Боев, Б.** „Добър университетски консерватизъм“? Академичният съвет и студентите през 30-те години на XX век, 67–82; **Хаджийски, И.** Историческите факти са свещени!!!, 83–90; **Мигев, Вл.** Съпоставителен анализ на двата въоръжени конфликта в България „1941–1944 г.“ и „1944–1954 г.“, 91–96.

Проблеми на изкуството/Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. доц. д-р Бисерка Пенкова. ISSN 0032-9371.

2019, № 4: Миланова, А. От „антикварното“ към „авангардното“ в преславската архитектурна скулптура, 3–11; **Мутафов, Е. и Д. Бойкина.** Непубликувани мощехранителници с гръцки надписи от Бачковския манастир, 12–20; **Станкова, Л.** Украсата на металните предмети с църковно предназначение и османската естетика, 21–31; **Попова, Е.** Още за стенописите от XIX век в църквата „Св. арх. Михаил“, град Рила, 32–42; **Brisby, Cl.** Hermeneiai, painters' manuals and model books in painters' practice: the case of Zachary Zograph from Samokov (1810–1852), 43–48.

Проглас. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. проф. д-р Николина Бурнева. ISSN 2367-8585.

2019, № 2: Събев, П. Да разказваш историята в сегашно време (За глаголното време в евангелските разкази), 167–175; **Савова, Д.** Гръцките книги в библиотеката на Емануил Васкидович, 176–182; **Ангов, Пл.** Д-р Кръстев като автор на книги, 183–192; **Сабоурин, Вл.** Ляво поколение, дясно поколение. Иван Мешков и Ернст Юнгер (Предварителни бележки), 193–199; **Грудков, В.** Проекции на еретизма в „Легенда за Сибин“ на Емилиян Станев, 200–209; **Налбантова, Е.** Съвременна българска бесарабска проза или как литературата разказва историята, 210–219; **Латева, Тр.** Време-пространствени ориентери в стихосбирката „Смяна на нощната стража“ от Георги Рупчев, 220–228; **Давидкова, Хр.** Старобългарският превод на Псевдозлатоустовото „Слово за Усекновение на Йоан Кръстител“ (ВНГ 859), 249–258; **Недев, И.** За разграничаването на сказуемното име от сказуемното определение, 259–271; **Кабакчиев, Кр.** За феномена „нелегитимен говорещ“ и съгласуването на време и наклонение в българския език, 272–281; **Василева, Р.** Опит за систематизиране на един тип устойчиви глаголно-именни словосъчетания в българския език, 282–290; **Кирилова, В.** Функционална субституция между орална и носова гласна (френски – български език), 291–298.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <http://journals.uni-vt.bg/proglas/bul/>

Старобългаристика/Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. проф. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2019, № 4: **Славова, Т.** Преводачески стратегии в старобългарския превод на *Словата против арианите* от Атанасий Александрийски, 3–19; **Найденова, Д.** Анонимната хомилия в *Клоцовия сборник* и най-ранните славянски юридически текстове, 20–37; **Иванова, М.** Каква е била ловната птица на юношата Константин според гл. III на *Пространното житие на св. Константин-Кирил*, 38–51; **Тотоманова-Панева, М.** Към историята на славянския превод на *Книги Царства*. Сегментация на текста, 52–63; **Георгиева, С.** Българските царици в средновековните славянски паметници, 64–85; **Ралева Цв.** *Макариевите чети-минеи* и Второто южнославянско влияние (*Предварителни наблюдения*), 86–100.

2020, № 1: **Алесандру, Щ.** Греческият палимпсест *Codex Athous Zographou Il'inskiy 40*, 3–27; **Бруни, А. М.** Древнейшая славянская традиция *Слова XVI* Григория Богослова: старославянские версии и проблемы их изучения, 28–52; **Спасова, М.** *зѣдъ, зѣдѣнь, зѣдѣникъ* – лексикални маркери за идиолекта на старобългарски преводач от края на IX – средата на X век, 53–70; **Ефимова, В. С.** О моделях старославянских композитов, 71–86; **Куюмджиева, Св.** Още веднѣж за Виенския ръкопис *Cod. Slav. 37* и за общите служби в него (Част първа), 87–117; **Иванова, Кл.** За *Ms. Sl. 1* от Библиотеката на Гръцката православна патриаршия в Йерусалим – представител на новоизводните триодни текстове (*Към въпроса за разпространението на българските светогорски преводи през XIV в.*), 118–136.

Съвременна лингвистика. Списание на Факултета по славянски филологии при СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. доц. д-р Владислав Миланов. ISSN 2603-4425.

2019, № 2: **Москова, М.** Употреби на конклузива при предаване на чужда реч в подчинено изречение с глагол за предаване на чужда реч в главното, 19–30; **Георгиев, Д.** Генериране на подчинените изречения при глагола *съм*, 31–46; **Петрова, П.** За сложните думи в среднобългарското *Учително евангелие*, 47–54; **Спасова, Андр.** Възрожденската рецепция на „Илиада“ от Омир, 55–66; **Борисова, М.-Л.** Спецификите на речта в романа „Възвишение“ в контекста на езиковите школи през Възраждането, 76–81; **Кирилова-Мангелова, В.** Отношението род – пол при събирателните съществителни, 82–90; **Начева, А.** Футболният комента(то)р и неговата реч, 91–108; **Вангелова, Н.** Семантичните роли и чуждоезиковото обучение, 109–122; **Боянкина, Цв.** Режим(ът) за невербално съгласие и несъгласие в публицистични телевизионни програми (анализ на интервюта в сутрешния блок по Нова телевизия), 123–131; **Танчева, З.** Президентската реч. Речта на българските президенти по повод национални празници на Република България, 132–143.

Свободен пълнотекстов достъп: https://www.slav.unisofia.bg/images/bf/SPISANIE_LINGVISTIKA_2_2019.pdf

Съпоставително езикознание/Contrastive Linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. проф. Петя Асенова. ISSN 0204-8701.

2019, № 4: **Kisiel, A.** End and finality. On Slavic units derived from compositions with the nouns *koniec*, *край*, *конец*, 3–24; **Chung, J.** *Esses* and *haberes* in Slavic *be-* and *have-*languages (Part 1), 25–40; **Георгиева, М.** Метапредица, 109–117.

Частичен онлайн достъп до статиите: <http://bit.ly/2PvAvGC>

Филологически форум. Факултет по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. Венета Савова. ISSN 2534-9473.

2019, № 10: **Ичевска, Т.** Хигиена и профилактика (обществено-политически и литературни аспекти), 20–35; **Krejčí, P.** Brno University Production on South Slavic or Balkan Slavic Languages in the 21st century, 66–75; **Велчев, И.** Ерос и четене (един възможен модел на разказа „Дамската чанта“ от Димитър Динев), 144–150.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/>

Bulgarian Historical Review/Revue bulgare d’Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies. Ed.-in-Chief: Daniel Vachkov. ISSN 0204-8906.

2019, № 1–2: **Biliarsky, I.** Le Testament d’Abraham et sa présence dans un convoi juridique et antihérétique (BAR Mss. sl. 636). II Le message et la fonction du texte deutero-canonique dans le recueil, 3–28; **Parveva, St.** Les paysans et la pauvreté dans le *kaza* d’Edirne durant le XVIIe et les premières décennies du XVIIIe siècle, 29–79; **Atanasov, Hr.** and **N. Nenovsky.** Money and Prices in the 18th–19th Centuries. Bulgarian Historiography on the Monetary History of the Balkan Provinces of the Ottoman Empire, 80–111; **Калиганов, И.** България и болгары глазами участников Русско-турецкой войны 1877–1878 гг. (художника-баталиста, лейб-медика, казачьего офицера), 112–131; **Савченко, В. и А. Тригуб.** Болгарский анархист в „красной“ Одессе (судьба Желю Грозева), 132–149; **Dimitrova, Sn.** Dorina Ilieva-Simpson’s Persistence, Struggle and Quest for Justice – Case Study of Woman Empowerment within Transitional Societies, 150–197; **Станчев, М. и Я. Шкабура.** X. Г. Раковский. Первые шаги в Париже (из дипломатического дневника советского полпреда, октябрь–ноябрь 1925 г.), 198–245.

Ethnologia Bulgarica. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. ISSN 1311-0918.

2019, № 6: **Maeva, M.** On the Way North and Finding a Home, 3–19; **Stoyanova, Pl.** Gypsies and the Emigrations of the ‘Bulgarian Turks’ (1948–1989), 20–33; **Koch, Sv.** The Identification Strategies of the Bulgarians in Ukraine, 34–49; **Grekova, M., I. Kyurkchieva and M. Kosseva.** State – Religion Relations: the Bulgarian Case, 50–66; **Gergova, L. and Y. Gergova.** The Tobacco City: The Discourse on Industrial Heritage, 88–102; **Bankova, P.** The Value of the Gift or the Price of the Present, 103–120; **Kanev, St.** The Public Baths as a Factor in Local Identity Construction, 20th–Early 21st Century (The Case of Gorna Banya Quarter in Sofia), 121–138.

Études balkaniques. Institute d’Études balcaniques & Centre de Thracologie. Ed.-in-Chief: Raïa Zăimova. ISSN 0324-1654.

2019, № 3: **Spasov, M.** Literary Transgressions: the Strange, the Stranger, the Strangest in Modernistic Fiction in the Balkans, 421–443; **Thémopoulou, E.** Les communautés grecques orthodoxes en Macédoine dans le cadre ottoman: le cas de Salonique, administration et évolution au XIXe siècle, 444–466; **Полывянный, Дм. И.** Перенесение мощей прп. Иоанна Рильского (1469) в контексте православных Балкан второй половины XV века, 467–484; **Rakova, Sn. and E. Kostova.** Venice, Dubrovnik (Ragusa) and the Ottomans (According to Two Ottoman Documents from 1430), 485–516; **Popova, I.** Culture, Languages and Customs in the Balkans seen through the Eyes of Western Travelers of the 15th Century, 517–534; **Milanova, A.** L’Habitat médiéval de Pernik: réflexions sur sa démographie (IXe–XIIe siècles), 535–562; **Danova, P.** La Bulgaria e i Bulgari nell’opera di Giovanni Tarcagnola, 563–577; **Vasilev, Vl. T.** The Emperor versus the Barbarians: Military Tactics in Early Byzantium, 578–592; **Portalski, A.** Palaeobalkan-Westanatolian Community – Explanation and Territorial Scope, 593–611.

2019, № 4: **Oprea, A.** Cinéma, mémoire et critique de la corruption dans la Roumanie et la Bulgarie postcommunistes, 649–669; **Shumanova, Sp.** The Bulgarian-Romanian Relationship (1944–1989) in Contemporary Bulgarian Historiography, 670–683; **Aretov, N.** An Attractive Enemy: The Conquest Of Constantinople in Bulgarian Imagery), 684–695; **Andonova, P.** The *Imaret* of Sofu Mehmed Paşa in Sofia, 1548 – Beginning of the 19th Century (Comparative Notes between the Founder’s Will and the Realities), 762–800.

Studia academica Šumenensia. Konstantin Preslavsky University of Shumen. Faculty of humanities. Department of history and archaeology. Editor-in-chief: Ivo Topalilov. ISSN 2367-5446.

2019, 6: **Markov, G.** От фракийского до мадарского всадника, 9–24; **Bagdasaryan, A.** Life-Guard Grenadier Regiment in the Russo-Turkish War of 1877–1978, 32–40; **Naydenova, L.** The Liberal Radoslavists and the main problems of the internal political life in Bulgaria during the government of the Democrats (1908–1911), 41–55; **Georgiev, B.** The Leaders of the Liberal party (Radoslavists) during the last months of the World War I, 56–77; **Shkundin, Gr.** Представители Дома Романовых и российско-болгарские отношения в годы Первой мировой войны, 78–90; **Galunov, T.** The political elites in the search for the culprits responsible for the First National Catastrophe, 91–101; **Minkov, St.** Participation of Entente soldiers and officers in the smuggling trade in Bulgaria after the end of the First World War, 102–109; **Mykolenko, Dm.** The image of the Bulgarian Prince / Tsar Ferdinand in the historiography of the Russian Empire, 110–120.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/2XuoS80>

ДИСЕРТАЦИИ

Дисертации, защитени през 2020 г.

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Мария Красиминова АНТОНОВА-ВАПЦАРОВА. Климент Охридски. Поучителни слова. Жанрови и стилистични ракурси. София, 2020.

Веселина Борисова БЕЛЕВА. Войната и музеят – структуриране на спомена в съвременния балкански роман (женски гласове от втората половина на XX век до днес). София, 2020.

Димитър Паунов ГЕОРГИЕВ. Копулативен тип предикативни отношения в българското сложно изречение. Пловдив, 2020.

Недка Иванова ДИМИТРОВА. Влиянието на езика и културата в стиловете на учене на студентите. София, 2020.

Лора Стоянова ДИНКОВА. Граници на човешкото в българската поезия от 20-те до 60-те години на XX век. София, 2020.

Жанета Тодорова ЗЛАТЕВА. Динамика на дублетността в глаголната система на съвременния български книжовен език. София, 2020.

Мирослава Стефанова КОРТЕНСКА. П. К. Яворов – разширяване на културноисторическото му наследство: драматургия, критика, преводи, театрална дейност. София, 2020. ДН

Константин Иванов КУЦАРОВ. Българските лексемни класове и учението за частите на речта. Пловдив, 2020. ДН

Тодор Димитров ЛАЗАРОВ. Българо-английски граматични паралели с оглед на машинния превод. София, 2020.

Ирина Георгиева МИТЪРЧЕВА. Билингвизъм и диглосия в Северна Ирландия, Уелс, Шотландия и Ейре. Пловдив, 2020.

Райна Василева ТАНЧЕВА. Номиналната суфиксация в испанския и българския език (анализ и съпоставка). Пловдив, 2020.

Юлияна Стефанова УЗАНИЧЕВА. Стратегии на езикова агресия в парламентарната реч на България и Украйна. София, 2020.

Венцеслав Стефанов ШОЛЦЕ. Симеон Радев в българската култура от началото на XX век. София, 2020.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Иванка Владимирова АБАДЖИЕВА-ИВАНОВА. Мобилност и социокултурни процеси при ромските общности в България в началото на 21 век (етнологичко изследване). София, 2020.

Симеон Младенов АНТОНОВ. Военният елит на Византия в периода 1025–1081 г. Велико Търново, 2020.

Ангел Юлиянов АПОСТОЛОВ. Военнополитически аспекти на отношенията НАТО – Русия (1992–2002). София, 2020.

Христинка Тошкова БАШЕВА-НИКОЛОВА. Приемната грижа в България в началото на XXI в. – европейски модел и национална специфика. София, 2020.

Кристина Бориславова БОБЕВА. Социални мрежи за взаимопомощ в периода на социализма (По примера на град Пловдив и град Съединение). София, 2020.

Дарина Янкова БОЙКИНА. Реликварии в България от периода на Късното средновековие и Възраждането. София, 2020.

Вера Петрова БОНЕВА. Мемориалните музеи и експозиции в културната инфраструктура на съвременна България. София, 2020. ДН

Милко Валентинов БОШНАКОВ. Българската фолклорнопевческа традиция в Долен и Сатовча (характеристика и особености на изпълнителския стил). Благоевград, 2020.

Искрен Валентинов ВЕЛИКОВ. Музейни репрезентации на Националното възраждане. Образи на наследството. София, 2020.

Валентин Красимиров ВОСКРЕСЕНСКИ. Травма и памет: разкази и възпоменания за близкото минало (1944–1989). София, 2020.

Десислава Стоилова ГЕОРГИЕВА. Неврокопска епархия на Българската православна църква (1935–1952 г.). София, 2020.

Денчо Стефанов ДАНЧЕВ. НАТО и Средиземноморието 1949–1956 г. София, 2020.

Надежда Янкова ДЖАКОВА. Съвременни идеи и тенденции за работа с публиките в художествените музеи. Ориентиране към публиките в България (Примерът на Националната галерия). София, 2020.

Рамона Валентинова ДИМОВА. Архивното наследство на жените художнички, съхранено в Централния държавен архив (1896–1945). София, 2020.

Симеон Живков ЖЕЛЕВ. Графити изкуството и социализация на калиграфията в края на XX и началото на XXI век. Велико Търново, 2020.

Даниел Иванов ИВАНОВ. Крепости и укрепления, използвани през Средновековието в Западна България. Възможности за експониране и социализация. София, 2020.

Марина Яниславова ИВАНОВА. Житейски модели на български семейства в София и Виена в края на 19 и началото на 21 век. София, 2020.

Стефана Пламенова ЙОРОВА. Митични образи в българския фолклор – традиционни и съвременни аспекти. Пловдив, 2020.

Румен Василев КАРАГАНЕВ. Дунав, Международната дунавска комисия и България 1919–1940 г. (с продължение до 1944 г.). София, 2020.

Юра Тотева КОНСТАНТИНОВА. Българите в Солун от 60-те години на XIX век до Балканските войни. София, 2020. ДН

Павел Валентинов МАДЖАРОВ. Композиционни техники и изразни средства в творби за орган от Велислав Заимов, Сабин Леви и Артин Потурлян. Благоевград, 2020.

Румен Венциславов МАНОВ. Първата национална катастрофа (1913 г.): парламентарното и съдебното разследване на кабинетите на Иван Евстратиев Гешов и д-р Стоян Данев. Шумен, 2020.

Анелия Иванова МАНОВА. Нью ейдж в България: житейски проекти и практики за самоусъвършенстване. Пловдив, 2020.

Марин Кирилов МАРИНОВ. Християнско храмово строителство в провинция Втора Мизия през IV–VI в. Велико Търново, 2020.

Марта Александрова МЕТОДИЕВА. Гръко-римската античност в българската книжнина (края на XVIII – първата половина на XIX век). София, 2020.

Явор Кирилов МИТОВ. Военноадминистративно устройство на българските земи под византийска власт (971–1018). София, 2020.

Елена Петрова НИКОЛОВА. Модели на развитие в културната политика на община Благоевград. Благоевград, 2020.

Нона Кръстева ПЕТКОВА. Обкови на напрестолни евангелия от българските земи (XVI – първата половина на XVIII век). София, 2020.

Пламен Валентинов ПЕТРОВ. Изкуство и власт в България през 70-те години на XX век. София, 2020.

Николай Станев ПРОДАНОВ. Държавна тайна 1948–1989 г. и актуални проблеми на класифицираната информация: българският опит. София, 2020. ДН

Костадин Костадинов РАБАДЖИЕВ. Боговете в човешкото пространство. Археология на елинските представи. София, 2020. ДН

Владимир Станимиров СТАЙКОВ. Етно-културни връзки по Долен и Среден Дунав през Ранното средновековие, VII–IX в. (по данни на некрополите). София, 2020.

Глория Стойчева СТОЕВА. Руска военна емиграция и младежко движение в България и кралство Югославия между двете световни войни. София, 2020.

Анелия Андреева СТОЯНОВА. Виена, Мадрид и хабсбургско-османските отношения, 1555–1606. София, 2020.

Мина Чавдарова ХРИСТОВА. Антропологични измерения на границите и конструиране на идентичности (по примера на граничния регион между Република България, Република Македония и Република Сърбия). София, 2020.

Красимира Георгиева ЦУЦУМАНОВА. Детският мюзикъл в творчеството на българските композитори от втората половина на XX и началото на XXI век. (Проблеми при вокалната интерпретация от деца-изпълнители). Благоевград, 2020.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2020 г.

Граници. Събития. Хора

Юбилейна конференция по повод 170 години от Белоградчишкото въстание и 60 години от създаването на Историческия музей в Белоградчик
Исторически музей – Белоградчик и Център за етнология и културна антропология при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

13 юни – онлайн

16 доклада

Захари Стоянов и лицата на Българското възраждане

Национална научна конференция, първо заседание

Регионален исторически музей – Русе

23 юли 2020 – онлайн

4 доклада

Облеклото в българските земи в миналото. Особености на изворите

Научна конференция

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

24–25 януари 2020 г. – София

38 доклада

Опазване на културното наследство – анализи, документи, практики

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

30–31 януари 2020 г. – София

22 доклада

Провокациите на Атанас Славов – вчера и днес

Десети Атанас-Славови четения

Нов български университет – Департамент „Нова българистика“

17 януари 2020 – София

Запис от събитието на свободен достъп: <https://rb.gy/io4dvv>

125 години от рождението на Кирил Старцев (1895–1962)

Кръгла маса

Регионален исторически музей – Русе

29 януари 2020 – Русе

8 доклада

140 години Трифон Кунев

Национална научна конференция

Нов български университет – Департамент „Нова българистика“

21 февруари 2020 – София

13 доклада

Яворов в „Златорог“

Научна конференция

Къща музей „Пейо Яворов“ и Фондация „Яворов“

14 януари 2020 – Чирпан

3 доклада

ХОРИЗОНТИ

Българистиката в Кьолнския университет¹

Още през първата учебна година след основаването на Славянския институт към Университета в Кьолн в лекционния списък фигурира препратка към българистиката. Емблематично е, че става дума за първия славянски писмен език – старобългарския – един от най-важните градивни камъни на славистиката. В своя първи семестър в Кьолн, летния семестър (ЛС) на 1953 г., проф. Райнхолд Олеш води лично научни семинари по старобългарски език. През следващия период различни аспекти на старобългарския преминават като червена нишка през всички езиковоисторически учебни занятия, провеждани от германски и български преподаватели най-често под двойното означение „староцърковнославянски (старобългарски)“.

Преподаватели по българистика

Едва девет години след основаването на Института започват редовни учебни занятия по история на българския книжовен език, а по-късно и по литература. През ЛС на 1962 г. за българистиката са предвидени вече десет часа седмично. Гост-преподавател е проф. Иван Дуриданов от Софийския университет, който е главно действащо лице през първото десетилетие на българистиката в Славянския институт. В съответствие с научния си профил в своите лекции той разглежда предимно въпроси с историческа насоченост. През този и следващия семестър изнася лекции на тема „Основни черти на историята на българския език“, както и различни практически упражнения

¹ За основа на статията е послужила публикацията „Die Bulgaristik an der Universität zu Köln“ – В: A. Lauhus, I. Lorenz, M. Müller (Hg) „Die gelbe Villa im Weyertal. Sechzig Jahre Slavisches Institut der Universität zu Köln (1953–2013)“ (Köln, 2014, S. 237–262) (Превод на български: проф. Б. Парашкевов), която обхваща периода до 2013 г. Информацията за времето след това и до днес е предоставена от д-р Камелия Спасова и доц. д-р Илияна Чекова-Димитрова.

– за начинаещи, за напреднали, четене на български текстове, както и семинар, посветен на българската глаголна система. Тази обемиста програма е свидетелство за това, че на българистиката вече се отделя важно място сред занятията в Института.

През следващите години (с известни прекъсвания) проф. Дуриданов води всички занятия в областта на българистиката до зимния семестър (ЗС) на учебната 1974/75 г. През ЗС на 1964/65 г. освен лекциите по българска описателна граматика отново се провеждат много практически упражнения по езика: български за начинаещи и напреднали, упражнения по българска стилистика и по превод, както и упражнения по четене и конверзация. Три семестъра поред – от ЗС на 1965/66 г. до ЗС на 1966/67 г. – проф. Дуриданов изнася лекции в три части по история на българския език, а през ЗС на 1968/69 г., както и през ЛС на 1969 г. – лекции на тема „Българска етимология и история на думите“. Историческата тематика продължава да присъства и през ЗС на учебната 1969/70 г. и ЛС на 1973 г. до ЗС на 1974/75 г., при което през отделните семестри се поставят различни тематични акценти: от история на българския език през историческа фонетика и морфология на българския книжовен език до историческа и описателна граматика или историческа и дескриптивна морфология на българския. Освен това редовно се провеждат практически упражнения по езика, както и семинар към лекционната тема.

През ЛС на 1965 г. българистичните учебни занятия се водят от проф. Константин Попов. В лекциите си той разисква темата „Българската описателна граматика“, а практическите упражнения следват вече развитата концепция.

От ЗС на учебната 1976/77 г. българистиката за осем семестъра се поема от д-р Ангелина Минчева. През този период лекциите тръгват в друга посока, което съответства на научните интереси и проучвания на гост-преподавателя: ЗС на 1976/77 г. „Балканославянски и южнославянски“, ЛС на 1977 г. „Избрани проблеми на българското езиковедство“, ЗС 1977/78 г. „История на българския книжовен език“, ЛС на 1978 г. „Българският в рамките на балканския езиков съюз“, ЗС на 1978/79 г. „Българското словно богатство от гледище на историята на българския език“, ЛС на 1979 г. „Развитие на българската глаголна система“. Същевременно може да се отбележи промяна в раздела научни семинари. Те стават по-многообразни и тематично вече не зависят от лекциите, а разкриват нови научни области, например развитие на българския език и отмиране на склонението (съответно въз основа на среднобългарски текстове), четене и интерпретиране на български текстове от XIX и XX в., интерпретиране на български диалектни текстове, езиковедско интерпретиране на текстове, история на среднобългарския книжовен език или вербалната система на съвременния български език (въз основа на книжовни и диалектни текстове). Постепенно се разширява също броят на езиковите упражнения, като се добавят и занятия по превод от български на немски и от немски на български.

Почти десет години по-късно Ангелина Минчева повторно е гост-преподавател в Славянския институт. През ЗС на 1987/88 г. и през ЛС на 1988 г. тя изнася лекции на тема „Езиков анализ на първите новобългарски текстове (дамаскини)“, „Соломоновата „Песен на песните“ в средновековната славянска книжнина (проблеми на превода)“ и „Българската глаголна система“. Към тях се прибавят научни семинари по езиковедско интерпретиране на среднобългарски текстове, както и практически упражнения по език, превод и преразказ.

През ЛС на 1980 г. и ЗС на 1980/81 г. има само езикови курсове за напреднали и упражнения по превод, водени от Т. Ратс. Същата програма се предлага и през ЛС на 1981 г. и ЗС на 1981/82 г. – този път под ръководството на Р. Фанзелов.

През ЛС на 1982 г. и ЗС на 1982/83 г., както и през ЛС на 1986, ЗС на 1986/87 и ЛС на 1987 г. курсовете по български език за начинаещи и напреднали се водят от Томас Хенингер. През този период той изготвя под научното ръководство на проф. Херберт Бройер дисертация на тема „Балканска лексика в книжнината на Българското възраждане“. След като защитава дисертацията си през 1987 г., той работи до 1991 г. като преподавател по славянска филология в School of Slavonic and East European Studies (Институт по славянски и източноевропейски изследвания) към Лондонския университет.

През ЛС на 1987 г. проф. Улрих Обст води специален научен семинар по староцърковнославянски и среднобългарски текстове в езиковедски аспект. Това е едно от многото занятия по разнообразни теми от българската средновековна проблематика, провеждани редовно в Института.

От ЛС на 1983 до ЛС на 1985 г. българистиката е представяна от проф. д-р Донка Петканова. Тя е първата, която ѝ придава литературоведски облик. Предмет на нейните лекции е българската литература от Средновековието до Българското национално възраждане: ЛС на 1983 г. „История на средновековната българска литература“, ЗС на 1983/84 г. „История на старобългарската литература (IX–XIII в.)“, ЛС на 1984 г. „История на българската литература през XIV–XVII столетие“, ЗС на 1984/85 г. „Българската народна поезия“ и ЛС 1985 г. „Апокрифите“. Освен това провежда научни семинари на теми из българската народна поезия, житията на Константин-Кирил Философ, апокрифите, учението и литературата на богомилите наред с практически упражнения по български език за начинаещи и напреднали, както и по превод от български на немски и от немски на български.

В продължение на два семестъра (ЗС на 1988/89 и ЛС на 1989 г.) преподавателка по български в Славянския институт е друга медиевистка – проф. Боряна Велчева. В лекциите си тя представя българските ръкописи през X–XVIII в. и старобългарския вокализъм, а обект на научните ѝ семинари са старобългарската епиграфика и графолингвистичният анализ на старобългарски (староцърковнославянски) текстове. Продължават да се водят и всички практически упражнения по език.

Проф. Румяна Павлова е следващата преподавателка по български език. Тук тя води занятия през ЗС на 1989/90 и през ЛС на 1990 г., а след това отново от ЗС на 1991/92 г. до ЛС на 1995 г. Лекциите ѝ обхващат широка палитра от теми: българска диалектология, история на съвременния български език, историческа граматика на българския език, синтаксис на съвременния български, български ръкописи от XI до XVII в., включително съдържащите се в тях руски текстове, въпроси на морфологията и на българския книжовен език в съвременен и исторически план, българо-руски паралели и българска литература. Научните семинари по правило са свързани с темата на лекцията, а в практическите упражнения тя се разгръща в цялостната ѝ широта.

През ЗС на 1990/91 г. и през ЛС на 1991 г. обучението по български в Славянския институт се води от проф. д-р Дина Станишева. Теми на нейните лекции са „Методи на сравнителното изследване на езиците“ и „Историческа морфология на българския език“. Освен това провежда научни семинари по „Семантичната структура на глаголите и синтаксис на текста“ и „Морфологичният и семантичният статус на падежите и предлозите в българския и руския език“, както и практически упражнения по български език.

От средата на 90-те години профилът на българистичните лекции и семинари в Славянския институт се променя значително. Докато през предходните повече от 30 години са доминирали историческите теми както в областта на езика, така и в сферата на литературата, сега започват да се предлагат все повече учебни занятия на съвременни теми. Това се определя от профила на гостуващите преподаватели, които все по-често са специалисти по съвременен български език и литература.

През ЗС на учебната 1995/96 г. и през ЛС на 1996 г. българистичните занятия са поверени на д-р Цветана Ралева. През тези два семестъра тя за първи път въвежда учебни занятия по българско странознание. По този начин бива преодолян един недостатък в дотогавашните програми. Тъй като България, нейният език, литература и култура са слабо познати в Германия, студентите получават вече базисна информация за България и българския народ. Цветана Ралева продължава учебния процес с практически упражнения за начинаещи и напреднали.

От ЗС на 1998/99 г. до ЛС на 2002 г. доц. Цветана Ралева пребивава за втори път в Славянския институт. През този период тя предлага следните лекции и семинари: ЛС на 1999 г. „История на съвременния български език“, ЗС на 1999/2000 г. „Българо-руските езикови отношения като проблем на историята на българския и на руския книжовен език“, ЛС на 2000 г. „Българска лексикология“, ЗС на 2000/01 г. „Избрани теми от историята на българския език“, ЛС на 2001 г. „Българско словообразуване“, ЗС на 2001/02 г. „Нова българска литература“ и ЛС на 2002 г. „Българската литература след Втората световна война“. Същевременно продължава редовното провеждане на семинари по българско странознание, както и на практически упражнения по

български на три равнища и упражнения по превод от български на немски и от немски на български.

През ЗС на 1996/97 и през ЛС на 1997 г. занятията по български се водят от доц. д-р Събка Богданова-Димитрова, а именно семинари с избрани теми по странознание на България, история на българския език и на българската литература от XIX и XX в., както и практически упражнения по български за начинаещи и напреднали.

През ЗС на 1997/98 и ЛС на 1998 г. практическите упражнения по български език за начинаещи и напреднали и семинарите по избрани теми от българското езиковедие са поверени на Ренета Александрова.

През ЗС на 2002/03 г. лекторатът по български в Кьолн се поема от доц. Николай Чернокожев. Неговите лекции третират различни теми от по-новата българска литература: ЛС на 2003 г. „Историята в българската литература (XX в.)“, ЗС на 2003/04 г. „Литературата на българския модерн“, ЛС на 2004 г. „Проблематичният балканджия“, ЗС на 2004/05 „Песента в българската култура“, ЛС на 2005 г. „Образът на врага в българската литература през XIX и XX в.“, ЗС на 2005/06 г. „Българският модерн в периода между войните“, ЛС на 2006 г. „Жената в българската литература“, ЗС на 2006/07 г. „Езикът в литературата – идентичност и идеология“ и ЛС на 2007 г. „Немско-езичната литература в България“. Към лекционната тема редовно се провежда главен семинар, а освен това се водят практически упражнения по език и превод, както и по един просеминар по странознание на България и увод в българистиката съответно през семестър.

През ЗС на 2007/08 г. в Университета в Кьолн е въведена новата двустепенна система за бакалаври (Bachelors) и магистри (Masters). Това предизвиква пълно преустройство на дотогавашните планове и програми. Същевременно обаче продължават занятията по „изтичащите“ (т.е. започнатите) магистърски специалности по старите учебни планове и програми. Това поражда различни организационни проблеми. Поради ликвидирането на славистиката в Бонския университет много тамошни студенти започват да посещават в Славянския институт отделни българистични учебни занятия, което им дава възможност да довършат следването си.

С въвеждането на двустепенната система е изцяло променена и програмата на практическите занятия по български език. Обособени са по нова схема отделните курсове за начинаещи и напреднали, за слушатели от другите факултети и от т. нар. *Studium integrale*, и по превод и по разговорна реч. Тази схема се стабилизира и се прилага усърдно и последователно от всички последващи преподаватели в предвидения в плановете ритъм и съдържание и до днес. Затова оттук нататък няма да споменавам този вид обучение, тъй като то е в съответствие с цялостната концепция за провеждане на практическото обучение по езици в Славянския институт в Кьолн. Няма да посочвам и съответните главни семинари или просеминари, съпровождащи провеждащите се лекции, тъй като и те протичат по предварително установената схема.

От ЗС на 2007/08 до ЛС на 2009 г. и от ЗС на 2012/13 г. до ЛС на 2016 г. дейностите в областта на българистиката са поети от проф. дфн Боян Вълчев. През ЗС на 2007/08 г. лекциите са посветени на българо-немските литературни отношения. През ЛС на 2008 г. лекционният курс е насочен към описателната граматика на българския език. През ЗС на 2008/09 г. и ЛС на 2009 г. се прави опит да се представи на студентите концептуален курс в 2 части под наслова „Литературен ключ към българската история, култура и душа – част 1 и 2“. Лекцията отново се съпровожда от един главен семинар по същата тема, предлагат се и два редуващи се просеминара: „Увод в българистиката“ и „Странознание на България“.

През ЗС на 2009/10 и през ЛС на 2010 г. преподавател по българистика в Института е доц. Благовест Златанов. Неговите лекции разискват теми от историята на българската литература през XIX и XX в.

От ЗС на 2010/11 до ЛС на 2012 г. занятията по българистика в Славянския институт са поверени на доц. Андрей Бояджиев. Неговите лекции са насочени към исторически проблемни раздели: ЗС на 2010/11 г. – „Най-старата кирилица“, ЛС на 2011 г. – „Из историята на българо-руските езикови и литературни връзки“, ЗС на 2011/12 г. – „Увод в средновековната писмена култура на Slavia Orthodoxa (анализ, интерпретация)“ и ЛС на 2012 г. – „Културните центрове на България през Средновековието и ранната съвременност“. През лятото на 2012 г. А. Бояджиев организира учебно пътуване със студенти от Славянския институт в културните центрове на България през Средновековието и Възраждането.

През ЗС 2012/13 г. занятията в областта на българистиката и всички съпътстващи дейности са поети отново от проф. дфн Боян Вълчев. През този и през ЛС на 2013 г. лекциите са посветени на увод в българистиката (с продължение през ЗС на 2013/14 г.) и на общи теми от българското литературознание, свързани с делото на Д. Димов, И. Петров, Б. Димитрова и др. През ЛС на 2014 г. се провеждат лекции на тема „Българският роман през втората половина на XX в.“ и „Въпроси на българската глаголна система“. През ЗС на 2014/15 г. се води лекционен курс по история на българския книжовен език. През ЛС на 2015 г. започва един обхванат проект, който продължава три семестъра. Темата е „Рецепцията на Античността в България (литература, изкуство, култура)“, която е предвидена не само за студентите по българистика, а и за студенти от други славистични и неславистични специалности. Курсът е изграден по мултимедиен начин, което го прави особено привлекателен. През ЗС на 2015/16 г. се провежда един лекционен курс с трима преподаватели (Й. Шулте, Б. Вълчев и Й. Кулаш) с поглед към различни въпроси, процеси, тенденции и творби на българската, полската и руската литература. Концепцията е разработена от проф. Й. Шулте. Темите на българската литература, които са разгледани, са свързани с Българското възраждане, реализма и позитивизма, българския символизъм и българската литература през ранния XX в.

От ЗС на 2016/17 до ЛС на 2018 г. включително българистиката в Славянския институт се представлява от д-р Камелия Спасова. Лекционните ѝ курсове са свързани със саморефлексивността в литературата, философията и изкуството (съвместно с М. Колиова) и с концептуално представяне на филологията изобщо и специално с оглед на българския език и култура. През ЛС на 2018 г. заедно с д-р Драгана Грибич тя организира съвместна конференция „Астрономия“. Форумът е част от серия научни срещи под общия проект „Гражданското общество и свободните науки“, организиран от Славянския институт. Конференцията събира млади учени от Института за радиоастрономия „Макс Планк“ в Бон и учени от Славянския институт, които си сътрудничат неофициално, както и учени от Белградския университет, за да обсъдят различните роли, които точните и хуманитарните науки могат да играят във формирането на гражданските общества. По време на своя мандат д-р К. Спасова особено активизира междууниверситетското сътрудничество, като по нейна покана в Славянския институт гостуват по научни проекти редица български колеги.

От учебната 2018/19 г. отношенията със Славянския институт се административат от българска страна от МОН, което е свързано с определени промени от различно – главно организационно и финансово – естество. От ЛС на 2019 г. българистиката е поета от доц. д-р Илиана Чекова-Димитрова. Лекционните курсове, които води, са свързани със старобългарския език (ЛС 2019) и с българската литература между двете световни войни (Й. Йовков, Е. Багряна, Н. Вапцаров, Д. Димов) в рамките на магистърския семинар „Югоизточна и Централна Европа 1918–1939: култура – литература – история“ (съвместно с Драгана Грибич, Нейц Робида, Самуел Коруняк и Ян Чарнецки) (ЗС 2019). Към семинара „Увод във филологическата работа със славянските литератури“ на проф. Й. Шулта тя поема работата с текстовете от българската литература (ЛС 2020). Успоредно с преподавателската си работа доц. И. Чекова организира различни културни мероприятия и се включва активно в научни форуми. В момента в Кьолнския университет български език може да бъде избран като основен език от студентите от специалностите по регионални изследвания на Източна и Средна Европа, славистика и компаративистика и др.

Международни отношения

На 31 януари 1985 г. заместник-ректорът по международна дейност на Софийския университет, проф. д-р Веселина Бресковска, и ректорът на Университета в Кьолн, проф. д-р Гернот Гутман, подписват Договор за партньорство между двата университета, в който е заложена размяната на учени и млади научни кадри. Сключването на това споразумение води началото си най-вече от предложението на А. Минчева и инициативата на проф. д-р

Волфганг Казак, тогавашния ръководител на Катедрата по славянско литературознание. В интензивни разговори двамата успяха да убедят ръководствата на Кьолнския и на Софийския университет във взаимната полза от това споразумение. Към първите кандидати за научно сътрудничество от кьолнска страна освен слависти, германисти и историци спадаха представителите на толкова разнообразни специалности като византология, космическо право, кристалография, химия и стопански науки. Първото двустранно начинание са две фотоизложби, осъществени едновременно в Университета в Кьолн и в Софийския университет. Изложбата в Кьолн показва фотографии от София и Софийския университет, а тази в София – фотографии от Кьолн и Кьолнския университет.

Чрез Договора за партньорство бяха задълбочени и разширени върху други специалности съществуващите още от 1962 г. научни отношения между Славянския институт към Университета в Кьолн и Факултета по славянски филологии към Софийския университет. Благодарение на Договора за партньорство можаха да се осъществят многобройни научни проекти. Той направи възможно съживяването на научния обмен между двата университета и подпомогна развитието на много изследователи и преподаватели. В рамките на работните програми, които се приемаха всяка година, може да се отбележи особена активизация в областта на българистиката в Славянския институт. По време на научноизследователското си пребиваване учените от София работят в университетската и институтската библиотека, срещат се с колеги, провеждат консултации с тамошни учени и преподаватели, изнасят доклади пред студентите и колегите си и т.н. Същото може да се установи и в другата посока. Сенатски пълномощници и координатори по въпросите на партньорството от страна на Университета в Кьолн бяха проф. д-р Волфганг Казак (1985–1992), проф. д-р Гернот Гутман (1992–2001), проф. д-р Хорст М. Шелхас (2001–2011), а от 2011 г. тази служба заема проф. д-р Андреас Шпер.

Друга дейност в областта на международното сътрудничество е редовното участие още от 60-те години на миналия век на студенти от Кьолн в летния езиков курс в София, където наред с практическото обучение по български им се предлага също богата научна и културна програма. В последно време кьолнски студенти могат да посещават и летния езиков курс във Велико Търново.

Както за други международни славистични конгреси, Райнхолд Олеш организира по повод на X международен конгрес на славистите, състоял се през 1988 г. в София, изложба на книги с актуални славистични публикации от Федерална република Германия, като за тази цел мобилизира много германски институции и издейства финансова подкрепа от Германското дружество за изследвания. Както винаги, изложените книги останаха в страната домакин и бяха разпределени безвъзмездно между учените и библиотеките.

През последните години междууниверситетският обмен на учени и преподаватели се развива особено активно.

Центърът Източна Европа

Във връзка не само с българистиката трябва да се изтъкне още нещо важно, което отрежда на Славянския институт към университета в Кьолн особено място в германския университетски ландшафт. Това е основаният през 2006 г. Център Източна Европа (ЦИЕ). Обединяването на четири университетски института, които в научните си изследвания и преподаване се занимават с Източна Европа, разкрива нови перспективи за всички участници. Славянският институт е не само много важен за тази институция, но всъщност е нейното сърце. Бъдещето на образованието несъмнено няма да се състои в разграничаването на отделните специалности, а чрез интегриране и интердисциплинарна изследователска дейност и обучение. Факултетът по стопански и социални науки все още не е включен в Центъра и не проявява активен интерес за коопериране. Това скоро би трябвало да бъде превъзможнато, защото тъкмо стопанството играе съществена роля в съвместния живот на европейската общност на народите, в която славянските страни имат значителен дял.

Центърът Източна Европа организира изнасянето на доклади и поредици лекции от различни по специалност преподаватели по дадена тема, симпозиуми и други научни форуми. Една от първите изяви беше симпозиумът на тема „България между Византия и Запада“ през януари 2007 г. (повече за това виж по-долу).

Научни публикации

Тук на първо място трябва да се посочи поредицата „Славистични изследвания“, основана през 1962 г. от проф. Райнхолд Олеш и издавана до неговата кончина през 1990 г. (последните два тома са излезли посмъртно) в издателство „Бьолау“ (Кьолн, Виена). 60-те тома на тази поредица съдържат фундаментални проучвания за славянските езици и литератури, както и по история и фолклористика, които представляват важен източник на информация в областта на славистиката. Сред публикациите има токове с българска тематика или такива, които вземат отношение към нея: „Кирилometодиа̀на. Към ранната история на християнството у славяните в периода 863–963“ (т. 6, 1964), „Хидронимията на Вардарската система като исторически извор“ (т. 17, 1975) от Иван Дуриданов, „Изследвания по история на балканославянската народна поезия“ (т. 19, 1975) от Хорст Рьолинг, „Славянское население в Албании“ от А. М. Селищев (стереотипно издание с предговор от Р. Олеш, т. 24, 1978), „Грамматика церковно-славянского языка“ от А. Х. Востоков (стереотипно отпечатване, т. 29, 1980), „Славистични проучвания в чест на X международен конгрес на славистите в София през 1988 г.“ (т. 54, 1988),

„Българска граматика и Таблици“ от Неофит Рилски (непроменено стереотипно отпечатване с въведение, издадено от Р. Олеш; т. 41, 1989) или „Езици и нации на Балканите“ (със статии от М. Казак, К. Хеблер, Ст. Хафнер, Й. Хам, К. Ханик, Г. Херинг, К. Х. Менгес, К. Х. Шрьодер; т. 56, 1987). От 1992 г. поредицата е продължена от Ханс-Бернд Хардер, Вернер Лефелт и Ханс Роте под името „Градиво по славянска филология и културна история. Нова поредица. Серия А: Славистични изследвания“. Досега от нея са издадени 18 тома.

Към създадените в Кьолн българистични публикации се числи и дисертацията на Томас Хенингер „Балканска лексика в книжнината на Българското възрождане“ (Balkanische Lexik im Schrifttum der bulgarischen Wiedergeburt, Neuried 1987 = Slavische Sprachen und Literaturen 15), както и монографията му „Зоонимите в България: Балканско vs. славянско през XIX в.“.

Редно е да се спомене освен това обемистото изследване на младия кьолнски историк Даниел Циман „От номадство към велика сила. Възникването на България през ранното Средновековие (VII–IX в.)“ (Köln, Weimar, Wien 2007 = Kölner historische Abhandlungen 43). Българските учени, пребивавали като преподаватели или гости в Славянския институт, също са подготвяли тук статии и книги, които са излезли в България или другаде.

Последното публикувано българистично съчинение „България между Византия и Запада“ поставя началото на поредицата „ZOE. Публикации на Центъра Източна Европа“. Сборникът се опира на едноименния симпозиум, който Славянският институт организира през 2007 г. Той съдържа статии от Даниел Циман, Петер Шрайнер, Аксиния Джурова, Събка Богданова, Благвест Златанов, Волф Ошлис, Боян Вълчев, Улрих Обст и Николай Чернокожев. Чрез тази поредица Центърът Източна Европа придоби още един инструмент за популяризиране на своята дейност.

Проектът България

За да се обедини информацията за дейностите в областта на българистиката в Кьолнския университет, в стартовата страница на Философския факултет е оформена www-страница: <http://bulgarien.phil-fak.uni-koeln.de/>

Накрая още няколко лични бележки

В потока на десетилетията българистиката несъмнено утвърди своето място и своето значение в живота на Славянския институт в Кьолн както по отношение на научните изследвания, така и на обучението. Понастоящем все пак трябва да се констатира, че сегашната програма на регионалните из-

следвания за Източна и Централна Европа (ROME) на практика изключва българистиката. Изучаващите българистика идват по-скоро от славистиката, а в последно време все повече от интегралното обучение или като слушатели от всички факултети. Участието на последните е знак за това, че сред студентите е налице интерес спрямо българския език, литература и култура. От мое гледище тук съществува резерв, който може да се използва по-активно. Първа стъпка биха били модулните задания, които се подготвят сега и които предвиждат по-широко място за българистиката в програмата на отделните специалности.

По различни причини по-интензивното включване на българистиката в предлаганите преподавания има смисъл и занаят. България е интересна не само заради своя език и култура. Днес страната предлага повече възможности за по-нататъшно разширяване на европейската интеграция. Тук от особено значение е икономическата сфера. В тази взаимовръзка Центърът Източна Европа би трябвало да се постарее да събуди и интереса на Факултета по стопански и социални науки за по-тясно сътрудничество. Чрез едно по-интензивно коопериране с Факултета по стопански и социални науки Центърът Източна Европа би могъл да се развие в средище на хуманитарните, стопанските и социалните науки.

За насърчаване на международната мобилност на студентите могат да се използват ресурсите на Софийския университет. На германските студенти той предлага добри предпоставки за практика и частично обучение в чужбина. В него трансферната система на кредитните точки отдавна е в сила и учебните програми са сравними с германските.

Сериозна пречка за ефективна дейност на преподавателите по българистика (и на лекторите изобщо), произтичаща от федералния рамков закон, е краткото времетраене, което е предвидено за тяхната дейност. Докато преди години договорите можеха да се удължават на четири години, сега двугодишното им времетраене трябва да се спазва стриктно. Това време обаче не е достатъчно за едно ефективно ориентиране; едва-що навлязъл в работата, лекторът трябва да си тръгва и тази ситуация не предлага задоволителни перспективи нито за преподавателите, нито за специалността и студентите. Мисля, че решаването на този проблем е в ръцете на университета. Две години са добре за „големите“ езици, тъй като при тях на разположение има достатъчно преподаватели с компетентността на майчин език, които могат да осигурят приемственост. Но при „малките“ езици тази задача стои само пред един-единствен лектор или преподавател.

Боян Вълчев

НАУЧЕН ЖИВОТ

Национална научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“

Националната научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“ (КИННПОР) се изпълнява от Консорциум, в който участват водещи научни организации с постижения в изследване, описание, каталогизиране, съхраняване, структуриране в колекции и масиви, поддържане и популяризиране на българското културноисторическо наследство. Тя е създадена в изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030, с визията България да разполага с модерна и устойчиво поддържана научноизследователска инфраструктура – чрез създаване на съдържание за тази инфраструктура и неговото организиране във високоефективни и широко достъпни онлайн платформи. От друга страна, програмата е необходима за осъществяване на връзката между научните изследвания в областта на хуманитаристиката и други социални сфери – бизнес, образование, неправителствени организации и др.

Специфични цели на програмата са:

- Разработване на дигитални инструменти за изследване, представяне и популяризиране на българското културноисторическо наследство, в това число и създаване на информационни системи и платформи с включена геолокация на културноисторическото наследство в България, с цел неговото изучаване, опазване и популяризиране и превръщането му в общественополезен ресурс.
- Създаване на научноизследователски и образователни програми в областта на българското културно наследство.

От изпълнението на дейностите по националната програма се очаква да бъде оформена концепция за нови съвременни и общодостъпни форми на представяне на научните постижения на хуманитаристиката пред българското общество в областта на културноисторическото наследство, вкл. с из-

ползването на „свързани отворени данни“ (Linked Open Data). Като добавена стойност се очаква и реализацията на научноприложни продукти за повишаване на информираността на широките обществени кръгове по отношение на културноисторическото наследство и националната идентичност в целия хронологичен обхват на изследванията на хуманитарните факултети на висшите училища и на институтите от направление „Културноисторическо наследство и национална идентичност“ на БАН.

Партньори по програмата са:

Софийският университет „Св. Климент Охридски“ – водещ партньор, Българската академия на науките – партньор; Югозападният университет „Неофит Рилски“ – партньор; Пловдивският университет „Паисий Хилендарски“ – партньор; Шуменският университет „Епископ Константин Преславски“ – партньор и Техническият университет – София – партньор.

Основните дейности в Програмата се реализират в рамките на следните работни пакети:

Работен пакет № 1. Дейности по преглед на наличната и създаване на нова научна инфраструктура за изследване на българското културно и историческо наследство

Според предварително одобрената Работна програма на Консорциума за изпълнение на Национална научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“ се изпълнява план за реализация на платформа за представяне на културноисторическото наследство.

Дейностите по работния пакет се изпълняват с водещото участие на ТУ – София. При разработване на софтуерен модел и концепция на платформата са взети предвид научните данни, с които разполагат различните участници в Консорциума. Поръчано е и необходимото оборудване за реализация на платформата и е в процес на реализация тестов модел за демонстрация на данни за българското културно и историческо наследство. Провежда се и активна вътрешна дискусия в Консорциума по отношение на тези данни. В рамките на дейностите по работния пакет се извършва класифициране и структуриране на данните и метаданните в подходящ вид за съхранение и използване в разработваната научна платформа/портал „Виртуален площад за интерактивно представяне на българското културно и историческо наследство“. Предвижда се и кампания за нейната популяризация.

Работен пакет № 2. Дейности по разработването на научноизследователски програми в областта на културноисторическото наследство

В рамките на работен пакет 2 се разработват изследвания в следните тематични области:

- Градска култура от Средновековието до модерната епоха;
- Миграцията и културноисторическото наследство;
- Графично наследство по българските земи;
- Изследване на специализираните производства в древността;
- Културноисторическото наследство в българските земи в контекста на Европа;
- Политиката на държавата спрямо културноисторическото наследство;
- Теренни проучвания на различни социални и религиозни групи, материални и нематериални обекти.

Институциите в Консорциума, изпълняващ националната научна програма, осъществяват различен тип проучвания – археологически, антропологични, етнографски и др. в рамките на посочените тематични полета. В темата за градската култура няколко от институтите на Българската академия на науките през 2019 г. могат да се похвалят със значителни резултати. Успешно са организирани международни научни форуми – „Градът на Балканите: пространства, образи, памет“ – 2–4.10.2019 г., „Граници и граничност в южнославянските култури: градското и библейското“; София, 3–4 октомври 2019 г., осъществяват се изложби, теренни проучвания, събиране на първичен материал – в Пловдив, Шумен, Югозападна България и др. В същия работен пакет се изследват различни проблеми на миграциите от древността до 21 в. Дейностите се осъществяват съвместно с национални и регионални културни институции (музеи, архиви, галерии, културни институти и др.). Националният археологически институт с музей извършва археологически проучвания и популяризация на първото познато технологично солопроизводство в Провадия, което е и първото производство на сол в Югоизточна Европа.

По проблемите, свързани с политиката на държавата спрямо КИН, екип на СУ извърши мащабно проучване и последващ анализ на търсенето и предлагането на културни маршрути и продукти за културния туризъм. В резултат на това са разработени аналитични доклади, с които се дефинират обхватът и класификацията на културноисторическото наследство за целите на туристическото му използване и се прави преглед на ефективността на политиката в сферата на социализацията на културноисторическото наследство и неговата употреба като туристически забележителности, вкл. като пазарна реализация. Документите са предоставени на двете ресорни министерства – Министерството на туризма и Министерството на културата.

В същото тематично поле отново от екип на СУ е проведено изследване на възможностите за професионално развитие в сферата на културното наследство. На базата на проведените изследвания се очаква да бъдат формулирани препоръки и набелязани практически мерки за изграждане на специализирани кадри в областта на културното наследство, които ще бъдат представени на Министерството на културата.

В рамките на работния пакет в СУ се подготвя цялостна стратегия за развитието на българската балканистика до средата на XXI век – чрез осъществяване и разработване на нова модерна концепция за развитието на балканистичните проучвания в България до средата на XXI в., включително и чрез актуализацията на образователните цели, заложи в средното образование. Успешната реализация на поставените научни задачи ще направи академично-образователната сфера по-гъвкава спрямо предизвикателствата, пред които Република България ще се изправи през идните три десетилетия. Темата е особено актуална в контекста на развиващите се в Западните Балкани процеси на евроатлантическа интеграция (Северна Македония, Албания и Косово). Резултатите от осъществената научна задача ще бъдат предоставени на Министерството на външните работи и на Министерството на образованието и науката.

В рамките на работен пакет 2 се реализират и международни научни форуми, които са свързани тематично с областите на научноизследователските програми и целят включването на Консорциума във вече утвърдени изследователски общности. Такъв форум е Осмата международна тематична конференция „Nomads and their Neighbors in the Middle Ages“, която се проведе в София в периода 20–23 ноември 2019 г. В конференцията се включиха над 60 специалисти по темата от над 25 държави (<https://medievalnomads2019.weebly.com/>).

В първата година от функционирането на Консорциума СУ и Шуменският университет организираха Международен уъркшоп по епиграфика и сигилография в град Шумен (28–30 октомври 2019 г.), в рамките на който екипи от изследователски центрове от Западна Европа и България (основно от София, Шумен, Пловдив и Велико Търново) обсъждаха възможностите за задълбочаване на сътрудничеството в изследването на съществуващите описани и неописани епиграфски и сигилографски паметници от българските земи и потенциалът за съвместни изследователски инициативи в рамките на КИННПОР.

Данните за реализацията на описаните научни задачи дават добра основа за по-нататъшно развитие на тематичните области в работен пакет 2.

Работен пакет № 3. Създаване на образователни програми в областта на културноисторическото наследство

При изпълнението на националната програма са реализирани голям брой научни задачи, които да помогнат на участниците в Консорциума да включат в кратки срокове резултатите от научните изследвания по Програмата в обучението на студенти и докторанти. Такъв пример е развитието и разширяването на платформата e-Medievalia в Софийския университет. За по-малко от три семестъра в платформата са включени над 310 нови потребители – студенти, докторанти и постдокторанти са преминали обучение и

тестиране. Платформата беше използвана и при провеждането на Лятна школа (22–27.09.2019) и курс по дигитална хуманитаристика за участници в проекта ReIReS (Research Infrastructure on Religious Studies)¹. И двете събития бяха насочени към специалисти, студенти и докторанти от различни страни на ЕС, като обучението се провеждаше на английски език. Бяха представени постиженията на българската медиевистика и палеославистика и дигиталните ресурси за изследване и изучаване на българското книжовно наследство <http://e-medievalia.uni-sofia.bg>.

В СУ е сформирани интердисциплинарен екип, който да проучи възможностите за професионално развитие в областта на културното наследство. В рамките на изследователската задача е предвидено да бъде разработена база от данни с актуалното състояние на правната инфраструктура на професионалното развитие в областта на културното наследство и публикувани препоръки към институциите на паметта – музеи, библиотеки и архиви.

В БАН за изпълнението на дейностите в работен пакет 3 е сформирани екип за реализация на научна задача за създаване на образователно съдържание по темата езикова и функционална грамотност и обучение по литература за подкрепа на училищното образование. Лекциите от видеолектората „200 минути кирилометодиевистика“, посветен на 1150-годишнината от кончината на св. Константин-Кирил Философ, бяха публикувани в образователния канал на Кирило-Методиевския научен център в youtube по време на извънредното положение <https://www.youtube.com/channel/UCZWJ5qW6J0YVvKEIeN3CMJ7A>.

Работен пакет № 4. Дейности по разработката на научни и научно-приложни продукти

В рамките на работния пакет партньорите по програмата развиват съществуващи и създават нови дигитални инструменти за представяне, класифициране и изследване на културноисторическото ни наследство.

Уникалната система Histdict (<http://histdict.uni-sofia.bg>) представя средновековната българска книжнина и се допълва с нови текстове, речници на средновековния български език, исторически речник, обратен гръцко-старобългарски речник. Системата е чудесен инструмент не само за изследването на българската книжовна история, но и за представянето и популяризирането на българското културно наследство, както и за демонстрирането на достиженията на българските медиевисти навред по света. Чрез европейската инфраструктура за религиозни изследвания Resilience част от текстовете в корпуса ще бъдат преведени на английски език и ще станат достъпни за повече изследователи извън България.

¹ Повече за проекта и участието на СУ в него вж. на <https://reires.eu/>.

Двуетичният корпус на новобългарската преводна рецепция на антични и средновековни латински автори е в процес на изграждане, както и дигиталният модел за кратко описание на архивни единици за нуждите на онлайн потребителите (базиран на съществуващи архивни колекции, които са или слабо проучени, или непроучвани през последните 70 години). Тези научни задачи имат потенциал да въведат в научно обращение непознати или неизползвани данни, имащи отношение към световната хуманитаристика.

Географско-информационната система „Ранното християнство в днешните български земи (по исторически и археологически данни)“, Дигиталният историко-географски справочник на България през епохата на османското владичество и Диахронният исторически и геопространствен анализ на данни за обекти от КИН използват ГИС технологията за описание, класифициране и изследване на културноисторическото наследство по нашите земи. Новите подходи в проучванията са постижение на Националната програма, по която са сформирани интердисциплинарни екипи, работещи по тези проблеми. Пряк досег с данните, събрани и интерпретирани от изследователите, широката общественост ще има през втория етап на изпълнение на програмата през 2020 г., когато тези данни в структуриран и лесен за използване вид станат достъпни в платформата за културноисторическо наследство.

Необработеният засега „скрит архив“ на най-големите дарители в новата история на България – братята Евлоги и Христо Георгиеви, ще бъде използван като ресурс за реконструкция на стопанското и политическото минало. Неговото разкриване в рамките на националната научна програма е и пример за ефективно взаимодействие между Софийския университет и Българската академия на науките. Най-интересните документи ще бъдат достъпни онлайн, а данни за търговската и политическата дейност на кантората на братя Георгиеви в Букурещ ще направят достъпни непознати досега детайли от следосвобожденското минало на България и сложните междудържавни отношения в този период.

БАН разработва софтуерно решение за виртуален музей за представяне и популяризиране на древната история и цивилизация по българските земи. В рамките на отчетния период са публикувани статии по темата на английски език в специализираната реферирана научна поредица с отворен достъп: *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*.

Работен пакет 5. Управление на проекта и публичност

По Програмата са реализирани и следните публични прояви:

- Международна научна конференция „Нему да бъде слава и чест, и почит – 1150 години от кончината на Константин-Кирил Философ“ (13 и 15 февруари 2019 г.), организирана от Кирило-Методиевския научен център при БАН и Факултета по славянски филологии на СУ; докладите вече са издаде-

ни в бр. 3 и 4/ 2019 г. на реферираното в WoS/Scopus списание „Старобългаристика“;

- Фотоизложбата „Столипиново – всеки има история“ на Айдън Четинбостаноглу от гр. Измир в Пловдивския университет е била достъпна за пловдивчани и гости на града между 22 април и 31 май 2019 г.;

- Интерактивната изложба „Искони бѣ слово“, посветена на 1150-ата годишнина от блажената кончина на свети Константин-Кирил Философ, бе показана от 11 до 21 май 2019 г. в централното фоайе на Ректората на СУ;

- На 27 май 2019 г. в Пловдивския университет беше представена книгата на доц. Димо Чешмеджиев „Етюди върху български средновековни култове“;

- ТУ – София организира ежегодно конференция по компютърни науки в Созопол (<http://amee.tu-sofia.bg/>);

- В периода 26–28 август 2019 г. беше проведен Седмият колоквиум по старобългаристика със силно международно участие и тенденция за възстановяването му като постоянно действащ международен форум, който ще се провежда поне веднъж на три години в Софийския университет. Подготовката на сборник с докладите на участниците в колоквиума вече е в ход;

- През септември 2019 г. е реализиран семинар „Сериозни игри и техни образователни приложения“ в рамките на Международна конференция „Цифрово представяне и опазване на културно и научно наследство“ в Бургас;

- През месец ноември – между 20 и 23 ноември – се състоя Осмата международна конференция „Nomads and their Neighbors in the Middle Ages“. Конференцията е международно събитие, чийто домакин е Университетът в Сегед, но през 2019 г. събитието се провежда в СУ и е част от националната научна програма. Сборникът с материали ще бъде издаден от престижното международно издателство Harrassowitz.

В края на 2019 г. от печат излезе *Книгата Григорий Цамблак*, която съдържа оригиналния текст на проповедите на този изключителен старобългарски писател от края на XIV и началото на XV в. и превод на съвременен български език. Официалното представяне на книгата, посветена на 600 години от кончината на Григорий Цамблак, се състоя на 18.12.2019 г. в присъствието на Негово Високопреосвещенство Варненския митрополит Йоан и над шейсет колеги и гости от страната и чужбина. Изданието на текстовете и преводът са дело на проф. Мария Спасова. Поради създалата се епидемична обстановка малко се забави изданието на *Слово в Неделята на всички светии* от патриарх Филотей Кокин, подготвено от проф. Мария Спасова и проф. Иван Христов. Книгата съдържа старобългарския превод и паралелен гръцки текст, които досега не са били публикувани. През май 2020 г. от печат излезе и изданието на капиталния труд на доц. Петър Илчев *Старобългарската глаголица като графична система*, който е уникален по рода си и не е загубил своята актуалност и днес, четиридесет години след написването му.

Предстоящо е и излизането на хартиената версия на втория том на *Речник на езика на Патриарх Евтимий*. Електронният вариант на целия речник вече е достъпен на: http://histdict.uni-sofia.bg/evtdict/evt_search/.

Пловдивският университет издаде монографията на доц. Димо Чешмеджиев *Етюди върху български средновековни култове*. Шуменският университет подготви и публикува следните издания: *Печати на византийската администрация в България (971–1118)* на проф. Иван Йорданов, *Athanasia*, сборник в чест на проф. Пиринка Пенкова-Люежер, *Нидерландски сребърни монети в българските земи (1576–1699)* на доц. Красимир Кръстев.

В Българската академия на науките е подадено за печат изданието: Paneva-Marinova, D., Stoikov, J., Pavlova, L., Luchev, D. (2019) System Architecture and Intelligent Data Curation of Virtual Museum for Ancient History, SPIIRAS Proceedings, 2019, Vol. 18 (2), ISSN 2078-9181 (print), ISSN 2078-9599 (online), DOI: 10.15622/sp.18.2.444-470, SJR: 0.167 (2017), 444–470, достъпно на адрес: <http://proceedings.spiiras.nw.ru/index.php/sp/issue/view/189>.

Монографията *Пътища на балканските зографи* под редакцията на проф. Бисерка Пенкова също излезе от печат. Изданието е двуезично с превод на коментарите на английски език и прекрасни оригинални снимки на стенописите. Екипът на проф. Пенкова в Института за изследване на изкуствата в момента работи по издаването на *Корпус на стенописите от XVI век в България*.

Благодарение на постиженията в рамките на изпълнението на националната научна програма представители на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ получиха покани за участие в две престижни международни изследователски инфраструктури – Resilience, одобрена от ЕК за сформирани на европейска изследователска инфраструктура за религиозни изследвания (RESILIENCE H2020-INFRADEV-2018–2020, ref. № 730895). В нея СУ е официален партньор чрез изследователската група на проф. Анна-Мария Тотоманова (<https://www.resilience-ri.eu/>). ННП КИННПОР предложи Софийският университет да стане официален член на асоциацията The Time Machine project, която предлага нов подход за изследване на европейската културна история чрез употреба на Big data (www.timemachine.eu).

В Пловдивския университет е създаден и функционира Център за изучаване на нематериалното културно наследство (ЦИНКН), който ще продължи изследванията в тази научна област и след края на изпълнението на Националната програма.

Актуална информация за научните прояви и реализацията на дейностите в рамките на националната научна програма може да бъде открита на <http://kinnpor.uni-sofia.bg>.

Анна-Мария Тотоманова
Координатор на ННП КИННПОР

ПРОФИЛИ

Климентина Иванова на 80 години

На 13 февруари тази година един от най-блестящите умове на българската литературоведска медиевистика – проф. д-р Климентина Иванова, стана на 80 години. Животът ѝ е посветен на занимания със средновековните славянски ръкописи, които, както самата тя споделя, са като машина на времето – позволяват връщане назад в епохи, твърде различни от нашата съвременност, и съпреживяване на онова, което споделят книжовниците. Страстта и любовта на Климентина Иванова към ръкописите е осезаема както в увлекателно написаните от нея текстове, достъпни дори за млади и неизкушени от медиевистиката читатели, като *В началото бе книгата...*¹, така и в научните и експертни издания като описа на ръкописите от сбирката на М. Погодин² или тома със съчинения на Климент Охридски³.

Научноизследователският ѝ път започва в Института за литература в Българската академия на науките, където още като докторантка (аспирантка) не просто изследва средновековни славянски паметници, а е ангажирана в описването на все още непроучени такива – една нелека и изискваща знания и компетентности в различни сфери дейност. Именно тогава се среща с големия руски учен Дмитрий С. Лихачов, с когото обсъжда своите идеи за исихазма и по покана на когото заминава за Русия, където специализира в Сектора по стара руска литература в Института по руска литература – Санкт Петербург (1968–1969 г.). Периодът на престоя ѝ в Русия, макар и кратък, е наситен с нови открития, които Климентина Иванова прави, докато описва ръкописите от сбирката на Михаил Погодин, на страниците на които се оказват запазени произведения на български книжовници като Климент Охридски и Константин Преславски.

¹ В началото бе книгата. Книга за старобългарските ръкописи. София: Народна младеж, 1983. (Второ преработено и разширено изд. София: Ариадна, 2002).

² Български, сръбски и молдо-влахийски кирилски ръкописи в сбирката на М. П. Погодин. София: БАН, 1981.

³ Климент Охридски. Събрани съчинения. Т. 2. Обработили: Б. Ст. Ангелов, К. М. Куев, Хр. Кодов, Кл. Иванова. София: БАН, 1977. [Частта на Кл. Иванова – с. 504–509, 546–560, 623–843].

По време на аспирантурата в Института за литература тя развива своя интерес към мистичното учение на исихазма и започва работа върху литературната продукция на Търновската книжовна школа, която е темата на нейния дисертационен труд⁴. Тази проблематиката бележи трайно нейните научни дирения. Книгата ѝ за Патриарх Евтимий⁵, макар и да е увлекателна и да се чете с лекота, е написана с изключително уважение към научната фактология, експертност и познаване на материята. В резултат на заниманията ѝ с книжовното наследство на Евтимий⁶ и неговите съмишленици и последователи се появяват статии, полагащи отделни творби в контекста на византийската литература и даващи важни сведения за гръцките извори на оригиналните славянски съчинения⁷. Климентина Иванова с вещина превежда на съвременен български език Евтимиевите творби, написани с един висок реторичен стил и с изключителното витийство, характерни за представителите на исихазма. Така този труден за четене в оригинал автор чрез изданието *Патриарх Евтимий. Съчинения*⁸ става по-достъпен не само за младите колеги, изучаващи средновековната българска литература като университетска дисциплина, но и за изследователите.

Любовта към ръкописите е водеща през целия професионален път на проф. Иванова, която в продължение на много години, пребивавайки в редица книгохранилища у нас и в чужбина, с внимание, старание и изключителен професионализъм описва съхраняваните там паметници, като е систематизирала събраната информация в лична картотека. През 2008 г. като резултат от това търпеливо събирачество бе публикуван фундаменталният ѝ труд *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica* (2008). Каталогът, изработен по модела на *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, включва сведения за стотици преводни и оригинални славянски съчинения, поместени в южнославянските сборници с календарен състав. Той е не само значимо постижение с из-

⁴ Агиографската продукция на Търновската книжовна школа. [Автореферат на кандидатската дисертация]. София, 1979.

⁵ Патриарх Евтимий. София: Народна просвета, 1986.

⁶ Какво знаем и какво не знаем за книжовната дейност на св. Патриарх Евтимий. – В: *Сребърният век: нови открития*, София: Гутенберг, 2016, 61–90.

⁷ Патриарх Евтимий и агиографската традиция в средновековната литература (650 години от рождението му). – *Литературна мисъл*, 21, 1977, 10, 90–99; Житието на Петка Търновска от Патриарх Евтимий (Източници и текстологически бележки). – *Старобългарска литература*, 8, 1980, 13–36; Византийските източници на Похвалата за Константин и Елена от Евтимий Търновски. – *Старобългарска литература*, 10, 1981, 3–15; Похвалното слово за Йоан Поливотски от Евтимий Търновски. – *Старобългарска литература*, 12, 1982, 30–53; Литературни наблюдения върху две похвални слова от Евтимий Търновски. – *Старобългарска литература*, 14, 1983, 10–36;

⁸ Патриарх Евтимий. Съчинения. София: Наука и изкуство, 1990. [Съставителство, послеслов, бележки и преводи].

ключителна научна стойност, но и базисен справочник и неизменна отправна точка за всеки изследовател, заниманията на когото са в областта на агиографията – на житийните и панигиричните произведения и на сборниците с постоянен състав, организирани според неподвижния празничен календар. Работата по описването и каталогизирането на южнославянските календарни сборници, както и детайлното им познаване, е довела изследователката до важни заключения за същността, особеностите и разпространението на този тип състави. Така още в края на 70-те – началото на 80-те години на XX век се появяват основополагащи изследвания, посветени на класификацията и типологизацията на сборниците в кирилската ръкописна традиция, даващи не само сведения за малко известни и (или) неизвестни и непроучени състави, но и дискутиращи редица теоретични въпроси за същността и съставителските принципи, на които са подчинени ръкописите, разпространявани сред православните славяни⁹. Тази проблематика не спира да занимава проф. Иванова и през последните двадесет години на нея са посветени немалко значими и проникновени статии и студии¹⁰, някои от които ревизират предходни постановки по отделни въпроси¹¹.

⁹ Структурно-типологична характеристика на чети-минейните сборници в южнославянската и руската литература (XIV–XVII в.). – В: *Славянска филология*, 16. София, 1978, 66–77; Агиографско-хомилитични сборници с устойчив състав в южнославянските литератури. – *Cyrrillomethodianum*, 5, 1981, 11–19; Класификация, типология и каталогизация на някои типове сборници в балканската славянска ръкописна традиция. – В: *Славянска палеография и ди пломатика*, 2. *Лекции от Втория семинар по славянска палеография и дипломатика* (СИБАЛ. *Balkanica III. Etudes et documents*, 4). София, 1985, 173–18; Агиографските произведения на Симеон Метафраст в състава на южнославянските календарни сборници. – В: *Преводите през XIV столетие на Балканите. Доклади от международната конференция. София, 26–28 юни 2003*. София, 2004, 249–267 и др.

¹⁰ „Западни“ светци в състава на староизводните чети-миней (Предварителни бележки). – В: *Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. Ценности, традиции, обичуване*. София: Гутенберг, 2002, 349–369; Хилендарски чети-миней на монах Аверкие от XVII в. – В: *България и Сърбия в контекста на византийската цивилизация. Сборник статии от българо-сръбски симпозиум 14–16 септември 2003*, София. София: АИ Марин Дринов, 2005, 313–327; Некоторые проблемы изучения южнославянской переводной агиографии. – *Hagiographia Slavica (Herausgegeben von Johannes Reinhart). Wiener Slawistischer Almanach*, 82, 2013, 67–90; Иванова, Кл., Е. Велковска. Хиландарская рукопись № 404 (предварительные заметки к истории новоизводных триодных панигириков на Афоне). – В: *Афон и славянский мир. Сборник I. Материалы международной научной конференции, посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе, Белград, 16–18 мая 2013 г.* Святая Гора Афон, 2014, 235–255.

¹¹ Уточнения към състава на чети-миней от Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ № 1039. – В: *...Някъде оученикъ надъ оучителемъ своимъ. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Иван Добрев, член-кореспондент на БАН и Учител*. София:

Като вещ познавач на славянското кирилско ръкописно наследство Климентина Иванова прави изключително ценни открития на непознати текстове или на неизвестни преписи на произведения, които стават достояние на научната общност благодарение на нейните публикации¹². Така в научно обращение влизат важни химнографски произведения от епохата на Първото българско царство¹³. С широтата на своята култура и познания в областта на богословието Климентина Иванова е и сред най-задълбочените познавачи на старобългарската химнография. Тя пише редица изследвания, посветени на песеннопоетически текстове, като по този начин двете линии на научните ѝ интереси – към агиографията и към химнографията – се засрещат, за да уплътнят картината на средновековната ни книжовност, представена в трудовете ѝ.

Професор Иванова е дългогодишен преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където чете лекции по старобългарска литература и по различни избираеми дисциплини в полето на славистичната медиевистика сред студенти българисти, слависти, балканисти. И днес все още студентите в магистърската програма „Старобългаристика“ на Факултета по славянски филологии в Софийския университет имат късмета и щастието да слушат завладяващото слово и да се радват на харизматичното присъствие на проф. Иванова. А тя не спира да увлича младите ни колеги и с внимание и любов да ги посвещава в науката. Всеотдайността в работата с нейните студенти и млади възпитаници е вероятно и основен мотив да се направи средновековното българско литературно наследство достъпно за по-широка публика. Благодарение на Климентина Иванова днес разполагаме с

УИ Св. Климент Охридски, 2005, 263–279; Староизводните календарни сборници в *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica* – допълнения и корекции. – В: *Агиославика. Проблеми и подходи в изследването на Станиславовия чети-миней (Доклади от едноименната конференция, 21 май 2013)*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2016, 150–168.

¹² Две неизвестни старобългарски жития. – *Литературна история*, 1, 1977, 57–65; Неизвестна служба за св. Кирил в състава на Празничен миней от XVII в. – *Palaeobulgarica*, 16, 1992, 2, 16–32; 3, 37–40; An unknown work of St. Romil of Vidin (Ravanica). – *Palaeobulgarica*, 17, 1993, 4, 3–15. [В съавторство с Пр. Матеич]; Неизвестна сръбска служба за св. Ахил Лариски (Преспански) – *Старобългарска литература*, 31, 1999, 24–40;

¹³ Два неизвестни азбучни акростиха с глаголическа подредба на буквите в среднобългарски празничен миней. – В: *Константин-Кирил Философ. Доклади от Симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му*. София: БАН, 1971, 341–365. Неизвестна служба за св. Кирил в състава на Празничен миней от XVII в. – *Palaeobulgarica*, 16, 1992, 2, 16–32; 3, 37–40.

незаменими христоматии като *Тържество на словото*¹⁴, *Стара българска литература. Житиенписни творби*¹⁵, *Българска литература и книжнина през XIII в.*¹⁶ – авторитетни и прецизно изработени, съпроводени с пояснителни статии и бележки, издания.

Професор Климентина Иванова е учен с неизчерпаема енергия и изследователски хъс. През последните години тя продължава да изучава славянското ръкописно наследство¹⁷, да прави нови открития¹⁸ и да работи върху описването на ръкописи и ръкописни сбирки¹⁹. Последната нейна книга *Ръкописи, автори, творби*²⁰ бе публикувана през 2018 г. В нея са поместени изследвания, писани в широк времеви диапазон – от 1970 до 2013 г., но актуализирани – редактирани и снабдени с бележки, които представят съответното изследване с оглед на актуалната към настоящия момент изследователска перспектива. По този начин те придобиват нов облик заради представянето им в контекста на най-новите изследвания, но също и заради събирането им и *съ-поставянето* им в нова книга с нейната специфична концепция за идейна единност.

Да се опишат в кратък текст всички научни приноси на колосален учен като проф. Климентина Иванова е невъзможно. В краткия обзор са представени само основните линии в научните постижения на проф. Иванова, която е и заслужено удостоена заради тях с няколко награди – Кирило-Методиевска награда на Българската академия на науките (1978) и с Голямата специална награда на „Портал Култура“ за 2018 г. заради „нейния изключителен принос

¹⁴ Тържество на словото. Златният век на българската книжнина. София: Агата-А, 1995. [Съставителство, преводи, редакция и научен коментар Кл. Иванова, Св. Николова.

¹⁵ Стара българска литература. Т. 4. Житиенписни творби. София: Български писател, 1986. [Съставителство, преводи, редакции, научен коментар].

¹⁶ Българската литература и книжнина през XIII в. София: Български писател, 1987. [Частта на Кл. Иванова – с. 49–67, 205–230, преводи и коментар].

¹⁷ Неизследван превод на житието на една византийска императрица. – В: *Светци и свети места на Балканите. Старобългарска литература*, 47, 2013, 121–147. [В съавторство с Ив. Петров].

¹⁸ Новооткрити фрагменти от Празничен миней № 23 в Архива на Българската академия на науките. – *Palaeobulgarica*, 35, 2011, № 3, 3–30.

¹⁹ Каталог на славянските ръкописи от Зографската света обител [№ 287–405]. Зографски манастир. Света гора. Ч. 1, 2017. [В съавторство с Е. Мусакова, свещ. Козма [Красимир] Поповски, П. Петков, А. Бояджиев, А. Бобев, Л. Ненова, М. Димитрова].

²⁰ Ръкописи. Авторы. Творби. Kraków, 2018. (= *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*. Т. 14. Seria poświęcona starożytnościom słowiańskim).

в текстологията на старобългарската литература и гражданската ѝ позиция в отстояването на истината в трудни и смутни времена“ (1 ноември 2018).

Изключителен учен и ерудит, учител и просветител, Климентина Иванова свързва своя академичен път и с трите научни институции в България, занимаващи се със старобългаристика – Института по литература, Катедрата по кирилометодиевистика в Софийския университет и Кирило-Методиевския научен център към БАН, където и до днес неуморно продължава научните си занимания.

Да пожелаем на юбилярката да е жива и здрава и още дълги години да ни радва със завладящото си присъствие и да ни вдъхновява с проникновениите си научни постижения.

На многая и благая лета!

Диана П. Атанасова

Марта Форсайт на 80 години

Името на Марта Форсайт е известно поради дългогодишната ѝ работа като секретар на Международната асоциация за българистика на Северна Америка, но също така и поради нейните приноси в областта на българския фолклор. Тя е родена през 1940 г. в Дейтън, Охайо, САЩ и живее отдавна в Нютон, Масачузетс. Завършва Женския колеж Радклиф при Харвардския университет през 1962 г. и получава магистърска степен от Калифорнийския университет, Лос Анджелис (UCLA) в 1964 г. по славянски езици и литература. След това преподава руски език в Масачузетския институт за технологии (MIT), преди да стане независим учен, занимаващ се с български фолклор. Посещава над шестнадесет пъти България, няколко пъти като стипендиантка на фондация IREX (1980–1981), на Фулбрайт (1988) и други организации, събира и записва традиционни народни песни в различни населени места. Тя транскрибира и превежда текстове на български народни песни, изнася лекции, работи със състави за българска народна музика и популяризира българския фолклор сред широка аудитория. Тя е един от основателите на Бостънския ансамбъл за български народни песни „Здравец“.

Марта Форсайт събира изключително богат архив от записи и двеста 90-минутни касети с повече от 4000 автентични народни песни от Югозападна България, които записва през 1978–1983 (Martha Forsyth Collection of Bulgarian Recordings, AFC 2006/046). Този архив тя дарява на Archive of Folk Culture, American Folklife Center при Библиотеката на Конгреса във Вашингтон, САЩ. Нейните публикации включват ценни извори: *Listen, Daughter and Remember Well...: The Songs and Life of Linka Gékova Gérgova from the Village of Bistritsa. / Слушай, щерко и добре запомни...: Песните и живота на Линка Гекова Гергова от село Бистрица, Софийско* (двуезично изд.) (София, 1996) и три компактдиска със записи от нейните полеви изследвания в България: *Two Girls Started to Sing: Bulgarian Village Singing*, CD (Rounder #1055, 1992); *Traditional Song I: A Geographical Tour* (1983); *Traditional Song II: Songs for Various Functions* (1983); редактор е на *Vergilij Atanasov: The Bulgarian Gaida (Bagpipe)*, книга, записана на компактдиск (Нютон, Масачузетс, 2020). Нейната статия „BSA History: An Overview“ (2016) е публикувана на уебсайта на BSA (<https://bgstudies.org/about-us/history>).

В продължение на години, от 1978 г., тя администрира уебсайта: <http://martha.forsyths.org/> (Bulgarian village singing: Treasures from the research of Martha Forsyth), където пише блогове за българското народно пеене, коментира текстове, а също там могат да се чуят някои от нейните оригинални

записи. Тя е редактор на дигиталния речник на български диалектни думи, експониран на уебсайта: https://bgdialectglossary.fandom.com/wiki/Bulgarian_Dialect_Glossary. Това е допълнителен принос в развитието на българистиката в чужбина.

Освен че е специалист по песенен фолклор, Марта Форсайт е майстор на традиционното украсение, направено от мъниста, което е изучила в с. Сърница, в Западните Родопи. Съоснователка е на инициативата „Beads Without End“ с изящни образци на накити (фотографии на сайта: <http://forsyths.tripod.com/bwe/Gallery/index.html>). Тя е и майстор на колани в традиционен български стил. Отдавна участва в ансамбли за български народни танци. Запозна се с нея през 1980-те години при сбирките на един ансамбъл за балкански народни танци в MIT в Кембридж, Масачусетс, много преди да работя заедно с нея в Асоциацията по българистика.

Богатата ѝ дейност е отразена в няколко интервюта: „Марта Форсайт: над 40 години с екзотичния и магически автентичен български двуглас“ с Даниела Константинова от Българското национално радио, 17 юни 2017 г. (<https://bnr.bg/post/100842903/marta-forsait-nad-40-godini-s-ekzotichnia-i-magicheski-avtentichen-balgarski-dvuglas>); седмичното предаване „Иде нашенската музика!“ с Даниел Спасов, Българска национална телевизия (<https://www.bnt.bg/bg/a/orlin-delibaltov-antoniya-rangelova-i-ansambl-razmetanitsa-10062017>), май 2017 и др.

От 1982 до 2014 г. е секретар/касиер на Международната асоциация за българистика на Северна Америка (Bulgarian Studies Association). Марта Форсайт е наградена с грамотата „За заслуги към българистиката“ от Управителния съвет на БАН през 2010 г. за принос в изследване на българския фолклор и значителни заслуги към българистиката като секретар на Асоциацията за българистика (BSA) в САЩ. Наградата беше връчена на двустранната конференция на Асоциацията през 2013 г. в Юджийн, щат Орегон. Името ѝ се нарежда сред уважаваните учени в световен мащаб поради нейния несъмнен принос в изследване на българския фолклор и по-специално за популяризирането на българската народна култура в САЩ и в други страни.

На многоя лѣта!

Синтия Вакарелийска

Мари Врина-Николов на 60 години

Мари Врина-Николов (Франция) е задълбочен изследовател на българската литература и култура и водещ преводач от български във Франция. Тя е родена на 29 юли 1960 г. в Невер. Дипломира се като лингвист в Университета Париж-V (1983), като българист в INALCO и като магистър по класически литератури (1985). Възпитаник е на *Екол нормал сьупериор* (ENS Ulm-Jourdan). Веднага след това започва да преподава български език в Националния институт за източни езици и култури в Париж (INALCO), където по-късно е избрана за доцент (2004) и професор (2009) по български език и литература. През 1990 г. защитава докторска теза с труд върху експресивните частици в съвременния български език. Била е гост-професор в НБУ (София) и в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, водила е университетски курсове в Националната асоциация за подготовка и усъвършенстване в областта на книгоиздаването (Association nationale pour la formation et le perfectionnement professionnels dans les métiers de l'édition), както и в Техеран (Иран) и в Самарканд (Узбекистан). Заемала е редица академични постове в INALCO, а от 2019 г. е директор на издателството на Института. През периода 1994–1998 г. е аташе към Френския институт в София, а след това – във Френското посолство в Будапеща.

Проф. Врина-Николов е член на редакционните съвети на редица научни издания в България – на списанията *Литературна мисъл*, *Литературата*, *Балканско езикознание*, *Език и литература*. Тя е създател на френскоезичния сайт за българска литература litbg.eu, включва се като експерт в работата на *Къща за литература и превод* (София). Автор и съавтор е на няколко учебника по български език и на кратки българо-френски и френско-български речници.

Разностранната ѝ и плодотворна дейност става повод проф. Врина-Николов да бъде отличена с почетна грамота „за принос в разпространението и развитието на българската култура“ от Министерството на културата на Република България (1997), грамота за заслуги към българистиката „за съществен принос в литературния анализ и разпространението на българската литература“ от БАН (2001), почетно отличие орден „Arts et Lettres“, степен „Chevalier“, от Министерството на културата на Република Франция (2004), „Златен век“ от Министерството на културата в България (2015).

От няколко години тя има и българско гражданство, получено по заслуги. Почетен член е на Сдружението на българските писатели (2003).

Основните сфери на научни интереси на проф. Врина-Николов са българската литература и култура в тяхната цялост и особено през XIX и XX век

и в наши дни, както и промените, настъпили след падането на Берлинската стена. Постоянни и разгърнати са интересите ѝ в областта на теорията на превода, като първоначално тя се опира главно на френски и български, а в последните години интересите ѝ се разширяват и по посока на културата на перси (чийто език изучава), евреи, арменци... Това я води до проблема за литературите на малцинствата и до ревизиране на представата за „литературно пространство“. Траен е интересът на проф. Врина-Николов към българския исторически роман и начините, по които се представя миналото в него. И като теоретик и историк на превода, и като изследовател на българската литература проф. Мари Врина-Николов има безспорни приноси, които са оценени високо от колегията и в България, и по света.

Мари Врина-Николов е високо ценен и награждаван преводач на българска литература в едни много широки хронологически и жанрови граници. Тя е превела редица важни български творби, като някои от тях излизат с нейни предговори. Мари Врина-Николов представя на френската публика както класици като Иван Вазов (*Под игото*), Алеко Константинов (*Бай Ганьо*), Йордан Йовков (*Старопланински легенди*), така и големите автори от втората половина на XX век – Ивайло Петров, Йордан Радичков (7 книги), Вера Мутафчиева, Цветан Стоянов, Константин Павлов, Веселин Бранев, Виктор Пасков (3 книги). Мари Врина-Николов внимателно следи и отлично познава и по-новите автори (в разговорите ни се усещам некомфортно, когато тя заговори за книга, която не съм чел) и това я отвежда до преводите ѝ на Кирил Кадийски (3 книги), Севда Севан (2 книги), Емилия Дворянова (3 книги), Елена Алексиева, Георги Господинов (3 книги), Захари Карабашлиев, Теодора Димова (2 книги), Алек Попов, Димана Трънкова и др. В неин превод излизат и съставените от Цветан Тодоров значими сборници *В името на народа* и *Крехкостта на доброто* (*La fragilité du bien*), както и някои академични издания, публикувани в България, като сборника *Кафене Европа*. Трудно е да се изброят значимите български автори, от които Врина-Николов превежда отделни есета и статии – Бл. Димитрова, Б. Богданов, Ц. Бояджиев, Ив. Дичев...

Трябва да се подчертае, че практически всички тези издания са резултат от личната инициатива на преводачката да заинтересува френските издатели с българските книги, които тя е избрала. Особено ценни са усилията на Врина-Николов да представи на френската публика преведените от нея автори и книги, както и други български творци, които гостуват в родината ѝ. Когато човек се вгледа в книгите, които Врина-Николов превежда, както и в изследванията ѝ за български автори и процеси, няма как да не забележи, че подборът издава, от една страна, безупречния ѝ вкус и пристрастия, а от друга – желанието да се представи един доста широк спектър от актуални явления.

Преводите на М. Врина-Николов са отличавани и в родината ѝ, и у нас. Още през 1990 първият ѝ превод – *Балада за Георг Хениг* от Виктор Пасков – получава награда за най-добър превод на Международния панаир на книгата в Бордо. Следват *Prix Max Jacob étranger* (2001) за превод на К. Кадийски,

Prix Jan Michalski (2016) за превод на Г. Господинов. В България Съюзът на преводачите отличава нейния превод на *Ние, вработените* от Йордан Радичков (1998), а през 2017 преводът ѝ на *Усмивката на кучето* от Димана Трънкова получава наградата Перо.

Проф. Врина-Николов е постоянен и активен сътрудник на практически всички френски и много други чуждестранни издания, в които е представяна българската литература. Нейни статии са публикувани в научни списания като *La Revue des Études slaves*, *Les Cahiers balkaniques*, *Bulletin de la société de linguistique de Paris*, *Bulletin du Centre d'études balkaniques*, *Les Cahiers slaves*, *Études*, *Litterall*, *Slavica bruxellensia*, *Caietele Echinoc*, *TransLittérature*, *Europe*, *Chroniques du çà et là*. Важно е нейното участие в авторитетни справочници като *Dictionnaire universel des Littératures* (PUF, Paris, 1994, vol. II), *Dictionnaire universel des créatrices*, éditions des femmes (2013).

Многобройни са участията ѝ в различни научни сборници, на някои от които тя е и съставител: *Sans faucille ni marteau, Ruptures et retours dans les littératures européennes post-communistes* (Clara Royer et Petra James dir.) (Peter Lang, 2014), *Drôles d'individus. De la singularité individuelle dans le Reste-du-monde* (dir. Emmanuel Lozerand), (Paris: Klincksieck, 2014), Patrick Maurus, Marie Vrinat-Nikolov, Mourad Yelles (dir.) *Traduire la pluralité du texte* (Paris, L'Improviste, 2015), *La France et l'Europe médiane, médiateurs et médiations* (Paris: IES, 2016), Alexis Nouss, Crystel Pinçonat et Fridrun Rinner (dir.), *Littératures migrantes et traduction* (Aix: Presses universitaires de Provence, 2017), Alexis Nouss, Crystel Pinçonat et Fridrun Rinner (dir.), *Littératures migrantes et traduction* (Aix, Presses universitaires de Provence, 2017), *Critique littéraire et espaces postmodernes*, Pierluigi Pellini (dir.), (Berne, Bruxelles, Berlin, NewYork, Peter Lang, 2018), Amaury Dehoux (dir.), *Centres et périphéries de la littérature mondiale. Une pensée connectée de la diversité* (Paris, Connaissances & Savoirs, 2018), *Mapping Multilingualism in 19th Century European Literatures. Le plurilinguisme dans les littératures européennes du XIXe siècle* (Berlin-Münster-Wien-Zürich-Londres LIT-Verlag, 2019), *La mer Noire comme espace culturel et littéraire* (Tbilissi: Ilia State University Press, 2019).

Проф. Мари Врина-Николов се откроява сред не особено многобройната група изследователи и преводачи, посветили се на българската култура. Много пъти и при различни ситуации съм имал възможност да се убедя в искрената ѝ любов към България, към българския език, който тя владее до съвършенство и е критична към всяка проява на езикова немарливост, към българската литература, която познава в дълбочина и към природата и хората тук. А също и в нейната визискателност към колеги и автори, и особено – в нейната самовизискателност. Вярвам, че това са трайни връзки и чувства и затова ще си позволя да пожелаая на българската култура повече такива познавачи, анализатори и преводачи като проф. Мари Врина-Николов.

Избрана библиография

Книги

- Експресивните частици в съвременния български език*. Велико Търново: Абагар, 1999.
- Grandeur et dérision du pouvoir dans la littérature bulgare*. Choix de textes contemporains traduits, avec introduction sur la littérature bulgare, notices biographiques et bibliographie, Arras, Artois Presses Université „Les Cahiers scientifiques“, 2000.
- Le traducteur, un lecteur modèle? Преводачът, образцов читател?* Recueil bilingue (français et bulgare) d'articles. Sofia: éditions Colibri, 2001.
- Отвъд пределите на превода. История на една дихотомия*. София: Колибри, 2004.
- Miroir de l'altérité : la traduction (deux exemples emblématiques de la constitution d'une langue-culture par la traduction en Europe : la Bulgarie et la France, IXe-début XXe siècle)*. Grenoble: éditions ELLUG, 2006.
- Histoire de la Bulgarie, au pays des roses*. Brest: éditions Armeline, 2008 [En collaboration avec Georges Castellan].
- Shakespeare a mal aux dents (Que traduit-on quand on traduit ?)*. Presses de l'INALCO, 2018 [En collaboration avec Patrick Maurus].
- Histoire de la traduction littéraire en Europe médiane*. Rennes: PUR, 2019 [En collaboration avec Antoine Chalvin, Katre Talviste, Jean-Léon Muller].
- Le corps dans les cultures du monde*. Paris: Karthala, 2020 [en collaboration avec François Macé].

Справочници

- Le bulgare sans peine*, éditions Assimil. 2001 [Marie Vrinat-Nikolov, Sylvina Mikhailova, Stoyka Mikhailova].
- Guide de conversation bulgare à l'usage des Français*. Sofia: éditions Colibri, 2005 [En collaboration avec Dessislava Spassova].
- Découvrir et pratiquer le bulgare*, manuel multimédia de bulgare pour étudiants francophones. Paris: éditions l'Asiathèque, 2007 [CD-Rom, manuel et site Web, en collaboration avec Tsvétiléna Krastéva et Yonka Tchoukanova, sous la direction de Marie Vrinat Nikolov, dans le cadre du projet Lingua ALPCU souscrit par l'INALCO pour le bulgare, le slovaque et le slovène].
- Le bulgare de poche*, éditions Assimil, 2009.
- Dictionnaire de poche bulgare-français, français-bulgare*, éd. Yorann Embanner, 2011.
- Un nouveau *Le bulgare* (collection “sans peine”). Éditions Assimil, 2020 [collaboration avec Snejana Gadjeva].

Антологии

- Anthologie des Belles étrangères* (en collaboration) Paris: L'Esprit des Péninsules, 2001.
- Ciel nocturne* (en collaboration), douze poètes et nouvellistes bulgares et français (bilingue), Paris: éditions l'Inventaire et association Balkans-Transit, 2006.
- Narrateurs contemporains bulgares* (en collaboration). Sofia: Voennio izdatelstvo, 2006.
- Concerto pour phrase: 17 récits bulgares contemporains traduits sous la direction de Marie Vrinat*. HB éditions, 2008 (en collaboration).

Елена Иванова на 60 години

Проф. Елена Юриевна Иванова, доктор на филологическите науки, е сред най-добрите познавачи на българския език в наши дни. Тя владее българския като роден и е един от най-дейните българисти и слависти в наше време. Талантлив и трудолюбив изследовател, проф. Иванова съумява да изследва граматиката на българския език като прокарва връзки и паралели при синтактичните явления, важни за разбирането на езика не само в рамките на славистиката и балканистиката, но и по-общо за принципите на функционирането на граматичните типологични модели при различни езикови семейства.

Днес проф. Иванова е преподавател в Катедрата по славянски филологии във Филологическия факултет на Санктпетербургския университет. Завършва същия факултет през 1982 г. със специалност „Славянски езици и литератури“ и специализация „Български език и литература“. Разпределена е в същата година като преподавател по български и руски език в Алтайския държавен университет. През 1988 г., след завършването на аспирантурата, Елена Иванова започва работа в Катедрата по славянски филологии на родния си университет отначало като асистент, а след това последователно като старши преподавател (1992 г.), доцент (1994 г.) и професор (2005 г.). Чете лекции по синтаксис и теоретична граматика на съвременния български език, по актуални проблеми на славянското езикознание, както и спецкурсове на синтактична и общолингвистична проблематика. Нейните дисциплини обхващат всички степени на висшето образование. Сред тях са „Съпоставителна граматика на славянските езици“, „Проблеми на морфологията и синтаксиса на българския език“, „Теоретична граматика на българския език“, семинарите „Дискусионни въпроси на българската граматика“, „Аспирантски семинар“. Води и практически занятия с използването на информационни образователни технологии в обучението по чужд език.

Елена Иванова е ръководител на аспирантурата „Славянски езици“ във Филологическия факултет на Санктпетербургския университет и осъществява научното ръководство на редица курсови работи, кандидатски и докторски дисертации в това направление.

През 1987 г. защитава кандидатска дисертация върху проблеми на експресивния синтаксис на българския език. През 1994 г. се хабилитира за доцент по съвременен български език. Дисертацията ѝ за научната степен „доктор на филологическите науки“ е сравнителна и типологична. Посветена е на логико-семантичния аспект на изречението (в руския и българския език) и е защитена през 2003 г. по две специалности: руски език и славянски езици.

Проф. Иванова е увлекателен лектор. Тя е участник в редица международни научни форуми – конгреси на славистите, конгреси по българистика и на МАПРЯЛ. Неоднократно е била гост-лектор в научни институции на България, Северна Македония, Полша, Унгария, Финландия.

Тя е добре познат специалист в областта на славистиката. Нейните изследвания в областта на синтактичната семантика на българския език имат принос за теоретичната лингвистика, като в същото време запазват своя непосредствен приложен характер. Подобно умение, да се открие по ясен начин значението на конкретни езикови явления като част от една по-обща картина на лингвистични типологии и универсалии, е рядкост. Затова и нейната монография „Логико-семантичские типы предложений: неполные речевые реализации“ (Санкт Петербург, 2003 г.) получава първа награда в конкурса за научни изследвания на Филологическия факултет на Санктпетербургския университет.

На проф. Иванова дължим важни наблюдения върху съпоставителния синтаксис между българския и руския език в написаната съвместно с Алла Градинарова книга „Синтаксическая система болгарского языка на фоне русского (Москва: Языки славянской культуры, 2015). Това е първото и уникално по своите методи и резултати от анализа проучване. Частта на Е. Иванова върху строежа на българското изречение и неговата семантика е принос не само за изучаването на граматиката на българския език. Тази част ни помага по-добре да разберем специфичните черти на езика ни чрез открояването на неговите уникални черти в типологичен и сравнителен план.

Именно изследването на балканските и славянските езици в типологичен аспект и по-специално проучването на взаимодействието на морфология, синтаксис и семантика е една от любимите теми на Елена Юриевна. На тази тема са посветени написаните от нея три глави в типологичната и общолингвистична монография „Архитектура клаузы в параметрических моделях: синтаксис, информационная структура, порядок слов“ (ред. А. В. Циммерлинг, Е. А. Лютикова. Москва: Языки славянской культуры, 2016). Тук трябва да споменем и поредицата от доклади на Елена Иванова на международната конференция „Типология морфосинтаксических параметров“ (Москва: Московски държавен университет, 2014–2016).

Доброто познаване на българския език позволява на Елена Иванова, заедно с други автори, да напише един от най-добрите учебници по български език (Иванова, Е. Ю., Зоя Шанова, Димитринка Димитрова. Болгарский язык. Курс для начинающих. СПб.: КАРО, 2011; 2. изд. СПб.: КАРО, 2014; 3. изд. СПб.: Каро, 2017). За кратко време този учебник се превръща в най-популярното средство за изучаване на български език от рускоезични ползватели и днес се счита за важна отправна точка при запознаването с българския език и култура. Самият факт, че за кратко време претърпява три издания, е достатъчно показателен.

През последните години проф. Иванова участва в редица руски и международни проекти. От тях бихме открили няколко с особен акцент върху българския език и неговата съпоставка с руския: „Синтаксическая система болгарского языка на фоне русского“ (2012–2013 г., ръководител), „Южнославянская да-конструкция и ее русские параллели (2014–2016 г., ръководител), „Взаимодействие механизмов грамматики в языках мира“ (2014–2016 г.), както и съвместните българо-руски „Болгаро-русские параллели в лингво-литературном и педагогическо-историческом контексте“ (2014–2016 г., изпълнител) и „Эволюция грамматического строя русского и болгарского языков в сопоставительном аспекте: корпусный анализ и формальные грамматики (2018 – текущ).

Елена Юриевна е внимателен читател с прецизен редакторски поглед. Затова е ценен участник в международните редакционни съвети на редица известни научни списания: „Болгарская русистика“ (София, България), „Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН (София, България), „Славистика“ (Славистично общество на Сърбия), „Филология и человек“ (Барнаул, Русия).

За своята научна и преподавателска дейност проф. Елена Иванова получава признание от няколко места. Награждавана е от българското Министерство на образованието и науката с медал „Паисий Хилендарски“ (2008 г.) и с почетен знак и грамота „За заслуги към българското образование“ (2013 г.). През 2014 г. получава грамота на Консулството на България в Санкт Петербург за изучаването и популяризирането на българския език. Министерството на образованието и науката на Руската федерация я удостоява с почетна грамота през 2017 г.

Да ѝ пожелаем все така с вдъхновение и талант да изследва българския език в сравнителен и типологичен план. И все така с любов и всеотдайност да популяризира българската култура. На многая лета!

Андрей Бояджиев

Публикации

Научните интереси на Е. Ю. Иванова са насочени главно в областта на българистиката и славистиката, към руско-българската съпоставителна граматика и към типологичните проучвания в областта на синтаксиса и изреченската семантика. Автор е на повече от 200 публикации. Тук е представен списък на нейни монографии и на публикуваните ѝ изследвания в сборници и в научната периодика за последните пет години.

Монографии

1. Иванова, Е. Ю., А. А. Градинарова. *Синтаксическая система болгарского языка на фоне русского*. Москва: Языки славянской культуры, 2015.
2. Иванова, Е. Ю. *Сопоставительная болгарско-русская грамматика*. (Под ред. Ст. Димитровой). Т. 2: Синтаксис. София: Велес, 2009.
3. Иванова, Е. Ю. *Логико-семантические типы предложений. Неполные речевые реализации* (в русском и болгарском языках). Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2003.
4. Иванова, Е. Ю. *Конструкции экспрессивного синтаксиса в современном болгарском языке*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 1999.

Учебники, учебни помагала

5. Иванова, Е. Ю., З. К. Шанова и Д. Димитрова-Маринова. *Болгарский язык. Курс для начинающих*. Изд. 3., поправлено. Санкт-Петербург: Издательство Каро, 2017 (1. изд. 2011, 2. изд. 2014).
6. Градинарова, А.А., Е. Ю. Иванова. *Болгарская пунктуация в сопоставлении с русской: учеб. пособие*. Санкт-Петербург: СПбГУ. РИО. Филологический факультет, 2014.
7. Иванова, Е. Ю. *Болгарский язык. Функционально-коммуникативный синтаксис*. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2006.

Главы и статьи в сборники и монографии (2015–2020 г.)

8. Иванова, Е. Ю. Болгарският език в руската лингвистика от ХХI век: типологически и синтактични изследвания. В: *Българистиката в Европа – настояще и бъдеще / Bulgarian Studies in Europe: Present and Future*. София: Изток-Запад, 2019, 267–276.
9. Иванова, Е. Ю. Присубстантивные придаточные с изъяснительно-определятельным значением: болгарско-русские соответствия (на материале параллельного корпуса). – В: Галина Петрова (ред.), *Съюзни определителни изречения в българския език: Междуезикови паралели*. Бургас: Либра Скорп, 2019, 41–78.
10. Иванова, Е. Ю. Счетная форма в Болгарском национальном корпусе. В: М. Илиева (отг. ред.), *Aut inveniam viam, aut faciam: Сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Стоян Буров*. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2019, 90–101.
11. Иванова, Е. Ю. и К. Алексова. Грамматикализация ШЕ в болгарском языке: следование, предположение, но не только.... В: М. Л. Ремнёва (ред.), *Славянский мир: язык, литература, культура: Материалы международной научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения заслуженного профессора МГУ имени М.В. Ломоносова А. Г. Широковой и 75-летию кафедры славянской филологии филологического факультета: 28–29 ноября 2018 года, Москва*. Москва: МАКС Пресс, 2019, 105–109.
12. Иванова, Е. Ю. и Н. П. Делева. Линейно-синтаксические особенности союза да в болгарском языке (на фоне сербского и словенского). – В: О. В. Васильева и

- З. К. Шанова (ред.), *XXIV Державинские чтения: Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики: Сборник статей по материалам XLVIII Международной филологической конференции*. Санкт-Петербург: ВВМ, 2019, 6–14.
13. Иванова, Е. Ю. и Ц. Димитрова. Предложения с союзом макар в болгарских памятниках XV–XVII вв. – В: *Материалы конференции „Девятые Римские Кирилло-Методиевские чтения“*. Рим - Салерно 4-9 февраля 2019 г. Москва: МАКС Пресс, 74–79.
 14. Тискин, Д. Б. и Е. Ю. Иванова. Без того, чтобы (не) vs. без да: сочетаемость и семантическая композиция. – В: М. Л. Ремнёва и О. В. Кукушкина (ред.), *Русский язык: исторические судьбы и современность: VI Международный конгресс исследователей русского языка : Труды и материалы*. Москва: Издательство Московского университета, 2019, 288–289.
 15. Иванова, Е. Ю. Местоименные клитики в македонском предложении: морфологическая омонимия и синтаксис. – В: Бильана Мирчевска-Бошева (уред.), *Македонско-руски јазични, литературни и културни врски 7: Зборник на трудови од VII македонско-руска научна конференција (одржана во рамките на Меѓународниот славистички собир на 15–16 јуни 2017 г. во Скопје)*. Скопје: Филолошки факултет, 2018, 129–147.
 16. Иванова, Е. Ю. Частица *bu/bi*: значение, употребление, синтаксис (русско-болгарские параллели) В: З. Тополинска (уред.), *Морфосинтаксички студии IV*. Скопје: МАНУ, 2018, 49–74.
 17. Иванова, Е. Ю. Да-конструкция как фактор синтаксической дифференциации славянских языков. – В: *Славянское языкознание. XVI Международный съезд славистов. Белград, 20–27 августа 2018. Доклады российской делегации*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2018, 171–205.
 18. Алексова, К. и Е. Ю. Иванова. Следходност и предположение като граматикализирани значения на частицата ще в българския език. – В: О. В. Васильева, З. К. Шанова (отв. ред.), *XXIII Державинские чтения: Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики: Сборник статей по материалам XLVII Международной филологической конференции, Санкт-Петербург, 19–28 марта 2018 г.* Санкт-Петербург: ВВМ, 2018, 3–10.
 19. Иванова, Е. Ю. Да в составных союзах болгарского языка и проблема да-конструкции. – В: Luka Repanšek, Matej Šekli (ured.), *12. letno srečanje Združenja za slovansko jezikoslovje SLS-12: Povzetki prispevkov*. Ljubljana, 2017, 96–97.
 20. Иванова, Е. Ю. Предложения с союзом *колкото да* и их русские соответствия. – В: *Проблемы когнитивного и функционального описания русского и болгарского языков*. № 11. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2017, 5–21. <https://bit.ly/37qvIyW>
 21. Иванова, Е. Ю. и Г. Петрова, Г. Хабитуальность и модальность рефлексивных форм в болгарском языке. – In: *Proceedings of the 45th International Philological Conference, IPC 2016 (Advances in Social Science, Education and Humanities Research 122)*. Atlantis Press, 2017, 278–281.
 22. Петрова, Г. и Е. Ю. Иванова. Клыстеризация на местоименните клитики в българския език: възможности и ограничения. – В: П. Бъркалова, Св. Коева (съст.), *Съвременни тенденции в езиковедските изследвания: Доклади от Юбилейната*

- научна сесия (посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев. 10–11 ноември, Паусиеви четения 2016, Пловдив). София: АИ Проф. М. Дринов, 2017, 116–130.
23. Ivanova, E., E. Vužarovska, L. Mitkovska. Expressing apprehensive meanings in independent clauses: the case of Balkan Slavic. In: *International Contrastive Linguistics Conference 8 (ICLC8). Athens, May 25–28*. University of Athens Press, 2017, 56–57.
 24. Иванова, Е. Ю. Болгарские клитики. – В: А. В. Циммерлинг, Е. А. Лютикова (ред.), *Архитектура клаузы в параметрических моделях*. Москва: Языки славянской культуры, 2016, 292–324.
 25. Иванова, Е. Ю. Безличные предложения с обязательным местоименным выражением экспериенцера в болгарском языке. – В: А. В. Циммерлинг, Е. А. Лютикова (ред.), *Архитектура клаузы в параметрических моделях*. Москва: Языки славянской культуры, 2016, 332–368.
 26. Иванова, Е. Ю. Да-конструкция в позиции предикативного определения в болгарском языке. – В: О. В. Васильева, З. К. Шанова (ред.), *XXI Державинские чтения: Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики: сборник статей по материалам XLV Международной филологической конференции, 14–21 марта 2016 г., Санкт-Петербург, СПбГУ. Филологический факультет*. Санкт-Петербург: ВВМ, 2016, 41–50.
 27. Иванова, Е. Ю. и Э. Бужаровска. Эпистемические вопросительные частицы *да не* в македонском и *да не би* в болгарском языках. – В: М. Б. Коношенко, Е. А. Лютикова, А. В. Циммерлинг (ред.), *Типология морфосинтаксических параметров. Материалы международной конференции „Типология морфосинтаксических параметров 2016“*. Вып. 3. Москва: Высшая школа экономики, 2016, 140–158.
 28. Иванова, Е. Ю. и Г. М. Петрова. Българските рефлексивни клитики: диатези и синтактична многозначност. – В: М. Терзиева (съст.), *Две култури за единен свят. Ч. 1: Език и литература*. Бургас: Либра Скорп 2016, 11–20.
 29. Иванова, Е. Ю. и Г. М. Петрова. Рефлексивни форми в българския език: хабитуално и модально значение. – В: О. В. Васильева, З. К. Шанова (ред.), *XXI Державинские чтения: Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики: сборник статей по материалам XLV Международной филологической конференции, 14–21 марта 2016 г., Санкт-Петербург, СПбГУ. Филологический факультет*. Санкт-Петербург: ВВМ, 2016, 51–58.
 30. Петрова, Г. М. и Е. Ю. Иванова. Синтаксис местоименных клитик в форме датива в южнославянских языках. В: А. В. Циммерлинг, Е. А. Лютикова (ред.), *Архитектура клаузы в параметрических моделях*. Москва: Языки славянской культуры, 2016, 275–291.
 31. Иванова, Е. Ю. Русские параллели болгарской да-конструкции. В: З. Тополицка (уред.), *Субјунктив со посебен осврт на македонските да-конструкции*. Скопје: МАНУ, 2015, 101–153.
 32. Иванова, Е. Българската да-конструкция и руското съсллагателно наклонение: зони на пресичане и разминаване. В: *Проблеми когнитивного и функционального описания русского и болгарского языков. Выпуск IX*. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2015, 5–28. <https://bit.ly/3hmZ1GX>

33. Иванова, Е. Ю. Артиклевая маркированность именных групп как средство оформления коммуникативных стратегий говорящего в болгарском языке. – В: Е. А. Лютиковой, А. В. Циммерлинга, М. Б. Коношенко (ред.), *Типология морфосинтаксических параметров*. Вып. 2. Москва: Московский Педагогический государственный университет, 2015, 90–114.
34. Иванова, Е. Езиковедска научна българистика в Санктпетербургския университет в края на ХХ – началото на ХХІ век. – В: *Научни перспективи на съвременната българистика / A mai bulgarisztika tudományos perspektívái: Materiali от международната конференция по случай 60 години от основаването на специалност „Българска филология“ в университета „Лоранд Йотвъош“*. Budapest: Български културен форум, 2015, 142–147.
35. Иванова, Е. Ю. О претендентах на роль *dativus ethicus* в болгарском языке – ХХ *Державинские чтения : современные и исторические проблемы болгаристики и славистики : материалы XLIV Международной филологической конференции, 10–15 марта 2015 г.* Санкт-Петербург: ВВМ, 2015, 31–37.

Статии в научни списания (2015–2020 г.)

1. Иванова, Е. Ю. Подчинительный союз *da / da* в южнославянских языках. *Филология и человек*, 2019, 1, 7–22.
2. Иванова, Е. Ю. Грамматически категории в структурата на българското подчинено изречение: контекстово обусловени значения и реликтови състояния. *Български език, Приложение*, 2019, 31–48. <https://bit.ly/2YrRXjJ>
3. Иванова, Е. Ю. Контрастивный анализ особенностей болгарского и русского синтаксиса: [Рец. на: Градинарова Алла Анатольевна, *Очерки по сопоставительному синтаксису болгарского и русского языков*, София: Изток-Запад, 2017, 500 с.] . *Slověne. International Journal of Slavic Studies*, 8, 2019, 1, 554–563.
4. Лазарева, В. А. и Е. Ю. Иванова. Неопределенный артикль при имени собственном в болгарском и итальянском языках: нетривиальность и интерпретационный потенциал. *Съпоставително езикознание*, 2019, 1, 5–22.
5. Лазарева, В. А. и Е. Ю. Иванова. Тавтологии *X corula X* болгарском языке в свете корпусных данных: лексика, грамматика, вариантность. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Язык и литература* 16, 2019, 4, 576–598.
6. Петрова, Г.М. и Иванова Е. Ю. Местоименные комплексы с посессивным значением в болгарском языке и их русские соответствия. *Jezikoslovni zapiski*, 25, 2019, 1, 165–180.
7. Ivanova, E. Clauses of non-priority purpose in Bulgarian and their Russian parallels. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia*, 169, 2019, 99–110.
8. Ivanova, E. and A. Zimmerling. Shared by All Speakers? Dative Predicatives in Bulgarian and Russian. *Български език и литература*, LXI, 2019, 4, 353–362.
9. Иванова, Е. Ю. Дативно-предикативные структуры в болгарском языке: статистика эксперимента. *Русский язык за рубежом*, 2018, 5, 11–17.
10. Иванова, Е. Ю. Рец. за: R. Nicolova. *Bulgarian grammar*. Berlin: Frank & Timme GmbH–Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2017. 714 S. ISBN 978-3-7329-0224-8. *Вопросы языкознания*, 2018, 5, 144–154.

11. Иванова, Е. Ю. и В. Лазарева. Неопределенный артикль в болгарском и итальянском языках: функционально-семантические параллели. *Съпоставително езикознание*, 2018, 3, 9–37.
12. Иванова, Е. Ю. и В. Лазарева. X (си) е X: тавтологите в светлината на корпусните данни. *Научни трудове. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*, 55, 2018, 1, 223–235.
13. Иванова, Е. Ю. Придаточное неосуществленного действия в болгарском языке и его русские параллели. *Rhema. Рема*, 2017, 2, 41–69.
14. Иванова, Е. Ю. Проблемы сопоставительного синтаксиса славянских языков. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia*, CLXV, 2017, 147–156.
15. Иванова, Е. Ю. Составные отрицательные формы императива в болгарском и македонском языках. *Acta linguistica Petropolitana / Труды Института лингвистических исследований*, XIII, 2017, Ч. 3, 507–541.
16. Иванова, Е. Ю. и А. В. Данилова. Болгарский союз *ни(то) ...ни(то)* и его русские параллели. *Славистика / Slavic Studies*, XXI, 2017, 1–2, 73–81.
17. Иванова, Е. Ю. и Г. М. Петрова. Болгарские возвратные клитики *се* и *си*: омонимия, полисемия, синтаксис. *Вопросы языкознания*, 1, 2017, 74–104.
18. Mitkovska, L., E. Bužarovska, and E. Ivanova. Apprehensive-epistemic *da*-constructions in Balkan Slavic. *Slověne. International Journal of Slavic Studies*, 2017, 2, 57–83.
19. Иванова, Е. Ю. Болгарские конструкции с предикативным определением: в поисках прототипической модели. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61, 2016, 2, 285–301.
20. Иванова, Е. Ю. Отрицание в болгарском предложении (на фоне русского). *Филология и человек*, 2016, 2, 68–78.
21. Иванова, Е. Ю. Артиклевая система болгарского языка в работах Ю.С. Маслова и в современных концепциях. *Вестник Санкт-Петербургского государственного университета. Серия 9. Филология. Востоковедение. Журналистика*. Вып. 3, 2015, 84–97.
22. Иванова, Е. Ю. Аprehенсивное значение в русском и болгарском языках. *Studi Slavistici*, 11, 2014, 143–168.
23. Иванова, Е. Ю. Исследования по болгарскому языкознанию в Санкт-Петербургском университете в конце XX – начале XXI в. *Acta linguistica* 8, 2014, 1, 116–126.

Редакция

Анна Липовска. *Избранное*. Под ред. Е. Ю. Ивановой. Съст: А. Тошева, Н. Делева. София: УИ Св. Климент Охридски, 2016.

IN MEMORIAM

Боряна Велчева (1932–2020)

На 23.02.2020 българската палеославистика понесе тежка загуба – напусна ни проф. дин Боряна Велчева – един от най-ярките представители на съвременната славистична медиевистика и както е прието при такива тъжни поводи, припомняме на научните и интелектуални среди нейния жизнен и творчески път.

Проф. дин Боряна Велчева е родена на 19 май 1932 г. в София. Следва българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Учи при големите имена на българистиката К. Мирчев, Ст. Стойков и Л. Андрейчин, под чието влияние до голяма степен се формират научните ѝ интереси. Още като студентка тя се включва дейно в работата на кръжоците по история на българския език, българска диалектология и стара българска литература, активно участва в организираните диалектоложки експедиции за събиране на материали за *Българския диалектен атлас*. С доклада си на тема „Описателно бъдеще време в старобългарски и среднобългарски език“, отличен като най-добра научна разработка, талантливата студентка вече заявява своите изследователски интереси към проблемите на историческата граматика на българския книжовен език

Научната кариера на Б. Велчева започва преди повече от пет десетилетия, когато веднага след дипломирането си през 1956 г. постъпва на работа в Института за български език при БАН – отначало в Секцията по българска диалектология, а впоследствие – в новооткритата Секция за история на българския език. През 1963 г. специализира кирилска палеография в СССР. След защита на дисертация на тема „Показателни местоимения и наречия в новобългарските паметници от XVII и XVIII в.“ (1970) става кандидат на филологическите науки, а от 1974 г. е старши научен сътрудник II ст. Хабилитационният ѝ труд е на тема „Към установяването на среднобългарските правописни типове (Стаматовото четвероевангелие от XIII в.)“. През 1976 г. специализира историческа фонология при големите лингвисти М. Хале и Н. Чомски в Масачузетс – САЩ. В края на 70-те години Б. Велчева е преместена в Института по балканистика, където впоследствие заедно с Максим Младенов сформира група *Етнолингвистични проблеми на балканските народи*. Работата ѝ в това звено я насочва към балканистична проблематика. През 1980 г. е избрана за секретар на комисията за ръкописи към Международния център по балканистика (CIBAL). След защита на дисертация на тема „Глаголицата на Балканите до началото на XIII в.“, оценена

като изключителен принос, става доктор на историческите науки (1989). От 1990 г. е ст.н.с. I ст. По-късно Б. Велчева работи в Кирило-Методиевския научен център при БАН.

В продължение на цялата си творческа кариера изследователката се подчинява на триединството на академизма: практика – теория – преподаване. Дейностите ѝ в тази триада се преплитат, взаимно се проникват помежду си и създават сплав от неразрушимо хармонично цяло, изградило заслужения ѝ авторитет, с който днес тя е известна в българската и международната палеославистична общност.

Научното дело на проф. дин Б. Велчева е разностранно, трудно обозримо в един кратък преглед като настоящия – както по отношение на обема, така и по отношение на разработваната проблематика. То обхваща въпроси на глаголическата и кирилската азбука, палеографията, праславянския и старобългарския език, българската историческа морфология и фонология, българската диалектология, историята на българския книжовен език до XIX в., балканистиката, етимологията¹.

Определено приносен характер имат изследванията на Б. Велчева върху старобългарските азбуки и старобългарските и среднобългарски типове правопис до XIV в. Тя си поставя за задача да проучи старобългарските глаголически и кирилски правописни системи и да разработи методи за точна локализация и датировка на българските ръкописи. Целта ѝ е да установи първоначалния състав на глаголицата, звуковата стойност на глаголическите и кирилските букви; интересуват я въпросите, които повдигат азбучните молитви, първите абецедари, съчинението *За буквите* на Черноризец Храбър и глаголическите паметници; изследва еволюцията на глаголическите и кирилските графически и правописни системи в тяхната взаимовръзка². Тя проследява влиянието върху тях на византийското унциално писмо – в кирилското писмо до XIV в. Б. Велчева вижда два типа начертания на буквите, единият от които се свързва с официалната кирилица и младия гръцки унциал, а другият – с така наречените народни почерци, византийското провинциално писмо и глаголицата. Съществено постижение за палеографията като като дял от палеославистиката е нейното пълно описание на паметниците с късен глаголически правопис и установяването на паралели с ранната хърватска глаголица. Откритие за старобългаристиката е новото разчитане, което тя прави на късната глаголица в първия почерк на *Охридския апостол* от

¹ Подробна библиография на трудовете на Б. Велчева вж. у Даскалова, А. Боряна Велчева. – В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. 1. София, 1985, 358–360; Даскалова, А. Боряна Велчева на седемдесет години. – *Palaeobulgarica*, 26 (2002), 3, 95–100.

² В този аспект Б. Велчева разглежда графиката и правописа на редица паметници – Супрасълския сборник, Рилските глаголически листове, Асеманиевото евангелие, Добромировото евангелие, Стаматовото евангелие, Охридския апостол и др.

XII в., както и констатирането на глаголическа основа на частта, писана от главния преписвач на *Изборника* от 1073 г., както и установяването на глаголически оригинал на *Житието на Мария Египетска*. Значим принос е откриването от Б. Велчева на типологически белези за класификацията на кирилските почерци, както и доказването на връзката на кръглата глаголица с дейността на преславските книжовници. Много важна за по-нататъшните научни изследвания в тази сфера е разработената от нея методика за графолингвистично описание на средновековен ръкопис. Комбинирана с данните на лингвистичната география, този подход ѝ позволява относително точно да определи ареалната принадлежност на езика на преписвача на *Рилско евангелие*, като го идентифицира с говорите югоизточно от София.

Особено впечатляваща е нейната монография „Праславянски и старобългарски фонологични изменения“ (София, 1980), издадена и в САЩ в превод на Ърнест Скатън. В нея чрез методите на генеративната фонология Б. Велчева периодизира еволюционните процеси в праславянската и старобългарската фонетична система, разкрива механизма на промените и тяхната взаимовръзка; установява относителната им хронология.

Заниманията ѝ с проблемите на славянските азбуки и историческата фонетика по всеобщо мнение превръщат Б. Велчева в най-изявения изследовател на правописа на глаголическите паметници и типовете българска глаголица не само у нас.

В много от публикациите си изследователката разглежда ранната новобългарска писменост от XVII–XVIII в. Тя охарактеризира езика ѝ като „ранен новобългарски книжовен език“ с определени правописни и лексикални норми, които следват старобългарската и среднобългарската традиция – категорично доказателство според авторката за континуитета в развитието на българския книжовен език. Тази нейна теза намира широко одобрение у нас и в чужбина и служи като фундамент на по-нататъшни разработки.

Траен интерес Б. Велчева проявява към въпросите на българската диалектология. Като участник и ръководител на диалектоложки експедиции тя провежда теренни проучвания в Бургаско, Елховско, Новозагорско, Трънско, Родопите. Съвременните български диалекти я занимават най-вече с проблематиката, свързана с вокализма на българските говори, развоя на дейктичната система, конструирането на бъдеще време – явления, чието развитие тя проследява и в паметниците. Особено внимание обръща на древния солунски диалект, оставил според нея своето отражение в първоначалната глаголическа азбука – оригинално дело на Константин-Кирил Философ.

Б. Велчева открива диалектни различия още в дамаскинарската литература от XVII–XVIII в. Въз основа на системно свързани факти в граматичната система на показателните местоимения и наречия реконструира ранни новобългарски диференциации, които съпоставя със съвременните и се опитва да ги локализира.

Редица публикации на Б. Велчева са посветени на лексиката на старите паметници. Във фокуса на вниманието ѝ попада и етимологията. Нейната визия за средновековния славянски текст задължително включва комплексния анализ. Погледът ѝ безпогрешно открива онези специфични и отличаващи всеки един текст, всеки един славянски ръкопис черти, които го правят единствен по рода си сред други подобни източници и определят мястото му в културното наследство.

Не на последно място трябва да бъде отбелязан и приносът ѝ към издаването на средновековни паметници – насъщна нужда на българската медиевистика. Б. Велчева издава текста на *Добромировото евангелие* – преходен старобългарско-среднобългарски паметник от началото на XII в., и на неиздадената част от *Стаматовото евангелие* от XIII в.

Неотлъчна от научноизследователската ѝ кариера е и нейната педагогическа дейност у нас и в чужбина. В България води лекционни и спецкурсове в университетите в София, Шумен, Велико Търново, Пловдив. Преподавала е още в университета в Сиатъл – щат Вашингтон (1971–1972), в Саарландския университет в Саарбрюкен (1981–1985), в Кьолнския университет (1988–1989), в Държавния университет на Охайо в Кълъмбъс – САЩ (1994). Изнася отделни лекции и в Сегедския университет, Унгария, в Централноевропейския университет в Будапеща, в университетите във Виена, Грац, Клагенфурт, Люблин, Краков и др. Под нейно напътствие са разработени и защитени курсови и дипломни работи. Ръководила е докторанти и специализанти. Винаги готова да сподели богатия си опит и познания с всекиго, тя е търсен консултант в академичните среди.

Биографичната, и особено творческата справка за Б. Велчева не би била пълна, ако не се отбележи нейното почти редовно научно присъствие в международни и национални конгреси, симпозиуми и конференции по проблемите на медиевистиката. Уважаван член е на Съвета за чуждестранна българистика при УС на БАН от неговото основаване (1994) до 2001 г.

За високите си научни постижения и фундаменталните си приноси в областта на старобългаристиката проф. дин Б. Велчева е удостоена със златна значка на БАН и орден „Кирил и Методий“. Нейната изследователска дейност има голямо значение за палеославистиката и българистиката. В историята на световната палеославистика тя ще остане завинаги един от онези български учени, които формираха престижа на българската медиевистика сред международната научна общност. А ние, нейните колеги, ще я запомним и като рядко фин човек с нейната лъчезарност и женствена обаятелност, които съхрани докрай.

Поклон пред светлата ѝ памет!

Татяна Илиева, Екатерина Дикова

ОТЗИВИ

ΑΘΑΝΑΣΙΑ. Юбилеен сборник в чест на 75-годишнината на проф. Пиринка Пенкова-Люеийер. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2019, 344 с.

През 2019 г. в том 5 от поредицата In Honorem на Научен център „Преславска книжовна школа“ при Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ беше публикуван *Юбилеен сборник в чест на 75-годишнината на проф. Пиринка Пенкова-Люеийер* под редакцията на Веселин Панайотов, Грета Стоянова и Анета Тихова. Книгата, посветена на изтъкнатата изследователка на историята на българския език, е издадена с финансовата подкрепа на Национална научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“, финансирана от Министерството на образованието и науката.

Уводната статия на Анисава Милтенова (София) *Тържество на духа* е посветена на биографията и трудовете на проф. Пиринка Пенкова, която в продължение на повече от 50 години прави ценни проучвания в областта на палеославистиката. Подчертава се приносното значение на редица нейни публикации, свързани със *Синайския евхологий*, *Словата против арианите* в превод на Константин Преславски и др., както и участието на П. Пенкова със статии в *Кирило-Методиевската енциклопедия*. Милтенова публикува и списък с избрани публикации на Пиринка Пенкова, съдържащ повече от 40 заглавия, издадени в периода 1964–2017 г.

Същинската част на сборника започва със статията на Мария Спасова (Велико Търново) *Лексеми с корен *rot- в езика на ранни старобългарски преводи*. Целта на проучването ѝ е да се установи дали лексемите – общо шест на брой – се регистрират в едни и същи или в различни ранни преводи, запазени в късни преписи, и възможно ли е преводите, в които се съдържат, да са дело на един и същ книжовник или книжовници. Авторката разглежда употребата на всяка от лексемите както в класическите старобългарски паметници, така и в по-късни ръкописи, като *Ефремовската кормчая*, *Софийския песнивец*, *Житието на св. Вацлав* и др. Тя стига до извода, че преводните текстове, в които се срещат шестте лексеми, са възникнали на ранен етап

от славянската книжовна практика, а изграждането на речниковия фонд на старобългарския език е продължителен процес.

Татяна Илиева (София) предлага на читателите статията *Статистически наблюдения върху старобългарския превод на „Второ слово против арианите“ от Атанасий Александрийски*, която е част от поредица статистически изследвания върху различни старобългарски текстове, имащи за цел да установят закономерностите в развитието на езика и особеностите в стила на отделните книжовници. В съкратен вид е представена статистическата структура на словника на *Второто слово* в превод на Константин Преславски, включваща общо 1832 единици в 26487 словоупотреби. От тях 97 лексикални единици се срещат само в този текст, което е свидетелство за съществения принос на Константин Преславски за изграждането на книжовния език в тази най-ранна епоха.

Следва задълбочено проучване на Николай Николов (Шумен) на тема *Прилагателните на -ънъ в старобългарския превод на „Огласителните слова“ на свети Кирил Йерусалимски (ГИМ, Син. 478)*. Целта на разработката е въз основа на анализа на прилагателните да се докаже принадлежността на *Огласителните слова* към определена книжовна школа и към творчеството на конкретен книжовник. Привеждайки редица примери, авторът доказва, че прилагателните на -ънъ са лексикален пласт, отразяващ нормите на Преславската книжовна школа. Ето защо той подкрепя мнението, че преводът на *Огласителните слова* трябва да се свърже с дейността на Константин Преславски.

Статията на Вячеслав Литвиненко (Прага, Чехия) *Thematic index of selected Greek and Old Slavonic ontological terms: orations against the arians, epistle to the bishops of Egypt and Libya, and didactic gospel* е своеобразно продължение на работата на проф. Пиринка Пенкова върху славянския превод на *Словата* на Атанасий Александрийски. Въз основа на нейните публикации авторът съставя тематичен индекс на онтологичните термини, употребени в *Словата против арианите* в превод на Константин Преславски. В. Литвиненко ги разделя в четири групи: думи, описващи общото; описващи индивидуалното; описващи уникалността; описващи временното в светлината на вечното. Анализът му позволява да задълбочим познанията си не само за творчеството на Атанасий, но и за рецепцията на богословското съчинение на славянска почва.

Интерес предизвиква публикацията на Ростислав Станков (София) *Из наблюдений над лексикой древнеболгарского перевода „Хроники“ Георгия Амартола: мнимые русизмы*, която е част от поредица статии, посветени на лексиката в превода на *Хрониката* на Амартол. Станков анализира подробно две понятия, считани за русизми, и доказва, че не се срещат в староруския език. Статията подлага на преразглеждане тезата, че преводът на съчинението на Амартол е направен на руска почва.

Статията на Анета Тихова (Шумен) *За някои съществителни имена от мъжки род в *dativus singularis* в славянския превод на „История на Юдейската война“ от Йосиф Флавий според „Архивския Хронограф“* разглежда употребените в преписа на *История на Юдейската война* в ръкопис в РГАДА, Москва, № 279/658 съществителни имена от мъжки род с окончания *-оу/-ю*, и *-ови/-еви* в две разновидности: без предлог и в съчетание с предлога *къ*. В текста съществителните имена, които означават лица или одушевени предмети, имат по-често окончание *-ови/-еви* и тази особеност е в полза на тезата, подкрепяна от авторката, че преводът на съчинението на Йосиф Флавий е направен по време на Златния век.

Следва статията на Елена Статева (София) *Българската църква в края на IX и началото на X в.: българският архиепископ и българският екзарх*. В нея на базата на богат изворов материал се разглежда процесът на изграждане на Българската църква след 886 г., като специално внимание се обръща на събора от 893 г. и на ролята на Кирило-Методиевите ученици за въвеждането на старобългарския език в богослужението. Ценно за науката е привличането на разказа за княз Светопелек, включен в *Хрониката на Дуклянския презвитер*, като извор за разглежданите събития.

Публикацията на Елка Мирчева (София) *Двата преславски превода на „Словото за св. Дометий“ в старата славянска книжнина* привлича вниманието към двукратно преведеното *Слово за св. Дометий Персянин*, като единият превод има широко разпространение в славянската книжнина, а другият се среща единствено в *Супрасълския сборник*. Преводите са независими един от друг, подходът на книжовниците е различен, но и двата представляват контаминация от византийски източници. Вероятно този в *Супрасълския сборник* е по-ранен, но и двата са дело на Преславската книжовна школа.

Проучването на Павел Георгиев (Шумен), озаглавено *Краят на „Краткия летописец“ и на „Симеоновия сборник“*, е посветено на финалната част на летописния текст, запазен в единствен руски препис. В откъса имената на византийския владетел Константин VII и майка му Зоя са в номинатив, но броят години на управлението им не е посочен, което означава, че при съставянето на протографа на ръкописа управлението на Константин под регентството на майка му все още е продължавало. Следователно *Летописецът* е бил съставен в годините на регентството на Зоя между февруари 914 г. и март 919 г. Авторът реконструира историята на сборника – че е бил създаден с нестихотворна *Похвала* в началото и авторска бележка в края още преди лятото на 913 г., а допълнението с тържествената стихотворна *Похвала* е включено най-вероятно в началото на регентството на Зоя (преди 917 г.).

Следващата статия в сборника е на Десислава Иванова и Веселин Панайотов (Шумен) и носи заглавие *Акронимите в ръкопис № 316 – ЦИАИ*. Авторите разглеждат каноните в *Миней за месец април* ЦИАИ 316, в които те четат подписите на книжовниците Сондок, Бес, Сисиний, Горазд, Сципио,

Стоян. Запазените акроними са свидетелство за това, че работата в екип не ограничава възможностите за изява на химнографите, които дори успяват да вместят имената си в ограниченото пространство върху страниците на ръкописите.

Новооткрита химнографска творба на св. Климент Охридски от Октоиха на Тереза Герчева (Шумен) въвежда в научно обръщение *Канон за светите апостоли* в четвъртък на глас 4, намиращ се в *Октоих № 20* от сборката на Троицко-Сергиевата лавра, датиран към края на XIV в. – началото на XV в. След него е поместен *Канон за св. Николай* за същия ден и глас, в който тя разчита съкратения подпис на Климент Охридски. Това позволява новооткритата творба да бъде причислена към химнографското творчество на Климент. Текстът на *Канона* е публикуван изцяло.

Статията на Грета Стоянова (Шумен) „*Властта на ръцете*“ в *старобългарските текстове* е посветена на устойчиви изрази, включващи компонент „ръка“ или „ръце“, в старобългарски текстове от IX–X в. В определен контекст те могат да бъдат определени като топоси. Стоянова разграничава няколко типа метафорична употреба на словосъчетанията: по отношение на Бог; по отношение на междусубектни отношения, когато „ръка“ означава „власт“; по отношение на човек за означаване на материална благосъстоятелност или притежание. Появата и развитието на тези устойчиви изрази води началото си от Свещеното писание, а някои от тях са осмисляни като топоси и в християнската традиция.

В публикацията си *Старец Йоан и неговият следовник йеромонах Методий* Димитър Кенанов (Велико Търново) насочва вниманието към *Богородичник* РНБ Q.п.1.22 от XIV в., дело на йеромонах Методий, смятан за най-ранен препис на превода на атонския книжовник стареца Йоан, съхраняван в ръкопис от сборката на Синайския манастир „Св. Екатерина“ под № 22. Ръкописът на Методий е с променен състав и е по-близък до гръцкия оригинал, но най-вероятно при композирането на окончателния състав на антологията е участвал и самият Йоан. В приложение към статията е публикуван текстът на Митрофановия *Канон за Пресвета Богородица* по Петербургския ръкопис.

Нов поглед към един отдавна познат исторически извор предлагат Зарко Ждраков (София) и Анета Тихова (Шумен) в изследването *За авторството на „Именника на българските ханове“*. Те откриват кодирания подпис на Тудор Доксов в акростих, запазен в *Именника*, както и в *Хрониката* на Георги Амартол, Тверски препис от XIII–XIV в. Вероятно книжовникът е направил славянските преводи на двете съчинения. В *Именника* е закодирано и името Авеста като прозвище, чийто носител може би е съставил ханската хроника на гръцки език. Печат с името на Теодор, намиращ се в Нумизматичния музей в Атина, подкрепя тезата, че Тудор Доксов е част от българската владетелска династия. Като приложение към статията са публикувани *Именникът*

1869

на българските ханове по Московския, Уваровия и Погодиновия препис, както и *Хрониката* на Амартол по Тверския препис.

Статията на Христо Трендафилов (Шумен) *Славянски и балкански предтечи на „Българския апокрифен летопис“* е своеобразно продължение на книгата му *„Българският апокрифен летопис“ и Мавро Орбини*. Шумен, 2016. Той отново се връща към тезата, че *Апокрифният летопис* е създаден в началото на XVII в. и го съпоставя с творби, съставени или преведени в България, Сърбия, Русия, Молдова и Османската империя.

Последната статия в сборника е на Ивета Рашева (София) и носи заглавие *Интересът на Н. Райнов към св. св. Кирил и Методий*. Фактът, че Николай Райнов е проявявал интерес към братята Кирил и Методий, е малко известен и до момента не е проучван. Рашева насочва поглед към разказите на Райнов *Равноапостолите* и *Братя*, които предлагат нестандартен поглед върху живота и книжовната дейност на Кирил и Методий.

Всяка от публикациите в юбилейния сборник заслужава внимание – те обнародват непознати текстове, откриват неизвестни факти или предлагат нови интерпретации на познати проблеми. Книгата е подходящ начин да се отбележат приносите в многостранната научна биография на проф. Пиринка Пенкова и неслучайно носи заглавието ΑΘΑΝΑΣΙΑ – БЕЗСΜЪΡΤΗΝΑ.

Деница Петрова

Sapere Aude: Сборник в чест на проф. дфн Искра Христова-Шомова. Съставители: В. Савова, И. Трифонова, И. Петров, П. Петков. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 432 стр. ISBN 978-954-07-4890-0.

Както подсказва подзаглавието на сборника, той е посветен на 60-годишнината на проф. Искра Христова-Шомова. В началото на книгата са поместени уводни думи от съставителите, с които те поднасят един дар – „пъстра палитра от имена и теми, от класика и авангард, от опит и провокативност в името на смелостта да знаеш“. Също така в началото е публикувано интервю, придружено със снимки (с. 9–20), в което проф. Христова-Шомова споделя за корените на своята любов към палеославистиката, за своите преподаватели и ученици, за любимите си книги и за най-интересните си пътешествия, осъществени през годините.

Авторите в сборника са подредени по азбучен принцип. Сборникът се открива със статията на Анета Димитрова (с. 21–33), в която се изследват паралелни пасажии от коментарите върху *Книга Битие* от Йоан Златоуст и от Севериан Гавалски, включени в сборника *Златоструй*, в *Шестоднева* на Йоан Екзарх и в *Симеоновия сборник* (по преписа от 1073 г.). Авторката дава подробни сравнения на текстовете в табличен вид, като по този начин ясно се открояват различията и сходствата между тях в езиково отношение. В следващата статия Анисава Милтенова (с. 34–45) съсредоточава вниманието си върху *Притчата за овошката*, която се основава на притчата за безплодната смокиня от Евангелието от Лука (Лк. 13: 6–9). Текстът е познат в южнославянската писмена традиция в осем преписа (XV–XVII в.), които авторката след текстологически анализ обособява в две групи. Към първата тя отнася четири преписа – всичките български по произход и съдържащи първоначалния вариант на произведението. Във втората група се включват ръкописи от сръбски и западнобългарски книжовни средища. Според авторката разликите в двете групи се дължат на преработване на текста от анонимен книжовник. В края на статията са поместени четири преписа (по два от всяка група).

На парусиите (помениците) от XVIII и XIX в. от Рилския манастир е посветено изследването на Боряна Христова (с. 46–60). Основното предназначение на парусиите е отбелязване на имената на починалите, за които близките им са платили отслужване на литургия. Често в тях са отбелязвани също така и имената на поклонници, посетили манастира и записали целите си семейства, съседи и познати. Б. Христова разглежда четири парусии, като най-пълно е представена най-старата (сигн. 5/14), която е започната през

1776 г., обемаща 254 листа хартия и съдържаща повече от 2500 лични имена. Втората (сигн. 5/5) е датирана от 1791 г. и съдържа 88 листа. Третият поменик (сигн. 5/33), започнат през 1816 г., представлява малка книга, в която стриктно се записват само имената на починалите. Последният, четвърти поменик (сигн. 5/55), е парусията на скита „Свети Лука“ при Рилския манастир от първата четвърт на XIX в. Парусиите са ценен извор за българската църковна и икономическа история, за ономастиката и поселищната история.

На теоретичните проблеми относно античните реалии в българската средновековна култура е посветена студията на Вася Велинова (с. 61–73). Авторката дава сведения за възприемането на античното наследство във Византия, като отчита факта, че античната култура е органична част от светската култура и че оставя реликти на нивото на традиционната народна култура. Що се отнася до българската култура, то В. Велинова проследява по хронологичен път българската история и спорадичните проявления на „античното“ в нейната култура: от езическа България към „Златния век“ – в епиграфиката, литературата, иконографията. Авторката съвсем закономерно отбелязва, че южнославянската култура остава „равнодушна“ към античното наследство, тъй като възприема византийската култура основно чрез християнската доктрина и дори появяващите се в изкуството антични мотиви се възприемат чрез мирогледа на православния християнин.

В изследването си, публикувано на английски език, Весна Стипчевич (с. 74–80) анализира апокрифния текст *Acta Iacobi Zebedaei* (*Мъчението на Яков*) в хърватските глаголически бревиари. Апокрифът е изключително популярен и е известен в два варианта: първият включва латинска, арменска и испанска версия, а вторият – коптска, арабска и етиопска. Изследователката отбелязва, че гръцкият апокриф се е появил значително по-късно. Хърватският глаголически текст следва традицията на латинската редакция и се среща в два бревиария: *Brevijar Vida Omišljanina* (Breviary of Vitus of Omišalj) от 1396 г. и *Novlyanski brevijar* (2nd Breviary of Novi Vinodolski) от 1495 г. Чрез текстологическо сравнение на латинските и хърватските глаголически легенди авторката открива съответствие между хърватските бревиарии и *Мъчението на Яков* в *Bibliotheca Hagiographica Latina* (BHL 4057) за чудодейното противопоставяне на ап. Яков срещу мага Ермоген. В края на статията са публикувани f. 144d–145b от Новлянския бревиарий.

В статията си „*Спиралата на Теодор*“, или *За динамично-диалектичната математика* Димка Гичева-Гочева (с. 81–93) посвещава на юбиларката анализ на една от най-сложните задачи в диалога *Теетет* на Платон – т.нар. „спирала на Теодор“, предадена на гръцки, както и в превод на български и английски език.

Следва цикъл статии в областта на лингвистиката. Статията на Иван Г. Илиев от Пловдивския университет „Св. Паисий Хилендарски“ (с. 94–102) е посветена на конструираните за изразяване на бъдещи действия и намерения

в българския език и отстоява тезата, че изразяването на бъдещи действия от старобългарските *хѡцѣж-/нмамь* (*хѡтѣтн* се превръща в неизменяема частица *ще*, като този глагол като цяло измества *нмамь-съчетанията*) в новобългарския е станало поради вътрешноезикови причини, а не поради румънско влияние. От направения преглед на футурните конструкции авторът заключава, че старобългарските глаголи със значение „започвам“ също са оставили следи при различните начини за изразяване на бъдещо действие. Но освен тях в този процес могат също така да се използват глаголи, означаващи мисловен процес, зрително или речево състояние или действие, както и подготовка за извършване на нещо. При тях степента на изразяване на футурност като цяло зависи от разположението на глагола в пространството, от страната на говорещия и обекта на действие.

Иван И. Илиев от СУ „Св. Климент Охридски“ съсредоточава своето внимание върху старобългарските преводи на *Книга на пророк Даниил* (с. 103–114), като отбелязва, че все още има непроучени моменти по отношение на тълковната литература и преводите на гръцките ѝ първообрази. Авторът извежда шест различни превода, първите три от които са посочени още от И. Е. Евсеев (т.нар. *кириловски* превод от IX в., *методиевски* превод от IX в., включен в сборника с преобладаващо историческо съдържание *Архивен хронограф*, и *симеоновският* като свидетелство за ранната тълковна литература). И. И. Илиев допълва известните преводи с *Тълкуванието върху Книга на пророк Даниил* на Иполит Римски и със *Слово за Антихриста*, вероятно преведени за нуждите на високообразована аудитория през X в. Подбрани места от *Книгата* са включени и в *Изборника от 1073 г.* – най-голямата ранна славянска антология. Преводите свидетелстват, че *Книга на пророк Даниил* е била изключително популярна в старобългарската книжнина.

Иван П. Петров от Медицинския университет в Пловдив обръща внимание върху екстатичната терминология в *Житието на св. Антоний* от св. Атанасий Александрийски и славянските му преводи (с. 115–128). Екстатичните моменти в *Житието на св. Антоний* се срещат в две глави: в гл. 65 светецът е грабнат в духа си и в откровение вижда поднебесните тъмни началства и власти „на злобата“, срещу които християните са призвани да се борят (по Ефес. 6:12) – епизодът завършва с препратка към сходно изживяване на ап. Павел (2Кор. 12:2) – и в гл. 82, в която са представени два други случая, в които Антоний вижда неща, които се случват в Египет, или получава пророчески видения за предстоящи изпитания към Църквата. Изследвани са лексикалните единици, предаващи екстатическото състояние, сред които се откроява инвариантното предаване на *ἀρπάξω* с *вѣсхѣтнѣтн*.

Йоханес Райнхарт (с. 129–136) в статията си на руски език „Етимология старославянското *тъзъ*- ‘тот же; подобный’, восточнославянското *тезка* (*тѣзка, цѣзка, тезко*)“ отбелязва, че прилагателното *тъзъ* и неговите деривати се срещат единствено в най-древните текстове (*Скитски патерик, Повест за*

1869

изминалите години, *Хрониката на Амртол* и др.) и почти без изключения означават ‘едноименен’. В качеството си на първа част от сложните думи коренът е широко засвидетелстван в църковнославянския език при руските и сръбските текстове, а в Русия до XVII в. участва в образуването на нови сложни думи. Руската дума *тѣзка* във варианта на *теска* за пръв път са появява в речника „Российсий Целлариус“ (от 1771 г.). Въз основа на това авторът заключава, че *тѣзка* е късно обратно образование на основата на първия елемент на многобройните сложни думи с първа част *тезо-*.

Камелия Христова-Йорданова (с. 137–141) в своето изследване обръща внимание върху значенията и употребите на гръцката заемка *нлѣктро* в старобългарския език, като отбелязва, че вероятно още при заемане на думата от гръцки в старобългарската епоха може да се говори, че *нлѣктро* е натоварено и с общото значение ‘метал’. Това дава основание към значенията на *нлѣктро* в старобългарски ‘кехлибар’, ‘сплав между злато и сребро’, ‘Христос’ и ‘Богородица’ да бъде добавено и общото название ‘метал’.

Статията на Лора Тасева „Преводните корелати на гръцките думи с начална σ в старобългарски текстове: семантично-граматичен ракурс към вариативността“ (с. 142–154) представлява част от едно по-голямо проучване, чиято цел е изясняване на доколко славянските съответствия в *Синайския евхологий* за гръцките думи със сигма съвпадат или не с тези лексеми от още десет превода през старобългарската епоха. Въз основа на броя засвидетелствани транспоненти за една гръцка лексема, авторката класифицира данните в няколко групи: а) лексеми с един-единствен славянски корелат, т.е. превод 1:1 – 13 гръцки лексеми; б) лексеми с две съответствия (1:2) – 28 гръцки лексеми; в) лексеми с по три съответствия (1:3) – 27 гръцки лексеми; г) лексеми с четири или повече преводни съответствия (1:4-n) – 61 гръцки думи. Четирите посочени по-горе групи са класифицирани според семантико-граматичната им характеристика. Като най-многочислени групи се открояват тези с названия на части на тялото, роднинската терминология, наименования на животни, природни обекти и феномени, вещества и материали.

Като отправна точка на статията на Маргарита Младенова (с. 155–166) „Съществуване и притежание в старобългарския език (върху материал от *Супрасълския сборник*)“ служи употребата на глаголите *нлѣтън* и *вѣтън* за означаване на притежание и на съществуване в текста на *Супрасълския кодекс*, както и на други глаголи, образуващи заедно с тях лексикално-семантичните полета на притежанието и съществуването.

Мария Йовчева и Венета Савова (с. 167–207) ни предлагат едно подробно изследване върху слабо известния *Канон на Андрей Критски за праотците и пророците за III глас*. В края на статията е поместено и изданието на славянския текст на *Канона* по най-пълния му препис от сбирката на Хлудов № 166 (ГИМ–Москва). Произведението е ярък пример за спецификата на химничното творчество на св. Герман I и св. Андрей Критски. Голям по обем,

съдържащ девет песни и 85 тропара, канонът представлява пространна поетическа проповед, посветена на праотците и на пророците. В него присъства и още една тема – пасхалната, което дава основание да се предположи, че канонът е съставен като елемент от триодния богослужебен състав. Проследена е историята на текста на *Канона* въз основа на 11 ръкописа и са показани съдържателните и стиловите особености на деветте песни на канона. Както отбелязват авторите, реторическите похвати в канона показват стремеж да се поддържа вниманието на празнуващата общност живо и динамично. Изследват се различните лексикални единици и въз основа на техния анализ се стига до извода, че независимо от пъстротата на критическия апарат в основата на преписите стои общ протопревод. Показано е широкото разпространение на канона в триоди от български, сръбски и източнославянски произход, което предполага неговият превод да е служил за великопостния цикъл. Вероятно творбата навлиза по-късно (XIII в.) в предрождественското богослужение.

Статията на Мария Новак (с. 208–216) е озаглавена „Лексика и синтаксис предисловия к посланию Римлянам в *Толстовском Апостоле* XIV в. (РНБ, Q.п.I.5)“. В нея, след анализ на лексикално и морфосинтаксично ниво, на структурните, семантичните съответствия на последователния текст на *Апостола* (CS) и тълковния текст (TS) с *Толстовския Апостол* (ТА), са направени следните изводи: версията на превода на посланието към Римляните, представена в ТА, е в голяма степен независима от версиите CS и TS по отношение на лексиката, а по отношение на граматиката при ТА се проявява сходство с TS. Авторката подчертава, че предположението за пълна самостоятелност на старославянската версия на превода, представена в ТА, може да се изведе след сравнително лингвистично изследване в други ръкописи, които са част от преславската редакция на *Апостола*.

Със сравнително проучване на превода на слово под номер 97 от *Паренесиса* според три преписа ни запознава Мария Спасова (с. 217–236). Авторката изследва сръбския минейно-триоден панигирик от Националния исторически музей № 24 (л.6а1–6б2), който според нея представлява интерес поради два фактора. Първият има връзка с предположението на Ив. Гошев, че е съществувал глаголически богослужебен сборник, който е включвал и словата на Ефрим Сирин. Вторият е сравнението на преписа на слово 97 в НИМ 24 с двата издадени преписа от пълния *Паренесис* (Пог71а и Лесн297), който позволява да се изведат конкретни текстологически, граматически и лексикални факти, въз основа на които е възможно да се проследи историята на текста на славянския превод на *Sermo de iudicio et resurrectione*. Изследователката проследява езиковите архаизми и езиковите иновации в трите преписа и установява, че преводите на словото ⲟ показани в минейно-триодния панигирик и на Слово ⲟ сѣдѣ в пълния *Паренесис* възхождат към общ архетип, но като цяло в НИМ 24 архаичните особености преобладават. В края на статията са публикувани две лексикографски приложения и е публикувано словото от *Паренесиса*.

В следващото изследване, озаглавено „Откъслци от триптих: Деятели на преизказването“ Мая Байрамова (с. 237–249) съсредоточава своето внимание върху историческото и съвременното осмисляне на преизказното наклонение. В тази връзка се отделя внимание върху морфемата *Л* в лексемата ‘имало’, която е обект на емоционално преживяване и поради това функционира и като умалителна наставка. *Л* функционира и в усиленото преизказване при съкращения (без спомагателен глагол в 3 лице) перфект *бил*. Основен участник в преизказността, според авторката, наред с миналото свършено деятелно причастие е миналото несвършено деятелно причастие, получено от имперфектна основа, което в българската реч корелира със свършената основа чрез признака продължителност/непродължителност (дължина). М. Байрамова също така проследява възникването в България на няколко нови подхода в езиковедските изследвания, развити от Мирослав Янакиев. Първият е т.нар. плотометрия – работно взаимодействие на филологията с екзактните науки с цел обективизиране на възгледите на езика и речта чрез измерване и последвала статистическа обработка на честотите на изследваните единици в достатъчен брой извадки от различни български текстове. Теорията на литерната кохезия е метод, с който чрез автоматизиран анализ се установяват границите между морфемите. Интересът към елементарните единици и към теорията на множествата ученият доразвива в логически план с т.нар. алоемическа терминология, която започва с именуване на минималния елемент с -ОН (напр. *фонон*). Авторката завършва своята статия с кратък практикум по текстолингвистика.

Текстът на Мая Петрова-Танева „За св. Марина, властта над демоните и „апокрифния“ характер на нейното *Мъчение*“ (с. 250–265) разглежда Теотимовото *Мъчение на св. Марина* като най-ранният препис от славянския му превод е запазен в известния *Бдински сборник*. Авторката подробно проследява сюжета на *Мъчението*, като акцентира върху факта, че мъченицата е змееборка. В статията се дискутира и жанровата принадлежност на това мъчение, т.е. дали текстът принадлежи към апокрифните жития или пък напротив. М. Петрова-Танева клони към схващането, че текстът определено не е апокриф въпреки мотива за змееборството и други неканонични елементи. Тази версия на мъчението е изместена от по-късни, „по-благонадеждни“, в които апокрифните елементи са изчистени. В български и сръбски преписи от XIV–XVI в. се разпространява друго мъчение на светицата с автор Тимотей (явно инверсирана форма на Теотим).

Хърватският учен Милан Михалевич е автор на статията „Pregled preslavizama u hrvatskoglagojskim tekstovima: 1. Preslavizmi bez obzira na kontekst“ (с. 266–278), в която се разглеждат лингвистичните елементи, характерни за книжовната школа в Преслав – един от най-важните показатели, че конкретен хърватски глаголически текст е копиран от протографа, достигнал хърватска територия по т.нар. южен книжовен път от Македония и България. По-рано авторът, в съавторство със Симич (2013), разделя лекси-

калния преславизъм в хърватските глаголически текстове на две групи: (1) думи, които не са характерни за хърватските диалекти и могат да се разглеждат като преславизми, независимо от контекста и (2) думи, които също се срещат в хърватските диалекти и могат, следователно, да се разглеждат като преславизми само в контекст, т.е. само в конкретни позиции в текстове като транслационни еквиваленти на определени гръцки думи. В статията се прави обзор на преславизмите от първата група като напр. *bagrênica*, *bezuma*, *vlasênina* и др.

Моше Таубе публикува в сборника статията си „On Искра and its Equivalentents in Slavic Translations” (с. 279–286), в която разглежда случаите на същ. ‘искра’ в средновековните славянски преводи от иврит и ги сравнява с други преводи от гръцки и латински. Преводът на думата ‘искра’ от иврит в славянски контекст определено е свързана с фигурата на равин Мойсей Заточеник (1449–1520) от Киев и с неговия светоглед.

Лингвистичен анализ на славянския превод на *Беседата за благодарността* от св. Василий Велики предлага Петко Петков (с. 287–298). Широкото разпространение на Словото в славянския свят започва от XV в., но преводът му вероятно възниква на българска почва през XIV в. В края на статията е публикуван и самият текст така, както е отразен в ръкопис № 130 от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра от XV в., писан с полуустав, а ортографията е двуерова и двуусова.

Словенската изследователка Петра Станковска представя своята статия „Předložková spojení s εις a jejich ekvivalenty ve vybraných rukopisech staroslověnského apoštolního textu“ (с. 299–306), която е посветена на изучаването на старославянските еквиваленти на гръцкия предлог εις в най-старите известни ръкописи на славянските преводи на *Апостола*. Според материала на старославянския речник (Prague 1956–1997) еквивалентите на този гръцки предлог са предимно *въ* + *akuz./loc.*, *на* + *akuz./loc.*, по-рядко *къ*, *до*, *о*, *отъ*, *оу*, а в определени случаи дори съществителни без предлог, прилагателни, местоимения или наречия.

Статията на Регина Койчева „От вещта към мистиката по пътя на старобългарската химнография“ (с. 307–314) е вдъхновена от културологичните проучвания на проф. Христова-Шомова. Според авторката химнографията борави с изключително тесен кръг от наименования на предмети, на материални обекти поради факта, че реалността, пресъздадена от нея, е отвъд материалното. Тя съсредоточава вниманието си върху такива обекти, съдържащи богата християнска символика, като: кръста, стената, вратата, стълбата и др.

Росен Малчев представя археографския проект на Асоциация „Онгъл“ на територията на Самоковската духовна околия в периода 2011–2019 г. (с. 315–322). Във връзка с този проект членовете на „Онгъл“ са имали за задача да заснемат, опишат и класифицират в електронен каталог всички ръкописни и старопечатни книги от енорийските библиотеки на православните храмове. За посочения период са каталогизирани книги от 30 църковни библиоте-

ки, а общият брой на описаните книжовни паметници е над 1100. Статията е придружена със снимков материал, събран в процеса по работата над проекта, както и на някои от страниците на определени богослужебни книги.

Синтия Вакарелийска посвещава изследването си на взаимоотношение-то на произведенията в *Бдинския сборник* от XIV в. с църковния календар. В статията си „Assignment of saints to calendar dates in the *Bdinski Sbornik*“ (с. 323–339) тя акцентира, че при три от общо тринадесетте жития, календарните дати се намират в малцинство от средновековните славянски календари, отразени в дигиталния сравнителен корпус – On-line electronic computer collation of medieval Slavic menologies (<http://menology.obdurodon.org/>), използван в това изследване. Една дата не се намира нито в славянските, нито в гръцките календари в корпуса. За още четири светици, представени в сборника, липсват дати, което показва подхода на съставителя на сборника.

Станка Петрова (с. 340–348) предлага на вниманието на читателя публикацията си относно границите между библейския текст и неговото възприемане и съсредоточава своето внимание върху символните значения в *Притчата за блудния син* (Лк. 15: 11–32), която е основно четиво в църквата през втората от четирите подготвителни недели за Великия пост.

Т. Илиева в „Символиката на огъня в Свещеното писание“ (с. 349–364) се съсредоточа върху различните значения, които предлага ‘огънят’ чрез неговата онтология, функции, форми и състояния и аналози. Върху символиката на огъня се изграждат дори цели притчи, паралелни сравнения и метафорични обрати. Статията представя цялото богатство от смисли, които ни предлага християнското учение.

Т. Мострова разглежда израза *то̀го̀ждѣ н ко̀у̀нѣ* в *Посланието на Йеремиа* (с. 365–378), приписвано на пророк Йеремиа, отнасящо се към единадесетте девтероканонични книги, които в православната традиция са адаптирани в Септугианта според литературния си жанр. Тя използва 20 руски и 4 южнославянски преписа от XIV–XV в. от общо 49 ръкописа, представящи славянската традиция на *Книгата на пророк Йеремиа* заедно с адаптираното към нея *Послание*. Лексемата *ко̀у̀на* е запазена само в 4 от руските преписи. В останалите преписи са останали само следи от съответната синтагма. Авторката отчита богато развитата семантичната структура на думите ‘котка, куница; кожата на животно; парична единица’ и др.

Във връзка с интересите на проф. Христова-Шомова относно старозаветната *Книга на Йов*, Татяна Пентковская предлага на читателя своето изследване „Об орфографии *Книги Иова* в списке из коллекции Н. П. Лихачева Санкт-Петербургского университета Института истории РАН“ (с. 379–389). Превод на *Книга на Иов* от полски се появява през 1671 г. и е осъществен от йеродякона Моисей Чудовски. Преводът се характеризира със стремеж да се запази тенденцията за слято изписване на служебните части на речта, тъй като през XVII в. вече започва да се използва разделното изписване. Особеност на ръкописа е наличието на латинизирания вариант на буквата ‘А’,

както и на графемата ‘Ј’ във функцията на ‘Г’. Така ръкописът представлява оригинално съчетание на традиционните (консервативни) принципи и на новите тенденции.

Последна в азбучния ред, но не и по значение, е статията на Явор Милтенов „Три непроучени славянски Златоустови антологии в съпоставка със сборника *Златоструй*“ (с. 390–403). Авторът прилага някои първоначални данни за съставите и частични наблюдения върху текстологията на три ръкописа, а именно: ръкопис № 1280 от сбирката на В. М. Ундолски в РГБ – Москва, ръкопис № 8190 от Музейната сбирка, РГБ – Москва и ръкопис № 45 от сбирката на Университета в Саратов. Първият ръкопис (№ 1280) привлича вниманието на изследователя с това, че по данните от каталожните му описания има южнославянски произход и че съдържа слова от *Златоструя*. Я. Милтенов заключава, че ръкописът е наследник на *Златоструя*, тъй като повечето статии са включени в основните представители на първоначалния свод. Част от тях фигурират само в пълната редакция, други се поместват само в кратката, третата и четвъртата, има и такива, които са известни единствено от апендиксите към кратката редакция. Текстологическите анализи показват, че съставителят е заемал от по-старинен и в определени случаи по-коректен източник, в сравнение с пълната и кратката редакция. Относно втория ръкопис (№ 8190) авторът отбелязва, че той има важно място в историята на колекцията *Златоструй*. Съставителят му е привлякъл почти цялата пълна редакция на *Златоструя* от 138 статии, като е подредил поученията по свое усмотрение. Относно последния ръкопис (№ 45) ученият отбелязва, че колекцията съдържа само и единствено статиите от кратката редакция, но с размествания в последователността на текстовете, макар и в началото определено да има влияние от подреждането в пълната редакция. Според него в този ръкопис е направен опит за сравнение и контанимиране на пълната и кратката редакция или на текстови версии, сходни със засвидетелстваните в тях, като по този начин целта е била да се създаде една сводна редакция.

В края на сборника е поместен списък с публикациите на проф. Христова-Шомова (с. 404–424), ценен библиографски материал за всички, интересувани се от палеославистиката.

В сборника са представени 30 статии от видни български и чуждестранни изследователи в областта на палеославистиката. Научните приноси на специалистите в областта на езикознанието, литературознанието и фолклористиката придават висока стойност на изданието и го правят ценен източник не само за специалисти, но и за всички, привлечени от старата българска литература и език.

Иван Асен II (1218–1241). Сборник по случай 800-годишнината от неговото възшествие на българския престол. Пловдив: Фондация Българско историческо наследство, 2019, 291 с.

На 29 и 30 ноември 2018 г. в Института за исторически изследвания при БАН беше проведена международна научна конференция „Цар на българи и гърци“, посветена на 800-годишнината от възцаряването на цар Иван Асен II (1218–1241). В нея взеха участие изтъкнати медиевисти от България, Сърбия, Гърция и Италия. По-голямата част от изнесените доклади са публикувани в сборника *Иван Асен II (1218–1241). Сборник по случай 800-годишнината от неговото възшествие на българския престол* със съставители Васил Гюзелев, Илия Г. Илиев и Кирил Ненов.

Публикациите в книгата са поделени в няколко раздела, като първият от тях включва пленарните доклади от конференцията. Уводната статия на Васил Гюзелев (София) носи заглавие *Цар Иван Асен II (1218–1241) в изследванията и изворите за личността и управлението му (състояние и предстоящи задачи)*. Авторът прави задълбочен обзор на проучванията в българската и чуждестранната медиевистика за царуването на Иван Асен II, започвайки от Паисиевата история от XVIII в. и достигайки до най-новите изследвания от последните години. Следва преглед на домашните и чуждите извори за делото на владетеля, като специално място е отделено на археологическите свидетелства. В заключителната част на обзорната статия ученият систематизира все още непроучените проблеми в няколко области: политическа история; държавно-административна уредба; икономическо и социално развитие; Църква; книжовност, архитектура и изкуство; личността на цар Иван Асен II в измеренията на неговото време.

Ани Данчева-Василева (София) в проучването си *Цар Иван II Асен (1218–1241) и латинските константинополски императори* насочва поглед към темата за външната политика на владетеля и стига до важния извод, че почти всички негови действия са свързани с политическата дейност на императорите на Латинската империя. Тя убедително доказва, че макар да не успява (а и не би могъл) да влезе в Константинопол, Иван Асен II става най-могъщият владетел на Балканите. Тя подчертава, че реализмът, който проявява в политиката си спрямо Латинската империя, му позволява да запази онова, което е постигнал.

Интерес представлява статията на Илия Г. Илиев (София) *Бележки върху църковната политика на цар Иван II Асен*, която е посветена на промяната в църковната организация на Балканите след битката при Клокотница от 1230 г. Авторът обръща специално внимание на слабо засегнатия в нау-

ката въпрос за положението на Охридската архиепископия, която попада в пределите на разширената българска държава. Никея и България очертават сферите си на политическо и църковно влияние, като епархиите на Епир минават във владение на никейците, а Охридската архиепископия става част от българското царство. Преминаването на епархията Йерисо към Охридския диоцез е свидетелство, че Иван Асен II води политика за по-тясно обвързване със Света гора.

Последният пленарен доклад, включен в сборника, е на Влада Станкович (Белград, Сърбия) и е на тема *John II Asen (1218–1241), the importance of being Roman, and the battle for dominance over Southeast Europe*. Проучването разглежда прибавянето на понятието „ромей“ в титулатурата на цар Иван Асен II. Обявявайки се за владетел „и на ромеите“, царят, който владее обширни територии от Византийската империя и е покровител на светогорските манастири, прекратява пропавската политика, водена от цар Калоян, като именно възстановяването на Българската патриаршия през 1235 г. е факторът, който прави новата му титла легитимна. Добавянето на ромеите е част от имперската титулатура на всички владетели в Югоизточна Европа – византийци, латини, българи и сърби.

Втората част от сборника е раздел „Извори“, който съдържа десет на брой публикации. Първата от тях е на Иван Йорданов (Шумен) и е озаглавена *Златният печат на цар Иван Асен II (1218–1241)*. Изследователят доказва, че съществуват два хрисовула на Иван Асен. Единият, който е оригинален, се съхранява в Зографския манастир и е прикрепен към т.нар. Калиманова грамота. Другият е копие с неизвестно местонахождение, изработено по образец на зографския оригинал. Печатът на цар Иван Асен е най-старият български хрисовул, а изписаната върху него титла показва, че владетелят е използвал печатите и монетите като средство за укрепване на властта си.

Статията на Женья Жекова (Шумен) *Монетосеченето на първите Асеневици – акт на необходимост или пропаганда на идеи* е посветена на някои спорни въпроси в българската нумизматика. Авторката подкрепя тезата, че първите български монети са сечени не от Иван Асен II, а от цар Петър (1185–1190, 1196–1197). Тя доказва, че цар Калоян (1197–1275), който е получил от самия папа правото да сече свои монети, прави имитации на перперите на византийския император Йоан Комнин. В следващите години в българските земи продължават да се разпространяват имитативни монети. Иван Асен II е единственият балкански владетел, който емитира златни монети, а неговото монетосечене е „кулминация в идеологическата доктрина на средновековните български владетели“.

В областта на нумизматиката е и публикацията на Тенчо Попов (София) *Две монети на цар Йоан II Асен с деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука – извор за историята на Солун и Епир след 1230 г.* Авторът описва и анализира две монети, предложени на аукциони през 2013 и 2014 г. Първата от тях представя деспот Мануил Комнин Дука с неговия сюзерен

1869

Иван Асен II и е доказателство, че Мануил е управлявал Солун като деспот, а титлата е получил от българския цар. На втората монета е изобразен Михаил II Дука, благославян от българския владетел, и разкрива сюзерена му. Съпоставени с някои писмени извори, двете монети категорично доказват, че като поставя Мануил Комнин в Солун, а Михаил II Дука в Епир, Иван Асен II интегрира Солун, Епир и Тесалия към българските територии и законно придобива правата на продължител на Византийската империя.

Проучването на Драголюб Мариянович и Радослав Пилипович (Белград, Сърбия) *Serbian lands in the Tarnovo Inscription of the Bulgarian emperor Ivan Asen II* разглежда израза „сръбски земи“, включен в Търновския надпис на цар Иван Асен II, в контекста на българо-сръбските отношения през първата половина на XIII в. Авторите поставят въпроса дали споменаването на завладените територии „от Одрин до Драч“ има особено политическо значение на фона на династичния брак между сръбския крал Стефан Владислав и една от дъщерите на българския цар. Сръбските земи не стават част от българското царство, но Сърбия попада под българско влияние. Тъй като Търновският надпис изразява официална политическа идеология, съпоставянето му с други източници може да хвърли повече светлина върху отношенията между двете държави.

Статията на Петър Ангелов (София) *Наименованията на византийците в старобългарската литература* подробно анализира етнонимите, с които са назовавани византийците в старобългарски текстове. Преобладава понятието „гърци“, но се среща и названието „елини“, като двете невинаги се припокриват смислово – в някои текстове „елин“ се използва със значение „езичник“. Интерес представлява употребата на термина „romei“, който след X в. губи своя политически смисъл и във византийските извори се използва за означаване само на гърците, докато в българските текстове, в зависимост от времето на създаването им, той има различно значение. Привеждайки редица примери, Ангелов доказва, че оценъчността в наименованията на византийците зависи, от една страна, от устойчивите стереотипи, а от друга – от конкретните политически отношения между двете държави.

Статията на Бойка Мирчева (София) *Едно произведение от епохата на цар Йоан-Асен II – Успение Кирилово* насочва вниманието към това отдавна познато, не все още слабо проучено съчинение. Чрез съпоставка на отделните преписи на *Успението* авторката проследява историята на текста и стига до извода, че произведението е възникнало на базата на *Пространното житие на Кирил*, като неговото създаване трябва да се свърже с възстановяването на Българската патриаршия през 1235 г., а политическата му насоченост се използва и в следващите столетия.

Публикацията на Елена Костова (София) *България, Босна и Рагуза: дубровнишкият модел в уреждането на двустранните взаимоотношения* е посветена на търговско-икономическите отношения между България и Дубровник в контекста на връзките между Рагуза и другите балкански държави,

по-специално Босна. В центъра на изследването са два ценни исторически извора – недатираната Дубровнишка грамота на българския цар Иван Асен II и грамотата на боснеския бан Кулин (1180–1294) от 1189 г. Двата документа доказват, че още в края на XII в. дубровнишките търговци трайно насочват икономическите си интереси към вътрешността на Балканите. След победата при Клокотница България контролира пътищата и голяма част от пазарите на полуострова и това принуждава Дубровник да търси сближаване с Иван Асен.

В статията *Византийска кратка хроника, съдържаща бележка за възстановяването на Българската патриаршия през 1235 г.* на Деница Петрова (София) е представен един слабо познат извор за събитията от 1235 г. – единствената кратка византийска хроника, даваща сведения за управлението на цар Иван Асен II, която се съдържа в ръкопис от 1392–1407 г., gr. 408 (672) в библиотеката Марчиана във Венеция. Летописният текст съдържа две бележки: едната, разказваща за обсадата на Солун през 1383–1387 г., заимствана от запазена византийска хроника, а другата, описваща възстановяването на Българската патриаршия, повтаря известието в *Историята* на Георги Акрополит. Най-вероятно в протографа, използван за съставяне на ръкописа, бележките не са били свързани, а книжовникът ги е обединил в своеобразна кратка хроника.

Различни по вид извори съпоставя Весела Станкова (София) в статията си *Образът и легитимността на цар Йоан II Асен в средновековните български текстове*. Тя стига до извода, че Иван Асен издига авторитета си в международен и вътрешнополитически план, използвайки разнообразни средства – „царското“ име Асен, титулатурата в епиграфските паметници, определени езикови формули в официални документи и наративни извори, дори изображенията върху монетите, които сече. Провежданата от него пропаганда е пряко свързана с доказването на легитимността на властта му, както и с укрепване на вярата на поданиците му, че той е богоизбран владетел, чиято власт не може да бъде оспорена.

Последната статия в раздел „Извори“ е на Силвия Аризанова (София) и носи заглавие *Облеклото на средновековните български царе в края на XIII–XIV век*. Облеклото на владетелите е свързано не само с всекидневните им нужди, но и с институцията, която представляват. Изворите за външния им вид се обособяват в три групи: писмени – домашни и чужди текстове; археологически – монети, печати, запазени тъкани и др.; произведения на изобразителното изкуство – стенописи и миниатюри. Разгледаните в публикацията сведения обогатяват представата за владетелското облекло, за неговото символично значение, но и за личния вкус на царете.

Финалният раздел в сборника – „Изследвания“, започва със статията на Франческо Дал’Альо (Неапол–София) *Turnovo 1218: coronation or usurpation?*. Анализирайки писмените извори, даващи сведения за възцаряването на Иван Асен II, авторът доказва, че макар да потегля с армия срещу

законния цар Борил (1205–1218) и да го сваля насилствено от престола, никой не оспорва легитимността на неговата власт. Възможното обяснение за това е приемствеността – Иван Асен е син на цар Асен I, който е възобновил българското царство.

Проучването на Сашка Георгиева (София) *Брачната дипломация на Йоан II Асен* е посветено на династичните бракове, чрез които царят успява да разшири територията на България и да наложи хегемонията си на Балканите. Първата проява на тази политика на Иван Асен е собственият му брак с унгарската принцеса. Чрез сватбите на дъщерите си той не само урежда отношенията си с други държави, но и успява да възстанови Българската патриаршия. Изводът е, че брачната дипломация на царя води до постигането на дълготрайни резултати, които са от първостепенно значение за България.

Статията на Александър Николов (София) *Цар Йоан Асен II и „монголският ужас“* поставя въпроса за отношенията между българския владетел и Монголската империя. По време на управлението си Иван Асен трябва да се справи с двете бежански вълни на куманите. В последните години от властването си той търси мир с Папството, с Унгария и Латинската империя, за да може да отговори на монголската заплаха. Изворите не дават сигурни сведения за военни действия между българи и монголи, но е факт, че през 1239 г. царят е принуден да овладее сложната политическа обстановка, която ще повлияе на развитието на региона през XIII и XIV в.

Не по-малко интересна е темата на проучването на Кирил Павликянов (София) *Светата гора Атон по времето на българския цар Иван Асен II*. Авторът анализира редица извори – четири папски документа; писмо на митрополит Христофор; сведението на Евтимий Търновски в *Житието на св. Петка*, че е видял на Света гора хрисовули на Иван Асен; късен фалшификат, озаглавен *Известие относно това, че епископът на Йерисос няма никаква власт в Света гора*. Единствените достоверни сведения за отношението на царя към светогорските манастири са неговата Ватопедска грамота, хрисовулите в полза на Великата лавра и Протата, както и фактът, че архиепископ Василий се оттегля именно на Атон.

Следва статията на Елена Гарцоника (Янина, Гърция) *Fragmented traces of Ivan Asen I's convergent and divergent policies: A historiographic and economic approach to the status of the Second Bulgarian Tsardom*, която разглежда политическата и църковната структура на възстановеното българско царство на фона на влиянието, което оказват различни социални фактори. Авторката обръща внимание на особеностите във външната политика на отделните владетели, заплахата от страна на Златната орда, кръстоносните походи като причини за краткотрайното присъединяване на определени територии към българските земи.

Владимир Ангелов (София) в статията си *Няколко случая на знатни пленници при управлението на първите Асеновци* засяга една малко позната в науката тема. Периодът на възстановяване и утвърждаване на българското

царство е свързан с чести военни конфликти и не е изненадващо, че изворите дават сведения за немалко пленници. Има случаи, в които сред тях попадат аристократи като византийците Алексей Аспиет, Исак Комнин, Мануил Камница и Теодор Комнин, а също и императорът на латините Балдуин I. Пленяването на знатни чужденци е обичайно за първите Асеновци, а отношението към пленниците до голяма степен определя начина, по който византийските автори описват българските владетели.

Интерес представлява и публикацията на Бистра Николова (София) *Църковните събори на тринадесето столетие*. В процеса на изграждане на възстановената Българска църква в края на XII и началото на XIII в. всички важни въпроси на Патриаршията се решават на събори. Такива са избирането на търновски архиепископ, унията с Римската църква, помазването на Василий от кардинал Лъв, борбата против еретиците, прекратяването на унията и интронизацията на патриарх Йоаким. Вероятно изворите дават сведения само за част от църковните събори, но е ясно, че още с възстановяването си Българската църква следва съборното начало.

Последната статия в сборника е *Иван Асен II и идеята за българското царство в светлината на новите изследвания* на Снежана Ракова (Благоевград). В публикацията са обобщени последните резултати от проучванията в областта на археологията, нумизматиката, изкуствознанието, литературната и политическата история и др. Наблюденията сочат, че през XIII в. югозападните български земи имат ключова роля за обновяването на държавността. Все още има редица нерешени въпроси, но комплексното проучване на разнообразни извори може да помогне за по-пълното реконструиране на историята през столетието.

Включените в сборника доклади засягат различни сфери от управлението на цар Иван Асен II, търсят решение на редица проблеми, но и повдигат въпроси, които да станат обект на бъдещи изследвания. Представените проучвания обогатяват знанията ни за владетеля и очертават мястото на България в европейската и балканската история през XIII в.

Деница Петрова

Bugari i Zagreb. Povijest, kultura i politika/Българи и Загреб. История, култура и политика. Uredništvo: T. Raukar, A. Balčeva, R. Božilova, S. Eldarov, A. Gulin, D. Karbić, Z. Ladić, T. Luetić, H. Mihanović-Salopek, I. Ognjanova. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2019, 320 pp. ISBN 978-953-347-208-9.

Този приносен двуезичен сборник статии е резултат от съвместни проекти между Отделението за исторически науки при Института за исторически и обществени науки и Института за хърватска литература, театър и музика към Хърватската академия на науките и изкуствата, от една страна, и Института за балканистика с Център по тракология към Българската академия на науките, от друга. В него са представени темите, дискутирани на конференцията, посветена на хърватските и българските културни дейци в Загреб, проведена през 2017 г. в Хърватската академия на науките. Девет хърватски и девет български хуманитаристи от различни академични институции си подават ръце в проучването на исторически, литературни и културологични теми, свързани с XIX и XX в., и така продължават двадесетгодишната традиция на успешно научно сътрудничество между двете страни.

Това, което прави статиите достъпни за широка аудитория, са резюмето на три езика – български, хърватски и английски. Изключително добро хрумване е поместването на шифър по Универсалната десетична класификация (УДК) под всяко заглавие. Шифрирането е направено от Ивица Звонар и изключително много улеснява библиотекарите при сигнирането на статиите като самостоятелни библиотечни документи, с което, да се надяваме, изследванията ще станат лесно откриваеми и в библиотечните каталози онлайн.

Сборникът започва с триезично съдържание (в което всяко заглавие отпраща към съответната статия и всяко от нейните резюмета) и кратък предговор от редакторския екип. Статиите са хронологично подредени. Немалко от тях са красиво илюстрирани с черно-бял и цветен снимков материал – предимно стари фотографии, но също ръкописи, стенописи и различни архивни документи.

Първата група статии е пронизана от панславянската идея, завладяла романтичното съзнание на немалко славянски народности през XIX в. Наум Крайчев изследва географските трудове на Драгутин Селян и особено непубликувания му ръкопис за славяните в Османската империя (1843–1845); Хървойка Миханович Салопек представя „Български песни“ (1886) на Август Харамбашич и изтъква паралели с Ботев, любим за този поет; Злата Живакович-Керже разкрива ролята на епископ Йосип Юрай Щросмайер за изграждането на стабилни хърватско-български връзки в средата на XIX в.; Стъпан Маткович анализира отношението на хърватската Партия на право-

то към българите до краха на Австро-унгарската империя; а Тихана Луетич реконструира близките контакти на писателя Велимир Джелич Стари (1864–1941) с български студенти по време на следването му във Виена.

Следващите няколко статии запознават с недостатъчно проучени до този момент творчески, обществени и лични контакти между българи и хървати от края на XIX и началото на XX век. Йосипа Драгичевич представя семейството на хърватската актриса Ивка Крал-Миларов и българския юрист и публицист Илия Миларов през 1880-те; Светлозар Елдъров изследва историята на хърватското и българското планинарство в края на XIX и началото на XX в.; Милена Георгиева се фокусира върху среща на южнославянското културно сдружение „Лада“ през май 1905 г. в Загреб; Ивайло Начев хвърля светлина върху българо-хърватското сътрудничество в зората на българския професионален театър; Антоанета Балчева анализира творбите на Стилиян Чилингиров, сред които и един пътепис, посветени на Хърватия, в контекста на цялостната му обществено-политическа дейност през първата половина на XX век. Представен е сборникът му „Славянска антология“ от 1910 г., част от обширната му кореспонденция с хърватски интелектуалци и други знакови за българо-хърватския диалог материали от неговата творческа биография. Въекослава Юрдана разглежда писмата на Александра (Алка) Мажуранич Несторов с различни представители на фамилията Несторови и акцентира върху факта, че ключов детски роман на Ивана Мажуранич, издаден през 1975 г., е посветен на неин полубългарски племеник; не на последно място Крешимир Белошевич се интересува от сътрудничеството на българските и хърватските вегетарианци през първата половина на XX в.

Последната група статии се фокусира върху емблематични за България и Хърватия личности, събития и артефакти с конкретен принос за духовното многообразие в двустранните отношения между двата народа. Диана Гласнова представя преводача Лео Държич и българските автори и творби, преведени от него за периода 1939–1968 г., за жалост неиздадени в пълнота; Марияна Стамова проучва делото на възпитаник на Загребския университет в следосвобожденска България – Коста Коев; Николай Кочанков се занимава с Йордан Мечкаров, дипломат в Загреб през 1941–1944 г.; Ирина Огнянова насочва вниманието ни към процеса срещу архиепископ Степинац в Загреб през 1946 г.; Людмила Миндова пише за двуличното отношение на българската държава към поетесата Весна Парун; Алойзийе Просоли разказва за съвсем скорошен епизод на хърватско-българско музикално сътрудничество през пролетта на 2017 г.

Сборникът ще бъде интересен за историци, филолози, културолози и изкуствоведи не само в България и Хърватия. В него се разискват теми, интересни за широк кръг специалисти, интересуващи се от европейските политически и културни събития, влияния и стремежи през XIX и XX в.

Орлин Събев. Просветени на Изток с лъчите на Запада: българската ученическа колония в Цариград (XIX–XX век). София: Авангард Прима, 2019, 646 с. ISBN 978-619-239-230-7.

Монографията е опит да се представи обобщено изследване за българите, които са учили в небългарските учебни заведения в Цариград, да се разшири хронологическият обхват и фокусът на досегашните проучвания по въпроса. Тя въвежда в научно обращение многобройни османски извори – както ръкописни, така и печатни. По този начин се компенсира една съществена слабост, която, с изключение на стопанската и демографската история, все още е характерна за българските изследвания, свързани с историята на нашите земи през XIX и ранния XX век, когато те изцяло или частично все още са част от османската държава.

Изследването се състои от две части. В първата се представят местата в града на Босфора, където е концентрирана българската колония, както и небългарските учебни заведения, в които са учили най-много българи. Авторът посочва, че включените в изследването небългарски учебни заведения могат да бъдат групирани по няколко признака: 1) според институционалната им обвързаност – училища, разкрити от Константинополската патриаршия и от османските власти (в този случай тези образователни институции могат да бъдат разглеждани и като казионни); училища, функциониращи към мисионерски организации; училища, основани от частни лица, някои от които също са мисионери; и 2) според основната езикова, религиозна и културна среда в съответното учебно заведение – гръцка/православна, френска/католическа, англоезична/американска/протестантска или пък турска/османска/мюсюлманска. Подчертава се обаче, че такива класификации са по-скоро теоретични конструкции, улесняващи обзора и анализа на поставения за изследване предмет, докато в реалността, поради исторически стеклите се обстоятелства, признаците, по които формално могат да се групират и отграничат тези учебни заведения, често се сливат. Все пак авторът е предпочел да разгледа небългарските цариградски учебни заведения по езиково-културен признак в четири последователни глави, посветени съответно на гръцките, френските, американските и османските училища. При избора на този подход е взет под внимание и безспорният факт, че те са били възприемани основно именно в такава светлина както от самите ученици, така и в публичното пространство, за което свидетелстват мемоарната литература и българската преса от XIX век. Подредбата им отразява в голяма степен и хронологията на последователното им „включване“ в обсега на интереса на българските ученици и на влиянието им в процеса на формиране на българския образован елит.

Задълбоченият анализ на изворите показва, че учебни заведения в Цариград – разкрити през XIX век от Константинополската патриаршия, християнските мисионери (католици и протестанти) и османските власти, – които осигуряват модерно за времето си образование, съответстващо до голяма степен на стандартите в Европа и САЩ, привличат младежи и девойки от различни народности и религиозни общности в империята, вкл. и много българи. Състоятелни българи, главно търговци и едри занаятчии, записват децата си именно в тези учебни заведения основно за да изучат чужди езици и придобият професионална квалификация. Осигуряването на добро образование е приоритет не само на по-заможните българи, но и грижа на българските общини, както и на Екзархията, които подпомагат финансово по-бедните, но способни младежи и девойки да се изучат. От друга страна, в контекста на внушенията от европейските сили реформи и в духа на прокламираната равнопоставеност между всички поданици, османските власти отпускат специални квоти за безплатно обучение на български ученици. След Освобождението българските правителства също предоставят стипендии.

Авторът подчертава, че в Цариград българските ученици трупат ценен житейски опит, имат възможност за запознанство с други българи и за осъзнаване на националната идентичност отвъд рамките на родните си места, на общобългарско равнище, в средата на родолюбивата и политически активна българска колония. Здравата връзка с нея им помага не само да съхранят българското си самосъзнание и православната си вяра, докато учат в гръцки, френски, американски и османски учебни заведения, всяко от тях със специфични образователни политики, но и да станат част и в известна степен дори и двигател на българския патриотичен подем.

Втората част на книгата включва списъци на около две хиляди българи и българки, учили в тези училища. За периода след Освобождението са включени също и списъци на ученици от небългарски произход, чието родно място е било на територията на днешна България. Публикацията на тези списъци е особено полезна за бъдещи проучвания, свързани с образованието на конкретни лица, както и с мястото и ролята на цариградските учебни заведения в историята на българската просвета.

Привличайки неизползван или слабо използван досега архивен материал, книгата обогатява и систематизира в максимална степен фрагментарното познание и уплътнява аморфната представа за българските ученици в Цариград. Отделяйки специално място на собствените им гласове, които можем да чуем от техните писма, дневници, записки и мемоари, изследването дава възможност на читателя да усети *пулса* на времето, запечатан в някогашната българска преса; да прочете и *разчете* онова, което остава недоизказано между редовете на официалната българска и османска документация; да *осъзнае*, че в черно-белите снимки от онази епоха има не само контрастни контури,

1869

а далеч по-нюансирана картина; да придобие нагледна представа къде и как се е изучила част от българския политически, управленски, интелектуален и стопански елит през XIX и първата половина на XX век – „на Изток с лъчите на западното образование“, по сполучливата метафора на в-к „Зорница“.

Емилия Волева

Ингеборг Братоева-Даракчиева, Ирина Генова, Клер Леви, Йоана Спасова-Дикова, Теодора Стоилова-Дончева, Стела Ташева, Елка Трайкова. Българският XX век в изкуствата и културата. София: Институт за изследване на изкуствата, 2019, 648 с. ISBN 978-954-8594-76-9.

Ingeborg Bratoeva-Darakchieva, Irina Genova, Claire Levy, Joanna Spassova-Dikova, Teodora Stoilova-Doncheva, Stela Tasheva, Elka Traykova. Bulgarian 20th Century in Arts and Culture. Sofia: Institute of Art Studies, 2019, 629 p. ISBN 978-954-8594-77-6.

Книгата представлява широкообхватно изследване на развитието на българската култура през XX век. Трудът отразява различни изследователски гледни точки към водещите творчески процеси и развойни тенденции в сферата на литературата, театъра, музиката, киното, визуалните изкуства и архитектурата. Изследването е интердисциплинарно и дава цялостна представа за социокултурната обстановка в България в бурните десетилетия на миналия век. Съпоставени са важни моменти от политическия, социалния и културния живот на България. Подбраните от авторския колектив знакови исторически фрагменти очертават основните тенденции на развитие на българската култура през модерната епоха.

Сборникът се състои от увод, три части, библиография, сведения за авторите и благодарности. Изданието е богато илюстрирано, като особен интерес представляват материалите от лични архиви на български художници и колекционери.

В диахроничен план изложението е разделено на три части, които са съотнесени с политическите промени в страната от миналия век: Първа част „Под знака на модерна Европа (1878–1944)“; Втора част „Метаморфози на модерността (1945–1989)“; Трета част „Предизвикателства по време на преход (1989–2000)“. Хронологичната композиционна структура не е линейна в класическия смисъл и дава възможност за паралелно представяне на различни, често намиращи се в опозиция, естетически явления и художествени парадигми.

В първата част „Под знака на модерна Европа (1878–1944)“ (стр. 17–262) са проследени промените в музиката и изкуствата, зараждащата се политика за създаване на културни и образователни институции (Държавното рисуwalно училище, Държавното музикално училище, Народния театър), професионални дружества (Дружеството на жените художнички в България, Българския музикален съюз, Българското инженерно-архитектурно друже-

ство), развитието на архитектурата, театъра, киното, литературата и печатното дело, възникването на специализирани периодични издания („Български преглед“, „Денница“, „Мисъл“, „Изкуство“, „Музикален вестник“ и др.), функциите и значението на читалищата. В изследването са засегнати и въпроси, свързани с музиката на модерността (в съпоставителен план с фолклорно-битовата практика), преходът от реализъм към модернизъм в различните изкуства, понятието „реализъм“ във визуалните изкуства, националната идея в съпоставителен план с идеите на модернизма, образите на Балканската, Междусъюзническата и на Първата световна война, изкуството за деца (литература, театър, музика, кино), мястото на жените в модернизацията на българската култура (литература, изобразително изкуство, архитектура, кино), динамичният път на българския театър, културата на забавленията, изкуството в пространствата на всекидневието, периодичният печат като културна институция и др.

Авторите проследяват зараждането на съвременната българска държавност и обозначават новите предизвикателства, които европейската култура на модернизма и новите демократични идеи поставят пред независима България. Изследвани са следосвобожденските търсения на нова културна идентичност, която, от една страна, се стреми да запази и утвърди своята самобитност, а от друга – да усвои чужди теоретични модели. Създаването на български архитектурен стил, отразяващ националния дух и традиции, е едно от предизвикателствата пред българските архитекти и строителни инженери през първите десетилетия на ХХ век. Освен с изграждането на новата държава и институционализирането на културните дейности този период се характеризира и с документиране, анализ и стремеж към опазване и културното наследство на България.

Втората част „Метаморфози на модерността (1945–1989)“ (стр. 269–501) се състои от 39 раздела. Те запознават читателя с основите тенденции в установяването и развоя на социалистическия строй в България, и по-конкретно трансформациите в културната дейност. Идеологията на комунизма е анализирана от авторите, проследяващи механизмите на централизираното управление, на културното инженерство и рушенето на традиции, идеологическата цензура, догматичните норми на социалистическия реализъм, политическата пропаганда, идентификацията на критика и идеология, превръщането на художествената творба от естетически факт, ситуиран в социокултурното пространство, в идеологически фактор, манипулиран от класово-партийния подход и др. Изложени са сведения за различните методи на въздействие, репресии, санкции и последствията от тях в областта на киното, литературата, музиката и театъра, както и за тоталния контрол върху международните контакти и художествения обмен.

Особено ценни са анализите на направлението „социалистически реализъм“, на силно идеологизирания театрален канон и конструирането на

иконографията на вожда като част от него, на ролята на монументалното изкуство и плановото строителство в архитектурата, на влиянието на неореализма и нонконформисткия модел в киното, на естетиката на бунта и „новата вълна“, на разкрепостяването в театъра и новите насоки в българската музика през 60-те, 70-те и 80-те г.

Интересна е информацията за т.нар. „размразяване“ след 1956 г., за връщането към традициите през 60-те години, за т.нар. „социализъм с човешко лице“ през 70-те години и опитите за намиране на алтернатива на наложения социалистически модел и реабилитиране на културната история. Представени са и предизвикателствата на модерните критически интерпретации.

Особено внимание заслужава третата част на труда – „Предизвикателства по време на преход (1989–2000)“ (стр. 515–608), в която се акцентира върху различни ситуации на прехода. Поставени са важни въпроси, които могат да послужат като отправни точки при интерпретирането на новите практики в изкуствата след 90-те години на ХХ век. В третата част видовете изкуства са обособени в 6 отделни теми.

Първият раздел е посветен на новите посоки в театралното изкуство. В синтезирана форма са представени опитите за реформи, радикалната промяна на модела на дейност на българските театри, възстановяването на синкретизма на творческия процес, създаването на алтернативни театрални формации и школи за обучение.

Във втория раздел „Музика без цензура“ се акцентира върху новите направления в музиката, младежкия ъндърграунд и балканската етновълна в глобалния свят.

В третия раздел, посветен на българската литература след 1989 г., е анализирано постепенното отгласкване от социалистико-реалистичния канон. Разгледан е динамично променящият се литературен живот, реструктурирането на поетиката, стила, сюжетите, жанровете на Новото време, появата на нови литературни периодични издания.

Следващият раздел засяга новите тенденции в изобразителното изкуство, появата на нови изложбени проекти и арт практики, независими художнически сдружения, частни галерии и свободна търговия с произведения. Формира се „парадигмата на свързаност на художествени явления у нас с европейски и световни тенденции, а не на национално изолирани и самобитни форми и практики“.

В петия раздел е разгледано новото кино от края на века, което скъсва с естетиката на соцреализма. Проследяват се структурните промени в кинопроизводството и киноразпространението.

Последният раздел разглежда алтернативните пътища, по които започва да се развива архитектурата в България. Разгледани са проблемите, свързани с реорганизацията на архитектурно-строителните процеси и навлизането на новите технологии в проектирането.

Настоящият сборник е мащабно изследване на развитието на българската култура през XX век. Изследването съдържа огромна по обем фактология, а също така и многобройни анализи и обширна библиография. Трудът представлява значителен принос в българското културознание и изкуствознание. Със своя енциклопедичен характер сборникът е ценен както за специалистите, така и за широката читателска публика.

Изданието е отпечатано в две отделни книги – на български и на английски език; поради пандемията covid19 е временно на свободен достъп на: http://artstudies.bg/?page_id=12195

Радослава Лесневска

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

40/2020

Редактор: проф. Анисава Милтенова

Съставители: доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор: Жасмина Кръстева

Формат 70 × 100/16
Печатни коли 9,00

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.press.bas.bg

ISSN 1311-8544